

Rosa Montero

DIKTÁTOROK ÉS ASSZONYAIK

HOLNAP KIADÓ

396

957764

U2J

M84

Rosa Montero

DIKTÁTOROK
ÉS ASSZONYAIK

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:

Rosa Montero:

Dictadoras –

*Las mujeres de los hombres
más despiadados de la historia*

© 2013, Rosa Montero

© 2013, Tranquilo Producciones

© 2013, Penguin Random House Grupo Editorial, S. A.

© Nemes Krisztina, 2016

© Europress / Getty Images, 2016

© Holnap Kiadó, 2016

Spanyolból fordította Nemes Krisztina

Szerkesztette Bánki Judit

Korrektúra Pajor Alex

A kötetet és a borítót Horváth Andrea és Nyilassy Bence tervezte

A borítóképen Adolf Hitler és Eva Braun látható 1940 körül

Rosa Montero

DIKTÁTOROK ÉS ASSZONYAIK

Nők a történelem legkegyetlenebb férfiainak életében

A kötet Rosa Montero televíziós sorozata alapján készült

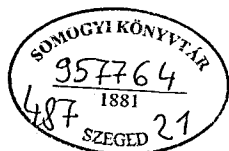
HOLNAP KIADÓ

Somogyi-könyvtár, Szeged

S000747413

2

396
M84

Bemutakozás

A hullámvasút szédítő száguldása

Az, hogy én most ezt a bemutatkozást fogalmazom, Önök pedig kezükben tartják a *Diktátorok és asszonyaik* című kötetet, egyetlen ember, az argentin producer, Eliseo Alvarez makacs és fáradhatatlan erőfeszítéseinek köszönhető, aki úgy működik, mint egy természeti erő (időnként hurrikánszerű, máskor meg lágy, finom fuvallat).

Először az ő fejében fogalmazódott meg a diktátorok asszonyait bemutató filmsorozat ötlete. Megérzése zseniálisnak bizonyult, mert a huszadik század legismertebb zsarnokainak életét a feleségük, szeretőik és lányaik szemszögéből láttatni, valamint bemutatni azt, hogy milyen helyet foglaltak el a nők az ő megalomániás terveikben, azt jelenti, hogy egy egészen más szempont alapján végezhetünk mélyfúrást az európai történelem talajában. Ily módon a társadalmakat sújtó tragédiák elemzését alátámaszthatjuk a háztartásokban zajló tragédiák megértésével.

És valóban, létezik közvetlen kapcsolat az intimitás terében zajló kicsi történelem, valamint a diktatúrák nagy és pusztító történelme között.

Egy algériai egyetemi tanár mondta nekem már nagyon régen, hogy a nők társadalomban betöltött szerepének mércéjével igen pontosan lemérhető, hogy milyen fokon áll egy nép a szabadság és a civilizáció

létráján. Ez egy igen bölcs megfigyelés, melynek beigazolódását számtalanszor volt alkalmam megfigyelni. „A nők arra valók, amire a tömegek, hogy megerősokoljuk őket” – mondta például Mussolini, amivel tökéletes bizonyítékát adja a köz- és a magánélet között létező összefüggésnek.

Első lépésben tehát megfogant Eliseo Alvarez fejében ez a kiváló ötlet (a filmsorozató). A következő fázist Eliseónak a cseppkövek növekedéséhez hasonlatos állhatatos kitartása jellemezte, mely mindig nagy segítségére volt tervei megvalósításában, s amely fontos szerepet játszott ebben az esetben is.

Azt hiszem, nekem legalább egy évig tartott, mire igent mondtam Eliseo ajánlatára. Ennek az volt az oka, hogy korábban még soha nem dolgoztam a televíziónak, és nem volt kedvem belevágni, mert úgy éreztem, hogy a saját munkám hullámai is maguk alá temetnek. Végül aztán, magam sem tudom miképp, mégis rávettem magam, s felszálltam erre a hajóra. Rengeteg könyvet olvastunk el, beszéltünk meg, vitattunk végig, miközben megismerkedtünk egymás véleményével. Munkánkhoz felhasználtuk még neves történészek műveit is, akik a könyvünkben szereplő történelmi személyek kutatására szakosodtak, s akiknek a nevét itt szeretném megemlíteni: David Solar, Luis Reyes, Carlo Caranci, Paul Preston, Juan Carlos Losada.

Eliseo, mindig Eliseo írta a forgatókönyvek piszkozatait. Később aztán együtt néztük át, és javítottuk ezeket a vázlatokat, s az is megtörtént, hogy a forgatás előtti éjjelen változtattuk meg, sőt, volt úgy, hogy akár öt perccel a felvétel előtt... Emlékeimben úgy őrzöm alakját, ahogyan gyakran láttam: áll egy utca közepén, és szenvedélyesen köröml ceruzájával, hogy átírjon egy kis szöveget, amit pár pillanat múlva a kamerák előtt kell elmondania.

Az Oroszországban, Németországban, Olaszországban és Spanyolországban forgatással töltött másfél hónap számomra valóban egyszerre jelentett hatalmas felfedezést, ugyanakkor halálos kimerültséggel hatá-

ros elmondhatatlan élvezetet is. Már említettem, hogy korábban sosem csináltam még ilyesmit, aztán egyszerre egy jól összeszokott csapatban találtam magam, egy leginkább a hullámvasút megpróbáltatásaihoz hasonlítható örült utazás forgatagában. Eliseót és jómagamat is számolva mindössze öten alkottuk a stábot. A másik három tag nagyon fiatal volt, három fantasztikus fiatal szakember: Laura Vera producer, Federico Merea operatőr és Laura Casabé segédoperatőr. Ezzel csak azt akartam érzékeltetni, hogy nem voltunk éppen egy BBC-s megaprodukciós csapat, hanem inkább valamiféle televíziós gerillacsoport.

Így dolgoztunk napi tizenhat órát, embernyuvasztó forróság és por közepette, amitől a hajam úgy nézett ki, mintha egy szivacsból készült bukósisakot nyomtak volna a fejembe (és persze semmi sminkelés, utólagos eligazítás vagy hasonló apróságok). Sülve-főve együtt voltunk, folyton összetapadva, mint a ruhatetvek a holmik ráncában, épp csak aludni nem aludtunk együtt. S tudják mit? Nagyszerű volt. Adrenalingерjesztő, szórakoztató és elképesztő. Nagyon sokban hasonlított arra az időszakra, amikor egy független színház társulatában játszottam, húsz éves koromban: akkor is nagyon zárt életmódot folytattunk egy nagyon kicsi csoportban, miközben mind fizikailag, mind szellemileg kimerítő munkát végeztünk, ami ugyanakkor érzelmileg túlfűtött és kalandokkal teli élmény volt. Mozgalmas és boldog élet.

És mennyi mindent tanultam! A könyvekből, melyeket áttanulmányoztam, a többiekkel folytatott beszélgetésekből, a történészekkel való együttműködésből, az interjúkból, amelyeket elkészíthettem (például Sztálin páratlanul érdekes unokájával), s azokból a hihetetlen helyekből, amelyeket meglátogattunk. Emlékszem különleges pillanatokra. Amikor például elmentünk Sztálin bunkerébe, és beleültem a diktátor székébe abban az irodában, amelyet épp olyan állapotban őriztek meg, ahogy a gazdája hagyta: hátborzongató szédülés vett rajtam erőt. S emlékszem Mussolini sokkal inkább baljós bunkerére is, mely sötét volt és fagyos,

mint egy kriptá. S emlékszem a Sztálin sírja előtti forgatásra is, a Kreml-nek egy olyan területén, ahová tilos volt belépni. Nekünk csak nagy nehézségek árán sikerült forgatási engedélyt szereznünk hála Tatjana Pigarjova, író és fordító közbenjárásának, aki a segítségünkre sietett (Oroszországban minden ügyintézés nagyon nehézkesen ment). Amíg ott tartózkodtunk, egy maroknyi puskával felfegyverzett katona egy pillanatra se vette le rólunk a tekintetét. Én éppen átírtam a forgatókönyv idevonatkozó részét, amit be kellett olvasnom a kamerába, ronda ákombákomok sikeredtek, épp azokat próbáltam memorizálni. Laura Vera a producer odajött hozzám, és azt mondta: „Tizenöt percünk van a forgatásra. Nyugalom, van idő, meg tudod csinálni.” A szorongástól (meg a negyven fokos melegtől, ami ott akkor lehetett) kivert a veríték. Neki-velkedtem, hogy bevágjam a szöveget, lementem alfába és egyszerre memorizáltam az egészet. Később megtudtam, hogy valójában csak öt percet kaptunk; Laura meghagyta az egész csapatnak, hogy hazudjanak nekem az időkorlátokat illetően, mert különben biztosan leblokkoltam volna. Ennyire jó szakemberek voltak ezek a srácok.

Azok, akik látták a műsorban bemutatott dokumentumfilmeket, azok tudták értékelní a képek szépségét, az összeállítás fegyelmezett rendjét, és a végeredmény értékálló mivoltát. Nekem hihetetlennek tűnik, hogy egy televíziós gerillacsoport képes volt ilyen magas szintű teljesítményt nyújtani. Magától értetődik, hogy az ezzel kapcsolatos minden érdem a munkatársaimé. Én csupán inaskodtam. Egyébként meg, hogy kitanulhattam egy új szakmát az én koromban, úgy vélem, hatalmas ajándék az élettől.

Így érkezünk el a könyvhöz, ehhez a könyvhöz, amely a sorozat hű mása, s ebből következően a történészek bölcsességének, az általam meginterjúvolt személyek lenyűgöző közreműködésének, az elkészült, a megírt és ézerszer újraírt forgatókönyveknek, a felvétel előtt izgatottan és szorongva lefirkantott jegyzeteknek, és annak a rengeteg sok

mindennek is, amit egymástól tanultunk, amit együtt megszenvedtünk, és aminek együtt örültünk. Amikor végigolvastam ennek a könyvnek a végső szövegváltozatát, ugyanaz az izgalom vett erőt rajtam, ugyanazt az érdeklődést és boldogságot éreztem, mint a forgatás ideje alatt. Ez a könyv, és a műsor, amelyből származik, mint már mondtam, közös munka gyümölcse, és ez egyike azoknak az okoknak, ami miatt szeretek dokumentumfilmet csinálni, az együttműködés szükségessége, ami éles ellentétben áll a regényíráshoz illő tökéletes magánnyal. De minden közreműködő közül is kiemelkedik két személy: az egyik, Eliseo Alvarez, aki – mint mondtam – a *Diktátorok és asszonyaik* igazi atyja, s a másik, Carlos de Elia, az ARTEAR újságíró igazgatója, aki bízott a tervben, és szárnyakat adott nekünk, amikor csatornáján, az argentin hírsztorján bemutatta a dokumentumfilm-sorozatot. Nélkülük nem létezne se a sorozat, sem pedig ez a kötet.

ROSA MONTERO

www.facebook.com/escritorarosamontero

www.twitter.com/BrunaHusky

www.rosamontero.com

Josif Sztalin 1896-ban, 18 évesen

Ezerszer becsapottak –

A nők és Sztálin

A vörös cár asszonyai

Moszkvában járunk, a Kreml középkori utcáin, egy olyan helyszínen, melynek van felidéző ereje, ami egyenesen ijesztőnek mondható. Itt meghatározó jelentőséggel bíró események történtek az évszázadok során, melyek nem csak Oroszország, hanem az egész földkerekség jövőjére hatást gyakoroltak. Ez a hely minden kétséget kizáróan a világtörténelem egyik kulcsfontosságú pontja.

Számos magyarázat létezik a *Kreml* szó eredeti jelentésének meghatározására. A X. században egy város fallal kerített részét nevezték *kremln*ek. Valóban, két évszázaddal később, építettek is itt egy földfalat, amelyet várak vett körül. Más források azt állítják, hogy a szó görög eredetű, és a *kremnik* alapszóból származik, melynek jelentése 'erőd'. Megint mások a "határ" jelentésű *krom* szóból eredeztetik.

Napjainkban a Kreml egyházi és politikai célokat szolgáló épületek együttese, melynek körülbelül huszonnyolc hektárnyi területét vörös téglából épült fal keríti. Az építészeti együttes jellegzetes formája a ti-

zennegyedik században kezdett kialakulni, amikor Daniel herceg elrendelte, hogy építsenek kőtemplomokat az addigi fatemplomok helyett. Ebből a városban elhelyezkedő másik városból irányította majdnem negyven éven át Joszif Visszarionovics Dzsugasvili, Sztálin a kommunista birodalmat, kiépítve ez idő alatt a világtörténelem egyik legkegyetlenebb és legembertelenebb diktatúráját. Írásunkban azokról a nőkről fogunk beszélni, akik élete során őt támogatták, belesünk a magánéletükbe, hogy megpróbáljuk lerántani a leplet a diktátort övező titkokról, és megértsük, hogyan szerethettek bele egy ilyen vérszomjas fenevadba.

Kegyetlen idők kegyetlen embere

Sztálin 1878. december 18-án született a grúziai Gori városában, amely akkor az Orosz Birodalom részét képezte. Életében az első fontos nő édesanyja, Jekatyerina volt, egy nagyon vallásos és igen meghatározó személyiség. Apja, Visszarion Dzsugasvili mesterségére nézve cipész, jellemét tekintve pedig agresszív és alkoholista. A házastársak közötti gyakori veszekedések nemegyszer verekezésbe torkolltak. Az állandó erőszaknak ebben a légkörében nőtt fel Szoszo, ahogyan Sztálint családi körben nevezték.

Amikor betöltötte tizedik életévét, az apja Tbiliszibe költözött, ahol munkát kapott egy cipőgyárban, és egy alkalmasnak ítélt pillanatban magával akarta vinni a fiát, hogy ő is tanulja ki a cipésmesterséget. Nem lehet pontosan megállapítani, hogy végül valóban elvitte-e, de ha így is volt, az édesanyja igen gyorsan visszavitte magához, mert Szoszó végül Goriban végezte el az elemit a helyi egyházközségi iskolában, az osztály legjobb tanulójaként, amivel kiérdemelt egy ösztöndíjat, hogy a Tbiliszi Szemináriumban folytathassa tanulmányait.

A Szent Bazil Katedrális a mintegy száznegyvenmillió hívőt számláló Orosz Ortodox Egyház szimbóluma, melynek vallási központja Moszkvában található. Erre a templomra gondolt Sztálin anyja, amikor elküldte fiát a szemináriumba. Az asszony valamiképp megérezte fia jövőjét, mert ez a város lett a központja annak a kvázivallásnak, amelyet bolsevik doktrína néven ismer a világ, s amelynek Sztálin lett a legfőbb képviselője. Ő lett a vörös pápa, aki a cárok ősi birodalmából megalkotta a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségét. De ezek a dolgok majd csak jóval később következtek.

A hivatalos változat szerint Sztálint forradalmi tevékenysége miatt csapták ki a szemináriumából öt évvel a belépése után, bár az édesanyja

azt állította, hogy betegsége miatt zárták ki. Az igazság az, hogy Sztálin az engedetlenség megtestesítője volt a szemináriumban, ahová marxista könyveket csempészett be. Valójában már két évvel a kiutasítása előtt belépett a Szociáldemokrata Munkáspárt egy bolsevik csoportjába, így hagyta maga mögött az Orosz Ortodox Egyházat. Azok, akik ezekben az években ismerték, azt állítják, hogy már akkor rendelkezett mind-azokkal a személyiségjegyekkel, melyek későbbi élete során jellemezték, amelyeket minden bizonnyal anyai örökségként tudhatott magáénak: szélsőséges fanatizmus, kiemelkedő természetes intelligencia, és minde-
nekelőtt különösen erős hajlam az erőszakra.

A spanyol író, Luis Reyes Blanc szerint Sztálint „...úgynevezett *mauseristaként* ismerték, azaz mint olyan valakit, aki a kabátja alatt egy német Mauser pisztolyt hordott, vagyis egy nagy és nehezen kezelhető fegyvert. Akik bánni tudtak az ilyen holmival, azokat nagyon férfiasnak tartották. Sztálin személyiségében ráadásul az orosz társadalmon kívüliek és illegalitásban dolgozók jellemvonásai a kaukázusi banditizmus hagyományaival ötvöződtek. Bandájával bankokat raboltak, hogy az így szerzett zsákmányból finanszírozzák a forradalmi akciókat.”

Sztálin egy kegyetlen időkben élő kegyetlen alak volt, orgyilkosok bandavezére, olyan valaki, akit az erkölcsi korlátok teljes hiánya, valamint gondolkodásának határtalan merevsége jellemzett. Balszerencsénkre, válság idején, az emberek vonzódnak az ilyen típusú személyiségekhez, akik az igen összetett problémákra igen egyszerű válaszokat kínálnak.

Bolsevik szokások

Reyes Blanc így írja le a bolsevik családok néhány jellemző vonását: „...a választ azért ítélték el, mert az feltételezte egy forradalmi család szétrombolását. Ellenben megengedhetőnek tartották a hűtlenséget férfiak és nők részéről egyaránt. A bolsevikok endogám kasztként léteztek. Védelmezniük kellett az illegalitást, amire a forradalmi harc kényszerítette őket, ezért alakultak ki ezek a viselkedésformák. Egymás között házasodtak, harcostársaik családtagjai közül választottak társat maguknak. A halott elvtársak gyerekeit befogadták és felnevelték, a bolsevik nagycsalád biztosította a védelmüket.”

Sztálin pontosan követte ezt az íratlan szabályt. Két hivatalos felesége ilyen családokból származott, és az utolsó nő, akivel viszonya volt, jóllehet cselédként szolgált nála, de ő is a vezető körüli legközelebbi személyzet tagja volt, s így módon ő is beletartozott ebbe a világba. Hasonlóképpen, szibériai száműzetési során is olyan nővel létesített kapcsolatot, akik ezeken az isten háta mögötti helyeken a közvetlen környezetéhez tartoztak.

Szolgyecségodszkban a házvezetőnője, Marija Kuzakova fiút szült neki, Kurejkában két másik fia született az akkor még kamaszlány Lidija Perepryginától. Az első meghalt, nem sokkal a születése után, és az apa a másodikat sem ismerte, mert időközben sikerült elérnie, hogy átköltözhessen egy Moszkvához közelebb eső faluba, Achinszkba, ahol egy szintén oda száműzött bolsevikkal, Vera Schweitzerrel élt. Onnan indult aztán Szentpétervárra (más nevén Petrogradba, ahogyan az első világháború után nevezték), 1917 februárjában, miután tudomást szerzett a cár bukásáról. Számos szeretője volt bolsevik körökben a forradalom győzelme előtti időkben: Alvasi Talakvadze (egy bolsevik nővére), Stefánia Petrovskaja (bolsevik aktivista, nemesi családból való származása elle-

nére, ugyanabban az időben töltötte száműzetését Szolvysegodszkban, mint Sztálin), Pólja Onufrijeva (ifjú szeretője egy bolseviknak, akit követett a száműzetésbe), Szerafina Korosenyina (forradalmár, aki szintén egyszerre volt száműzetésben Sztálinnal), Tatyjana Szlavinszkaja (kiemelkedő szentpétervári bolsevik aktivista, egy zsidó származású bolsevik felesége) és Valentyina Lobova (fontos bolsevik).

Sztálinnak megszámlálhatatlanul sok szeretője volt ebben az első, piztolynos keményfiú, illegális harcos, hétszeresen Szibériába száműzött bankrabló korszakában. Ez volt a nőcsábászság, és az el nem ismert gyermekek kora, akik elvesztek a történelem útvesztőiben.

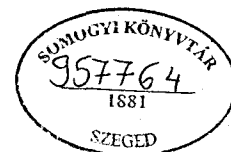
Acélos Ludmilla

Ebből az időszakból kiemelkedik Ludmilla Sztal, a Sztálinnál hat évvel idősebb, rendkívül merész forradalmár alakja, akit a cári rendőrség veszélyes bolsevikként tartott számon. Sztálinra olyan nagy hatást gyakorolt, hogy a nevét is felvette: *Sztal*, ami oroszul azt jelenti acél, vagyis Sztálin annyit tesz, mint „Acélember”.

Ludmilla igen közel állt Leninhez. A forradalom előtti időkben a társalapítóként általa is kezdeményezett bolsevik nőmozgalom *Rabotnyica* (Munkásnő) nevű újságának szerkesztőségében dolgozott, és kapcsolatban állt a leghatározottabb forradalmi csoporttal, a kronstadti matrózokkal is. Az Orosz Haditengerészet, amely kiemelkedő szerepet játszott az 1905-ös forradalomban, a forradalmi gondolatok melegágya volt. Kronstadt – a Szentpétervártól mindössze harminc kilométer távolságra lévő sziget – volt a Balti Flotta fő bázisa, melynek helyőrsége tizenkétezer matrózból állt, akik 1917-ben újra vezető szerepre tettek szert, mivel nagyon fegyelmezett, jól felfegyverzett és baloldali politikai ideológiával alaposan felvértezett katonai egységet alkottak.

Kronstadtból indult útjára az Aurora cirkáló, amely az Októberi forradalom során először lőtte a Téli Palotát, s hatalomra juttatta a bolsevikokat. A kronstadti sziget matrózai azonban nem voltak bolsevikok, hanem más baloldali erőket képviseltek, nagyrészt szocialista forradalmi pártokat, de akadtak köztük anarchisták is. 1921-ben fellázkodtak a bolsevik totalitarizmus ellen, azonban „antibolsevista forradalomnak” nevezett felkelésüket leverték, és kemény megtorlást alkalmaztak velük szemben.

A kommunista győzelmet követően Ludmilla a párt Központi Bizottságában dolgozott, és a halála előtt, 1940-ben kiadta Sztálin műveit.

Édes Kató

A moszkvai Vörös teret, a város jelképes központját III. Iván kezdte építtetni, akit Nagy Iván néven is emlegetnek, s aki a híres Rettegett Iván nagyapja volt.

A név a *Krasznaja* szóból származik, melynek jelentése „vörös”, de ami óslávlul azt is jelentette, hogy „szép”. Sztálinnak meg sem fordult a fejében, hogy életének nagy részét ezen a helyen fogja leélni, amikor 1906. július 6-án először megnősült, és feleségül vette Katót, vagyis teljes nevén Jekatyerina Szvanidzét, aki a húga volt egy régi diáktársának, egy szintén kiugrott szeminaristának, aki a mozgalomban is a harcostársa volt.

Mindenki úgy emlékszik Katóra, mint egy húsz éves fiatal lányra, egy édes-kedves teremtsékre, aki fülig szerelmes Sztálinba. Nem bolsevik volt, hanem mélyen hívő, vallásos lélek. Reyes Blanc megállapítja, hogy bár nem volt bolsevik, egyesítette magában az aktivistáktól elvárható jellemvonásokat: „sztoikus nyugalommal viselte a friss házias fiatalasszony nehéz szerepét, akinek a férje bujkál, és nem törődik se vele, se a háztartással vagy az 1907 elején született gyermekükkel. Sztálin gyakran magára hagyta Katót, és a szerencsétlen fiatalasszony valósággal gyötrődött ezektől az eltávozásoktól és késésektől, azt gondolva, hogy a férjét bármelyik pillanatban megölhetik. Amikor a világeletében éjjeli bagolyként dolgozó Sztálin házon kívül töltötte az éjszakát, a reggeli hazatéréskor ébren találta a feleségét, aki egy szemhunyasnyit sem aludt, csak aggodalommal telve várta őt.”

„Annak ellenére, hogy a házaseletükben nem tette boldoggá, Sztálin őszintén és mélyen szerette Katót. Arra azonban képtelen volt, hogy figyelembe vegyen bárki más is, és hogy olyasmire gondoljon, ami elvonja őt a forradalmi konspirációktól, a politikai tervektől, a manőverektől

és a stratégiáktól. Kató egy Jakob nevű fiút szült Sztálinnak, aki szinte közvetlenül a szülés után magával vitte az anyát és a gyereket Bakuba, ahol ő vezényelte az olajipar központjának számító városban terjedő forradalmi megmozdulásokat. Így aztán nem vette észre, milyen rossz hatással van Katóra a terület forró éghajlata. Míg végül túl késő lett. [...] Úgy is fogalmazhatunk, hogy a figyelmetlenségével véletlenül megölte a feleségét. Kató, a szegény szerelmes asszony, kész volt arra, hogy bármit elviseljen érte.” Pár pillanattal a halála előtt Sztálin megígérte neki, hogy keresztény temetést rendez számára. Kató halála után Sztálin mély depresszióba esett. Állapotát jól érzékeltetik a következő szavak, melyek a nyitott koporsó előtt hangzottak el az özvegyen maradt harcos szájából: „Ez a szegény teremtsé megölgyitotta az én köszívemet. Most, hogy meghalt, vele együtt haltak meg az utolsó meleg érzelmek, amelyeket az emberiség irányában tápláltam”. Reyes Blanc úgy értelmezi ezt a gyászbeszédet, mint „...jellemének sokkoló nyíltsággal történő megmutatását, annak a háborzongató bejelentését, hogy mi juthat osztályrészüln az országnak és a világ kommunista mozgalmanak az ő abszolút diktatúrája alatt”. A temetéskor beleugrott a sírgödörbe, hogy még egyszer megölelje felesége koporsóját, s akik elkísérték, elvették tőle töltött pisztolyát attól való félelmükben, hogy öngyilkosságot talál elkövetni.

„Fiát, Jakobot – írja Reyes Blanc – először az anyjára hagyja, és amikor az meghal, a nagynénik és a nagyszülők gondjaira bízta. Második felesége, Nádja mondja Sztálinnak, mikor otthont alapítanak: »Magunkhoz vesszük a fiadat.« Ha Nádjának nem jut eszébe, Jakob soha nem ment volna a Kremlbe, hogy apjával éljen, akit gyakorlatilag sose látott még életében. Így érkezik Moszkvába a fiú, akinek szelíd, csendes természete anyai örökség volt. Jakob egyszer öngyilkosságot kísérelt meg, de a lövés nem ölte meg. Sztálin megvetéssel fordult hozzá és azt mondta: »Még megölni se tudod magad, még arra se vagy képes, hogy magadba eressz egy golyót.«”

A romantikus középkori hős

Amikor Sztálin a cárizmus bukása után Petrográdban élt, az egész országban zajlott a forradalom, az ő munkája pedig a Pravda szerkesztősége (ő volt a napilap igazgatója) és a Petrográdi Végrehajtó Bizottság elnökségi ülései között oszlott meg.

Ha maradt egy kis ideje, azt Ludmilla Sztallal töltötte, egykori szeretőjével, aki akkoriban már fontosabb politikai szerepet játszott, és akivel felújította korábbi viszonyát.

Hitlerhez hasonlóan Sztálin is pszichopata volt, aki képtelen rokonszenvezni másokkal. A szerelem számára perverz értelemmel bírt. A nők egyszerűen tükörként szolgáltak, amelyben az általuk hatalmasra nagytott egóját vizsgálhatta. Szüksége volt rá, hogy hősként tekintsen önmagára, ami megerősítette nárcizmusát. A nők pedig alkalmazkodtak, és betöltötték ezt a szerepet, mert abban a világban igen nehéz volt személyes ambíciókat vagy vágyakat kergetni. Ezért aztán sokan döntöttek úgy, hogy közel húzódnak a nagy ember által sugárzott fényhez, és az ő életét élik.

Sztálin alacsony volt és himlőhelyes arcú, ráadásul az egyik karja rendellenes növesű, a nőkre gyakorolt vonzerőnek azonban nem volt híjával. Ez valószínűleg annak köszönhető, hogy a tapasztalt harcos nimbusza lengte körül, aki merényletek kitervelője, elismert keményfiú. De az is lehetséges, hogy egyszerűen a belőle áradó brutalitás miatt vonzódtak hozzá, mert vannak nők, akik azt az ábrándképet dédelgetik, hogy minden látszat ellenére, a kegyetlen felszín alatt egy érző lény rejtőzik, és ami még rosszabb, azt is gondolják, hogy ők hivatottak annak megmentésére.

Olga Romanovna, a Rakparti Kormányépület Múzeumának igazgatója szerint: „Sztálin nagyon tetszett a nőknek, tudott színlelni, tudta tömjénezní és úgy bemutatni önmagát, mint egy romantikus, sokat szenvedett hőst. 'Jaj, szegény, mennyit raboskodott, börtönben töltötte a fél életét.' 'Van egy kisfia valahol Grúziában.' 'A felesége, Jekatyerina Szvanidze nagyon fiatalon halt meg.' Kiköpött szegénylegény, mint egy középkori romantikus hős. És a nőknek ez tetszett.”

Nádja, a tragikus szerelem

A bolsevik győzelem után, amikor Sztálint kinevezték nemzetiségi ügyekért felelős népbiztosnak, Marija Kuzakova, aki az Arhangelszki körzetbe történt száműzetése során a házvezetőnője volt, majd a szeretője lett, és egy fiút szült neki, Konsztantyint, levélben kért tőle anyagi támogatást, de Sztálin soha nem válaszolt neki. Ekkor az asszony elutazott Petrográdba, és jelentkezett Lenin irodájában, ahol Nádja dolgozott. Végül Nádja intézte el, hogy a gyermek anyja valamilyen támogatásban részesüljön. 1918 áprilisában Sztálint a stratégiai fontos, Volga-parti városba, Caricinbe küldték, hogy a polgárháború sodrában szembeszálljon a cárizmust visszaállítani kívánó Fehér Hadsereggel. Ott vált igazán jelentős személyiséggé, amikor sikerült legyőznie az ellenséget. Ezért kapott a város új nevet, a győzőről átnevezték Sztálingrádnak. Tizenhat éves korában Nádja Lenin titkárnője volt, de amikor Sztálin elindult Caricinbe, magával vitte a front-ra őt és idősebb bátyját, Fjodort is. Nádja nemcsak Sztálin titkárnőjeként és jegyzőkönyvvezetőjeként dolgozott, hanem ő gondoskodott arról is, hogy Sztálin ruhája, étele és ágya körül minden rendben legyen. Ez az alárendelt szerep figyelmeztethette volna, hogy a jövőben mire is számíthat. Nagyezsda Allilujeva, azaz Nádja, Tbiliszi-ben született 1901. szeptember 22-én, egy forradalmi házaspár negyedik gyermekeként. Reyes Blanc-tól megtudjuk, hogy az apa, Szergej Allilujev „bármely pillanatban kész volt rá, hogy abbahagyja a munkát, és bekapcsolódjon egy akcióba. Vezető bolsevik lett belőle, a forradalom vérbeli, professzionális, harcokban, kihallgatásokon és börtönveken edzett bajnoka, aki kész volt akár életét is feláldozni az ügyért. Édesanyja, Olga Fedorenko, német származású volt, és nem csak kivételes szépséggel, de hatalmas szexuális vonzerővel is bírt, amit ráadásul szívesen alkalmazott. Olga tizenhárom éves korában megszökött Szergejjel, aki akkor még csak egy egyszerű, szegény munkás

volt, amivel kivívta kispolgári származású apjának haragját.” Nádja kislány korától fogva a forradalmi harc érdekében hozott áldozatok légkörében nevelkedett, de mindig győtrődött a másodlagos, kiegészítő, női szereptől, amelybe az a két férfi kényszerítette, akit a legjobban csodált a világon. Olga Romanovna úgy véli, hogy „...Nagyezsda valójában az egyetlen olyan nő volt Sztálin életében, akit a diktátor valaha is igazán szeretett. Ő volt az egyetlen, aki képes volt ellentmondani neki, és megőrizni saját méltóságát. Minden körülötte lévő ember meghajolt Sztálin előtt, de ez a nő nem hagyta sem megalázní, sem pedig megvesztegetni magát. Tizennégy évesen, serdülő lányként, vitte a vállán a saját nevetséges családjának a súlyát. Azért mondom nevetségesnek, mert az anyja, aki nagyon szerelmes természetű volt, gyakran volt távol otthonától, melynek küszöbét 'Szabadságot akarok! Élni akarok! kiáltásokkal az ajkán lépte át, minduntalan újabb és újabb szeretőkkel. A lány viselte az otthon minden felelősségét, és nem volt könnyű dolga: a ház fűtéséhez és a főzéshez fát és szénét kellett beszereznie, majd befűteni, intéznie kellett a bevásárlást az élelmiszerjegyekből, mosott, takarított. Korán felnőtté érett, és igen korán kialakult benne a felelősségérzet.

Aztán következett románca Sztálinnal; Nádja nagyon szerette, szerelmes volt belé, és teljes egészében átadta magát ennek az érzésnek. Ennek következtében aztán nagyon kiábrándult, amikor rájött, hogy Sztálin nem az, akinek ő hitte.”

Romanovna emlékeztet arra, hogy „...a Nagyezsda-val induló románc kezdetén Sztálinnak volt egy párhuzamos kapcsolata egy petersburgi tanárnővel. Vagyis sok nőt volt képes szeretni egyszerre, annyi szerelemmel volt megáldva, ezt a képességét, azonban elvetemült módon használta, amit azért merek kijelenteni, mert például kényszermunka büntetését töltve, viszonya volt egy tizennégy éves lánykával. A gyerek lányokat kedvelte, ez volt a gyengéje. Az a lány gyermeket szült neki, ő pedig megszökött előle. Azt beszélik, hogy az unokája valahol Szibériában él, és nagyon jó ember.”

Sztálin, a nagy mókamester?

A szexuális szabadság volt az egyik első jog, ami a forradalmi Oroszországban megillette a forradalom híveivé szegődött nőket, akik a harcokban ugyanolyan veszélyeket vállaltak, mint a férfiak, ez azonban nem jelentette azt, hogy a bolsevikok ne lettek volna a férfi felsőbbrendűség hívei.

Sztálin volt Nádja anyjának, Olgának az egyik szeretője, s még vizsgálták annak a valószínűségét is, hogy esetleg ő lehetett a lány apja, de az adatok, melyek azt mutatják, hogy Nádja már hároméves volt, amikor Sztálin megismerte Allilujevéket, ellentmondanak ennek az elméletnek.

Sztálin és Nádja életének egyik legkülönösebb epizódja akkor játszódott le, amikor a későbbi diktátor még Katóval élt Bakuban, ugyanott, ahol abban az időben az Allilujev család is lakott. Egy nap a kis Nádja a teraszon játszott, és valahogy beleesett a Kaszpi-tengerbe. Sztálin, aki a helyszínen tartózkodott, beugrott a vízbe, és sikerült megmentenie a kislány életét. Ez után az eset után legközelebb akkor találkoztak, mikor Sztálin már negyven, Nádja pedig tizenhét éves volt.

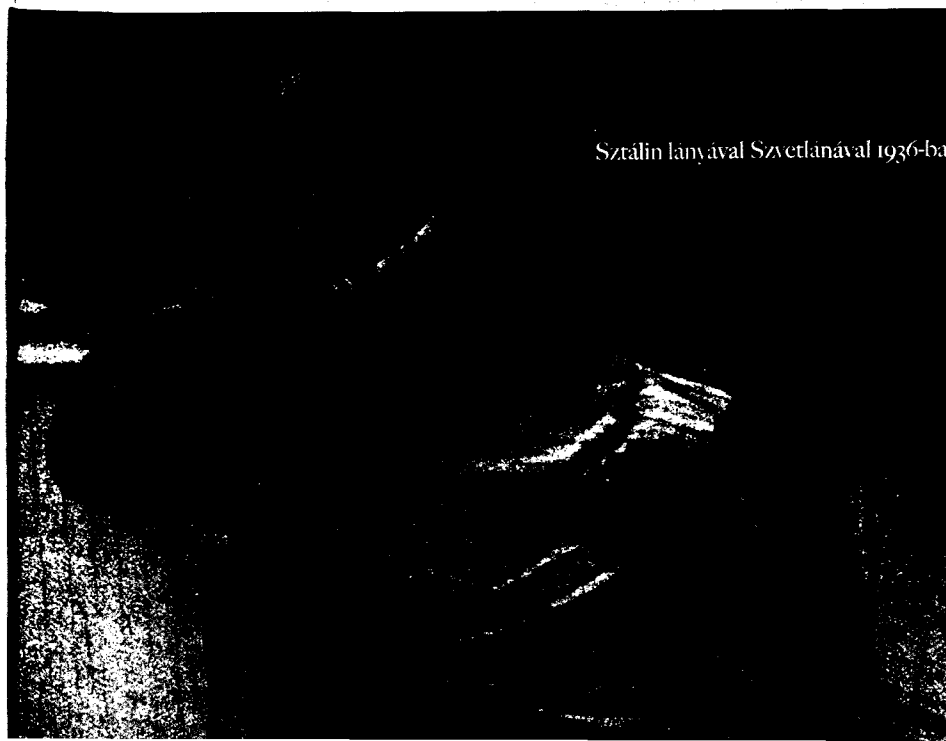
Nádja és testvérei – Fjodor, Pavel és Anna – egy házban nőttek fel, helyesebben együtt, de sok különböző házban, mert a családnak, mely valósággal forradalmi központként működött, folyton költözködni kellett. Nadjáék otthona intenzív politikai találkozók színhelye volt, és gyakran keresték fel a rendőrségi üldözés elől menedéket kereső elvtársak is. Nem volt szokatlan jelenség, hogy apja eltűnt otthonról, mivel a rendőrség a nyomában volt, és az sem volt meglepő, hogy a kihallgatások után összeverve, sebesülten került újra haza. Reyes Blanc szerint ezek a körülmények alakították Nádja jellemét, aki „önzetlen, bátor, kitartó, ideológiai tekintetben fanatikus személyiség” volt, aki azonban nagyon vágyott arra, hogy szeressék és érzelmileg fokozottan, mondhatni, hogy patológiusan kiegyensúlyozatlan volt. Ám azok a tulajdonságok, ame-

lyek kiváló forradalmárrá tesznek valakit, nem vezetnek a boldog családi élet megvalósításához.”

Sztálin gyakori vendég volt az Allilujev házban, ahová, ha csak tehetette, sokszor visszatért. Reyes Blanc erről így ír: „...a fiúk úgy emlékeznek rá, mint egy vidám mókamesterre, mint egy nagybácsira, aki énekelt, bohózkodott, viccelődött velük, és akiről forradalmi hőslegendák keringtek. Ma már, a mi utólagos szempontunkból hihetetlennek tűnik, de Sztálin nagyon jól megértette magát a gyerekekkel, szerető és megértő volt velük ..., bár a saját gyermekeit minden lelkiismeret-furdalás nélkül képes volt elhagyni.”

Nadjához fűződő kapcsolatáról azt mondja: „1917-ben Nádja minden kétséget kizáróan szerelmes volt belé, és valószínűleg Sztálin is a lányba, és nem kétséges, hogy szerelmük beteljesedett 1918-ban, amikor együtt harcoltak az ellenforradalmi erők elleni fronton, a távoli Caricinben, hiszen amikor onnan visszatértek, összeköltöztek, majd, 1919-ben össze is házasodtak.”

Sztálin lányával Szvetlánával 1936-ban

A feleség megszökik

A csodálatos Nádja soha nem akarta kihasználni, hogy a szerencse milyen helyet jelölt ki számára az életben. Épp ellenkezőleg, amikor Sztálin átvette az ország vezetését, Nádja nagyon demokratikus viselkedést tanúsított, azt is lehetne mondani, hogy szégyellte előkelő helyét, privilégiumait. Romanovna ezt egy történettel világítja meg: „Például, restellte, hogy ő autóval érkezik az egyetemre, ahol tanult, nem akarta, hogy lássák, ezért megkérte a sofőrt, hogy tegye ki egy sarokkal előbb, s az utolsó háztömbnyi távolságot már gyalog tette meg. Az egyetemen nem tudták, hogy ő Sztálin felesége, csak egy nagyon kedves teremtest láttak benne, mindenki „Nadjenkának” hívta. Apám együtt járt vele egyetemre ugyanabban az időben, csak nem ugyanazon a szakon tanult, s ő azt mondta róla, hogy nagyon szép, szerény és barátságos lány volt. Részt vett minden egyetemista mulatságon, amelyek azokban az időkben nagyon szegényesek voltak. Hát ilyen volt Nagyezsda Szergejevna, kedves és melegsívű.”

Nagyon szorgalmasan tanult, tekintve, hogy különösen nehéz szakirányt (kémia) választott. Azért felvételizett a Nehézipari Egyetemre, hogy sikerüljön kitörni a nagyhatalmú vezető feleségének szerepéből, mely igencsak szűkre szabott bőrtönnnek bizonyult. A szintetikus szálak tanulmányozására akart szakosodni, mert nagyon helyesen úgy látta, hogy e területnek nagy jövője van, ugyanakkor ezzel azt is bizonyította, hogy igazi, az ipar és a technológia fejlődését báványozó bolsevik. Egyedül az egyetem vezetője, Nyikita Hruscsov volt tisztában Nádja igazi kilétével. Barátság alakult ki köztük, és Nádja többször meghívta Hruscsovot az otthonába. Később Hruscsov úgy értékelte, hogy ez a barátság igazi „főnyeremény volt a számára, mert megmentette őt a tisztogatásoktól, amelyek sok ezer ember életét követelték.

Nádja kapcsolata Sztálinnal tragikus volt, mert a lánynak hallgatnia kellett, és eltitkolni az állandó megaláztatásokat, sőt még a fizikai bántalmazást is, amit férje vele szemben alkalmazott. Végül aztán a húga, Anna házába költözött. A sógora azonban, az NKVD, azaz az állami titkosrendőrség moszkvai vezetője, sohasem egyezett bele, hogy Sztálin szökött feleségét rejtgesse a házában. Nádja ekkor visszatért férjéhez, de alig várta, hogy befejezze egyetemi tanulmányait, hogy elmenekülhessen mellőle, a gyerekekkel együtt.

Sztálin és Nádja lakása egy nagy étkezőből, két dolgozószobából és fél tucat hálószobából állt. Nádja hálószobája az Alexandrovskij parkra nézett, míg Sztálin egy tábori ágyban aludt, a dolgozószobája melletti kis szobában, mert késő éjszakába nyúlóan, sőt olykor hajnalig dolgozott.

Reyes Blanc úgy véli, hogy „Sztálin azt akarta, hogy a felesége háziasszony legyen, aki minden idejét neki és a háztartásnak szenteli, ezért bojkottálta felesége politikai és szakmai karrierjét. Ám a háziasszony szerepe, melyet az apránként minden orosz élet urává váló személy neki szánt, elfogadhatatlan volt Nádja számára. A reakció, amit az egészségtelen és nyomasztó helyzet kiváltott belőle, a saját gyermekei elutasításának formájában nyilvánult meg.”

Nádja egyre jobban eltávolodott Sztálintól „szentimentális és ideológiai okokból egyaránt”, értelmezi a helyzetet Romanovna. „Sztálin rendszeresen verte Nadját, ami megalázó, és nem igényel több hozzáfűznivalót. Másrészt pedig Nádja jó kapcsolatban volt az apjával, azzal az igen tiszteletreméltó, szerény és a párthoz mindig hű emberrel, aki nem azért lépett be a pártba, hogy abból előnye származzék, hanem azért, mert valóban hitt az általa hirdetett értékekben. Nádja két okból is csalódott volt: elsőképpen tisztán női okokból, mert az ember, akit szeretett, becsapta. Másrészt pedig azért, mert kislány korától fogva a párt irányába elkötelezett életet élt, részt vett az illegális találkozókban, a párt az életéhez, mindennapi rutinjához tartozott, csalódása tehát nem lehetett keserűbb

az eszme megvalósulását látva. Ráadásul, bár ez az én személyes véleményem, de úgy vélem, valóban az történt, hogy Nádja Lenin titkárságán dolgozott, ahová Sztálin juttatta be egy bizonyos időszakban – ismerve kiváló képességeit és számos kérdésben vallott elképzeléseit –, de egyáltalán nem véletlenül, hanem azzal a céllal, hogy a lányon keresztül ellenőrizhesse, mi történik ott, hiszen Sztálin pozícióját tekintve nagyon érzékeny időszakra van szó, az 1920–22 közötti évekről. Sztálin helyzete akkoriban meglehetősen bonyolult volt, és azért juttatta be Leninhez Nadját, hogy mindig pontos, naprakész információval rendelkezzen az ott történetekkel kapcsolatosan. Úgy gondolom, hogy amikor a lány rájött, vagy amikor ő elmondta neki, mi is valójában az ő szerepe, Nádja nagyon nagyot csalódott. Ártatlannak érezte magát, és meg akart szabadulni ennek a mocskos és nemtelen dolognak minden súlyától. Nagyon naiv volt, és hiábavaló reményeket táplált, hiszen Sztálin foglya volt. Nem menekülhetett tőle.”

Az esküvő után 1919-ben beköltöztek a Kremlbe, és a dolgok ettől az időtől kezdtek még rosszabbra fordulni. A boldog egalitárius közönség időszakát felváltotta a Sztálin körül kialakuló mértéktelen személyi kultusz. Nádja, aki testestül-lelkestül harcos forradalmár volt, de férje tiltása miatt soha nem szentelhetette magát a politikának, egyre elviselhetlenebbnek és utálatosabbnak érezte e fölött érzett csalódását.

A fekete ruha

A kapcsolatuk megromlott, olyan pár lett belőlük, melyet a szeretet és a gyűlölet váltakozó köteléke tart együtt. Ehhez még az is hozzájárult, hogy amikor Nádja egyetemre járt, ott egy nagyon eltérő és ijesztő valósággal találta szemközt magát. Ezek voltak a mezőgazdasági kollektivizálás évei, amelyek tízmillió paraszti kisbirtokos életét követelték. Nádja elmondta Sztálinnak, mit beszéltek erről a csoporttársai, talán mert így akarta vádolni vagy esetleg bosszantani. Mindenesetre, ezek a zúgolódások hozzáadódtak más megcáfolhatatlan adatokhoz, amelyek együttese végül Nadját szembefordította Sztálin kegyetlen politikájával. Az egyik legjellemzőbb eset, amikor a diktátor bezárkózott a fürdőszobába, miközben Nádja azt kiabálta utána: „Te csak kínozni tudsz mindenkit! Kínozkod a fiadat, a feleségedet és az egész orosz népet!”

1932. november 8-án Kliment Vorosilov, Sztálin kedvenc katonai beosztottja ünnepséget szervezett a Téli Palota ostroma évfordulójának tiszteletére. Az ünnepség hatalmas eseménynek számított. Nádja testvére Pavel és annak felesége Zsenya, hoztak Nadjának Németországból egy hosszú fekete estélyi ruhát, melyet himzett vörös rózsák díszítettek, ő pedig úgy döntött, hogy szakít addigi szigorú apácástílusával, és ezt a ruhát viseli az estélyen. A tőle megszokott kontyot is modernebb frizurára cserélte, és hajába vörös rózsát tűzött, ami fekete hajában virítva kiválóan illett a ruha és az azt díszítő rózsák kontrasztjához. Ez a stílusváltás meglepte vetélytársait. De alig kezdődött el az ünnepség minden összeomlott. Sztálin ügyet sem vetett Nadjára, hanem egy Galja Zekrovszkaja nevű gyönyörű színésznővel flörtölt, aki mindenkit elbűvölt igen kihívó estélyi ruhájával, valamint szerelmi kalandjainak meglepően hosszú sorával. Az éjszaka előrehaladtával Sztálin egyre jobban lerészegedett, és elkezdett kenyérgalacsinokat dobálni Galja dekoltázsá-

ba, ami miatt Nádját szörnyű féltékenység fogta el. Hogy férje figyelmét magára vonja, elment táncolni másokkal.

A levegő egyre sűrűbbé vált, míg egyszer csak eljött a pillanat és Sztálin pohárköszöntőt javasolt. Nádja nem koccintott, Sztálin pedig azt mondta neki: „Idehallgass, te, koccintsál!”, mire Nádja azt válaszolta: „Engem ne úgy kérj, hogy idehallgass, te!” Azzal felállt és elment. Ezt a pillanatot a Sztálin körüli talpnyalók azonnal felhasználták arra, hogy kritizálják.

Nádja a Potesnyi palotába ment, miközben Sztálin kivitt egy nőt egy Moszkva közeli dácsába. Egyes verziók szerint Nádja felhívta a dácst, és tudomást szerzett az újabb hűtlenségről. Szvetlana elmondása alapján, az anyja szörnyű levelet írt Sztálinnak (ennek a levélnek később nyoma veszett), majd szíven lőtte magát egy kicsi pisztollyal. Holttestét másnap találta meg a házvezetőnő egy vértócsa közepén.

Senki sem merte felébreszteni Sztálint, hogy a borzalmas hírt közölje vele. Amikor végül megtudta, mi történt, szokásához híven depresszióba esett, olyannyira, hogy Nádja testvére és annak felesége, Zsenya kísérték minden lépését, nehogy ő is végezzen magával. A Szovjetunió legnagyobb hatalmú embere keservesen sírt, miközben azt ismételte: „Így nem tudok tovább élni, így nem tudok tovább élni.”

Reyes Blanc erről így szól: „Sokan látták sírni otthonában, gyászolni a házában, és a bolsevik temetés – a Vörös Hadsereg katonái kísérték, és katonazenekar játszott a gyászindulót – ünnepélyes szertartásának nyilvánossága előtt sem tudta visszatartani a könnyeit, de annyira zokogott, hogy kisfia, Vaszilij szükségét érezte, hogy megvigasztalja. Megfogta a kezét, és suttogva mondta neki: »Apu, ne sírj!«”

Nádja természete veszélyt jelentett Sztálin számára, állítja Romanovna. „Nem lehetett rákényszeríteni semmire, amit nem akart megtenni, lehetetlenség volt ezzel próbálkozni. Így hát mit tehetett vele? Ölje meg? Úgy tűnik, valahogy ő vitte az öngyilkosságba, illetve közvetve bár, de ő ölte meg azon a Kremlben tartott ünnepség éjszakáján, azon a szörnyű éjszakán,

mely az utolsónak bizonyult. De addigra Nádja már undorodott az egésztől, ráadásul tudta, hogy amikor Sztálin részeg, olyankor borzalmasan viselkedik. Ezért válaszolta neki: »Engem ne úgy kérj, hogy idehallgass, te!« Erre ő az arcába vágott valamit, nem emlékszem pontosan, hogy mit, egy narancshéjat, vagy egy darab kenyeret. Nádja pedig felállt, és elment. Vagyis, nem volt egyszerű dolog, uralkodni rajta, ez nyomta rá a bélyegét aztán tragikus halálára is... Hát ilyen volt Nagyezsda Szergejevna.”

Nadeshada Allilujeva

Nádja él

A hatalmas moszkvai áruházban, amelyet ma GUM néven ismer a vásárlóközönség, ravatalozták fel Nádját. A hivatalosan elfogadott verzió szerint a halál oka egy kezeletlen vakbélgyulladás, de az igazságra csak a Szovjetunió bukása után derült fény, amikor ismertté vált a halottkém, professor Kushner eredeti jelentése, mely így szólt: „Közvetlenül a szív felett található egy öt milliméter átmérőjű lyuk. Azonnal beállt a nyílt seb okozta halál.”

A történész Tatyjana Pigarijova szerint „Nagyezsda Allilujeva síremléke vitathatatlanul a leghíresebb a Novogyevicsi temetőben, amely Oroszország legfontosabb temetője. Azt a részt, ahol Nádja nyugszik 1898-ban alakították ki, de később, a kommunista időkben, ide már csak a szovjethatalom jeles képviselőit temették. Ráadásul, a temetőben túlvilági otthonukat megtalálni remélő jelöltek listáját egy speciális bizottság határozta meg. Magától értetődően Nagyezsda számára pompás helyet választottak annak ellenére, hogy nyilvánvaló módon az öngyilkosságot nemcsak szerelmi, de politikai árulásnak is tekintették. Hogyan követhetett el öngyilkosságot az ország legelső vezetőjének felesége?

„Az emlékmű számos különböző olvasatot tesz lehetővé. Először is, ha a talapzaton található szöveget olvassuk, amelyre rávésték ennek a gyönyörű asszonynak a gyengéd, tiszta arcképét, nagyon meglepődünk. A felirat így szól: »Nagyezsda Allilujeva Stalina (1901–1932), a Kommunista Párt, Sztálin pártjának tagja.« Ennyi.

Azt hiszem, hogy ez a felirat jobban kirajzolja Sztálin személyiségét, mint bármilyen társadalmi, politikai értekezés. Ráadásul, ha jobban megvizsgáljuk az emlékművet, azt látjuk, hogy Nagyezsda egyik keze, ha szemből nézzük, olyan, mint egy férfikéz, mely éppen készül megfogni őt. Ha körbejárjuk, és oldalról nézzük, azt látjuk, hogy a talapzat a

futóhomok mintázatát idézi, amely egyre magasabbra ér, és majdnem elnyeli ezt a törekeny és finom nőt. Valójában ez nem is annyira Nagyezsda Allilujeva emlékműve, hanem egy egész korszaké. Ő csak egyike a harmincas évek fiataljainak, akik a halál árnyékában és állandó rettegések közepette éltek, mert nem lehetett tudni, hogy a titkosszolgálat fekete autója mikor áll meg valamelyikük háza előtt.”

Pigarijova elmeséli, hogy a Novogyevicsi temető „a legelőbb a világ összes temetője között.” Ennek az az oka, hogy a kommunista filozófia értelmében, a halál nem önmagában értelmezendő jelenség. „Egy szovjet, aki leélte az életét, kap egy síremléket a temetőben, amelyen továbbra is teszi a dolgát, hegyet mászik, ha hegymászó volt, hegedűn játszik, ha hegedűművész volt, továbbra is dolgozik a repülőgépek tervrajzain, ha mérnök volt, vagy irányítja a hadsereget, ha tábornok volt. Nádja itt is egyre bennünket néz, és továbbra is él.”

Síremlékével kapcsolatban sok különböző véleménnyel és megjegyzéssel találkozhatunk. Ludmilla Mars, a Tretyjakov Galéria igazgatója szerint: „Felkérték Shadrot, akit abban az időszakban már az ország legtekintélyesebb szobrászainak egyikeként tartottak számon, hogy vállalja Allilujeva síremlékének elkészítését. Shadr három hónapig dolgozott anélkül, hogy elhagyta volna a műhelyt. Különböző szobor-terveket javasolt: állva, vagy térdelve, vagy antik pózban ábrázolja az elhunytat, s végül ez utóbbi mellett döntött. Ezen kívül sok fényképe is volt Allilujeváról, teljesen megigézte az asszony szépsége. Meg akarta mutatni a benne rejlő »megvilágosodott szomorúságot«, azt hogy Nádja nagyon romantikus, nagyon költői, és gyönyörű teremtés volt, mondta a művész. A síremlékkel kapcsolatos összes építészeti döntést ő hozta. Ő választotta ki a teret, ahová a síremléket helyezték, s tervezett melléje egy kristálytiszta vizű medencét, és egy rózsákkal borított padot, a rózsák közé alulra pedig egy bronzból készült letört rózsaszálat. Az emlékmű anyagául a fehér márványt választotta. A márványt nagyon meg-

viselik a környezeti hatások, s az emlékmű igen rossz állapotba került. Az ötvenes években, vagyis a Sztálin halálát és rendszerének bukását követő években pedig többször meg is rongálták. Ezért született meg a döntés, hogy megmentik Shadr műalkotását, a síremléket felújítják, s helyére egy másolatot helyeztek.”

Nádja temetése, 1932

Tágra nyílt szemek

Mit jelent Sztálin leszármazottjának lenni a mai orosz társadalomban? Unokája Alexander Burdonszky a következőképp válaszolja meg a kérdést: „Ha én egész nap ezen gondolkoznék, biztosan olyan lenne, mint ha egy másik életet élnék. Igazából úgy élek, hogy gyakorlatilag nem is gondolok erre, csak megyek az interjúkra, a televíziós vagy mozifilm felvételekre, ahol felkérnek, hogy erről beszéljek, és olyankor bizonyos értelemben a lelkem mélyéből ásom elő a válaszokat az ott feltett kérdésekre. Hogy ez nehéz-e? Persze, hogy az.[...] Azt mondja, Csehov a Sirály egyik jelenetében, »Tudd hordozni kereszteted és higgy.« „Gyakran gondolok rá, hordozom a keresztmet. Most divatban van egyfajta szovjetellenesség, amelyből Sztálin alakja természetesen nem hiányozhat. Számomra azonban, röviden összefoglalva, ő se nem Isten, se nem a Sátán, hanem egy nagyformátumú személyiség és egy bonyolult ember.”

Burdonszky elmeséli, hogyan beszélt neki apja a nagyapjáról: „Azt mondta: »Emlékszem, milyen volt Sztálin a Vörös téren a Forradalom évfordulója, vagy a májusban ünnepelt Győzelem Napja alkalmából tartott nagy ünnepi felvonulásokon. Csak messziről láttuk, ahogy a tribünről beszélt.« De azt is mesélte az apám, hogy őt tartották a nagy vezérnek; nekünk ő azt jelentette, amit a spanyoloknak II. Fülöp, olyan szimbólum volt, amely az otthon határain kívül létezik. Apám félt tőle. Nem mehetett be hozzá csak úgy, nem hívhatta fel, nem láthatta, ahhoz több telefonhívásra volt szükség, jó néhány Rubiconon kellett átkelnie, mire elért az apjához. Így aztán bennem az az érzés maradt meg egész életemre, hogy Sztálin valahol ott van, távol tőlünk, mi pedig emitt, egy másik helyen.”

„Ami a nagymamámról, Nádjáról – aki majdnem tíz évvel a születésem előtt halt meg – bennem kialakult képzet illeti – mondja Burdonszky

- rá inkább úgy emlékszem, mint akinek főként otthon volt szerepe. Sokat tudok róla, a testvére, Anna Szergejevna Allilujeva elbeszéléseiből, aki gyakran emlegette nővérét, sokat anekdotázott róla, és az emberekről, akik ismerték. Arra is emlékszem, amit a nénikém, Szvetlana mondott, aki szintén sokat mesélt róla. Éppen ezért, annak ellenére, hogy nagyanyám tragikus véget ért, az ő képe sokkal emberibb, családiasabb, mint Sztáliné. Arra is emlékszem, amikor a Kremlből hoztak nekünk egy ládát tele az ő ruháival, és miközben anyukám kipakolta, ami benne volt, furesza érzés fogott el, valami jelenlétet éreztem, éreztem, hogy ő is ott van velünk."

„Azt mondja Tolsztoj az Anna Kareninában: »Olyan sok fajta szeretet létezik, ahány szív.« Majd végül, sorsa beteljesedése előtt a főszereplő így összegez: »Megkísérletem mindenféle javítást, de hiába, a szerkezet nem működik.« Ez a mondat foglalja össze Nádja halálának fő okát is. Ő tágra nyitott szemmel élt; a Nehézipari Egyetemen tanult, tömegközlekedéssel utazott, nem autóval, találkozott emberekkel, és tudta, hogy mi történt ezekkel az emberekkel... Ezért aztán én, aki elég közlőrl ismerem a jellemét, a szokásait, hatalmas kulturális felkészültségét, és a lelkét, ami lehet, hogy zárkózott volt, de néhány embernek megnyílt, közelivé vált, én néha megpróbálok az ő szemével nézni Sztálint."

Nádja meglehetősen puritán forradalmár volt, aki öltözködésével nem a férfiak tetszését akarta kivívni, nem viselt ékszereket, nem használt parfümöket, és mindig nagyon egyszerű ruhákat viselt. Ezen kívül sztoikus gondolkodású volt: amikor az első gyermeke született, egy szót sem szólt senkinek, csak besétált egyedül a legközelebbi kórházba. De sztoikussága sem segített neki elviselni Sztálint, aki egy hatalmas étvágyú nőcsábász volt, aki ráadásul sokat kínoztta, sértegette, bántotta, főleg a nagyon gyakori lerészegedésekor. Olyankor nemcsak nagyon községes lett, hanem ráadásul agresszív és erőszakos is.

Szvetlana szerelmei

Nádja első fiát Vaszilijnek hívták, ő 1921-ben született, öt évvel később érkezett Szvetlana, aki fontos szerepre tett szert Sztálin életében. Ez volt az az időszak, amikor odaköltözött hozzájuk Jakob, Kató fia, és „az elhunyt elvtársak gyermekeit fel kell nevelni” bolsevik szokásnak megfelelően magukhoz vették Artion Szergreivet is, a harcban elesett elvtárs, Tomas Sergreiv árváját is.

Olga Romanovna szigorú, következetes anyaként jellemzi Nadját, mely tulajdonságát német származásával magyarázza, ez biztosította a családban a fegyelmet. A gyermekeit rendre tanította, s nem is volt olyan könnyű dolga, mivel a legidősebb, Vászja, nagyon nehéz esetnek bizonyult. Egy szép napon, amikor a gyermek úgy négyéves lehetett, Nádja elismerte, hogy nem bír vele. Egy négyéves gyerekkel! De mindenesetre, ellenőrizte, hogy megcsinálja-e a feladatait, ügyelt az iskolai előrehaladására. Nem az a fajta nő volt, aki dadákra és nevelőnőkre bízta a gyerekei nevelését."

Luis Reyes Blanc a diktátor családjának a Potesnyi palotában élt életét betegesnek nevezi. „A lakás elég nagy volt ugyan, de mégiscsak egy lakás. Ott éltek együtt mindannyian. Nádja olyan anya volt, aki nem mutatta ki a gyerekei iránt érzett szeretetét. Az apa viszont igen, látványosan szerette Szvetlanát, de rosszul bánt a testvéreivel." Szvetlana tanúja volt ennek az állandó rossz bánásmódnak, és tizenhat évesen elmenekült otthonról. Annak is tanúja volt, hogyan tűnnek el egyre-másra a nagynénik és nagybácsik a családi körből. Nádja halála után ugyanis, Sztálin összehívta öt sógornőjét, és megkérte őket, hogy éljenek az otthonában, a nagynénik pedig versengtek a jóindulatáért és a kegyeiért. Ennek ellenére azonban mindannyian a Gulagon végezték.

Reyes Blanc pontosít: „...összesen öt sógornőről van szó, mindannyian fiatalok, ambiciózusak, akik olykor tolakodtak is a Mindenható Sztá-

lin kegyeiért, vitatva elsőbbségüket, s akik sokszor kihasználták azt is, hogy rokonságban voltak vele. A családi kapcsolatok tele voltak sűrlődásokkal és vitákkal, amelyek a végtelenségig folytatódtak. Igen veszélyes volt a környezet, mivel ha valaki megsértette Sztálint, annak tragikus következményei lehettek.”

Tehát, Szvetlana „...olyan udvarlót keresett, aki mindenben az ellentéte volt annak, ami apjának tetszett volna: először is már elmúlt negyven éves, zsidó volt, és végül, de nem utolsó sorban egy bohém művész.

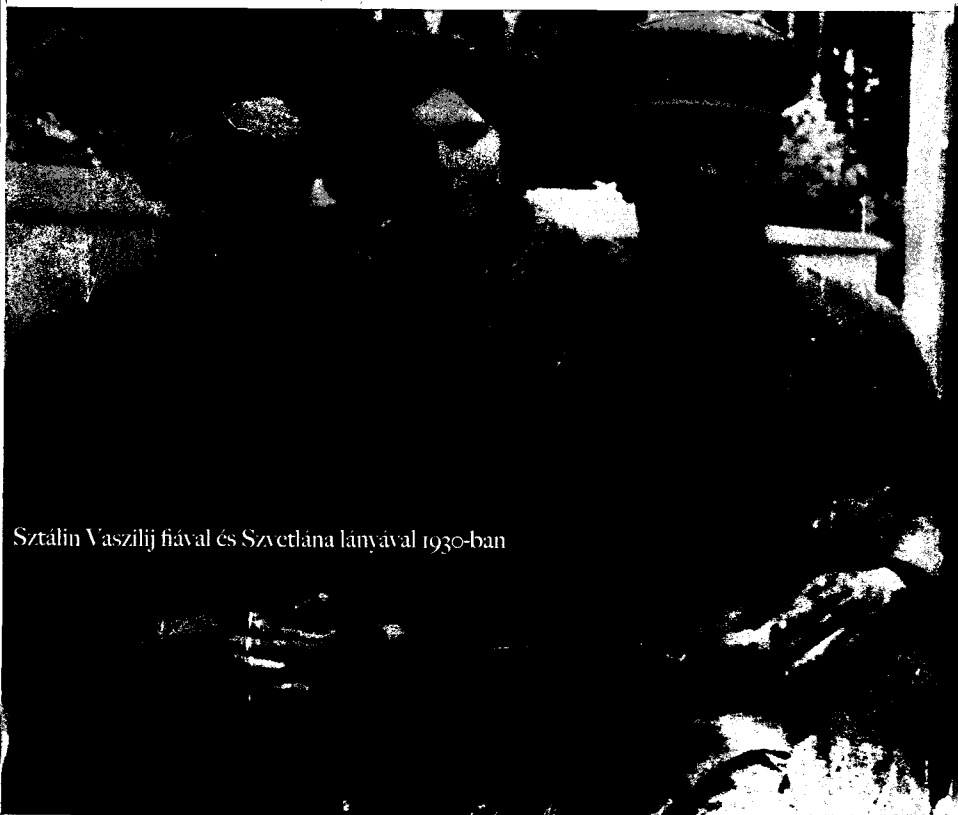
Az eredmény előre látható volt: ez az első udvarló Sztálin parancsára börtönben végezte.”

Szvetlana második szerelme is zsidó volt, Grigorij Morozov, aki évfolyamtársa volt az egyetemen. Sztálin vonakodva ugyan, de beleegyezett, hogy a fiatalok összeházasodjanak 1944-ben, de Grigorijt soha nem ismerte el nyilvánosan vejéül. A házasságból egy gyermek született, majd a fiatalok 1947-ben elváltak.

Szvetlana 1949-ben feleségül ment Jurij Zsdanovhoz, aki a párthierarchia egyik fő funkcionáriusának a fia volt. Született egy lányuk, és rá egy évre, összeomlott a házasságuk.

Amikor az apja meghalt, Szvetlana áttért a keresztény hitre, és az Ortodox Egyházban felvette a keresztséget. 1963-ban feleségül akart menni a hindu kommunistához, Brajesh Singh-hez, de a hivatalos szervek nem engedélyezték ezt a frigyet. Singh 1966-ban halt meg, és Szvetlana az ő hamvainak hazaszállítása ürügyével disszidált, majd politikai menedékjogot kért az Egyesült Államokban, és elégette a szovjet útlevélét.

Az amerikai William Wesley Peters lett a harmadik férje, tőle is született egy lánya, és két év múlva tőle is elvált. Ezek után Szvetlana különböző országokban élt. Zavarodott kapkodásban lemondott az Egyesült Államokbeli állampolgárságáról és visszanyerte szovjet állampolgárságát, de aztán újra visszatért Amerikába. Wisconsinban halt meg egy időszothonban 2011. november 22-én.

Sztálin Vaszilij fiával és Szvetlana lányával 1930-ban

Mindent a hatalomért

A Vörös téren található hatalmas mauzóleumban nyugszanak Vlagyimir Iljics Lenin, a bolsevik forradalom atyjának földi maradványai, aki állítólag szabad kezet adott Sztálinnak, hogy a halála után megragadja az abszolút hatalmat, és ellenőrzése alá vonja az országot. Ez 1924-ben be is következett. A valóságban azonban Lenin a felesége, Nagyezsda Krupszkaja segítségével megpróbálta megállítani a grúz emelkedését, de ez lehetetlen volt, mert a ravasz Sztálin ügyesen úgy intézte, hogy a házaspár egy Moszkvától távoli dácsába kerüljön teljes elszigeteltségbe. Az eredmény az lett, hogy a bolsevik vezetés elvtársai sohasem tudták meg, hogy Lenin nem akarta utódjául Sztálint.

Lenin már kerekesszékekben ülve, lebénulva írta meg azt a Párt XIII. Kongresszusának szánt levelét, amelyben többek között arra figyelmeztette az elvtársakat, hogy Sztálin hatalma túlságosan megnőtt, és ő nincs meggyőződve arról, hogy azt körültekintően alkalmazná. Azt is javasolta, hogy helyére valaki olyat válasszanak, aki toleráns és kevésbé szeszélyes személyiség.

Sztálin brutalitását még a hozzá legközelebb állók is nagyon megszenvedték. A legjobb barátai és a családtagjai ugyanúgy áldozatul estek az elnyomásnak, melyet Sztálin minden körülmények nélkül gyakorolt.

Ugyanakkor azonban sok millió ember imádta és istenítette az emberről szív és tömegpszichológia titokzatos szabályainak engedelmeskedve, az emberek hittek benne, és úgy tekintettek rá, mint a nép atyjára.

Sztálin sírja előtt állva a Vörös téren érdemes egy kicsit elgondolkodnunk erről az összetett jellemű emberről. Paranoid volt és kegyetlen, aki apránként, fokozatosan hozta létre sötét birodalmát. Voltaképpen olyan volt, mint egy feudális cár, mint egy XX. századi Rettegett Iván. Kezdetben a Paradicsom eljövetelét hirdette, és abban az időszakban, amikor Nádja beleszeretett, még hitt is benne.

A hivatalos verzió szerint Nádja kiegyensúlyozatlan volt, még skizofréniáról és depresszióról is említést tesznek, de úgy tűnik, hogy Sztálin sokkal kiegyensúlyozatlanabb volt, mint a felesége. Valójában igen szeszélyes férfi volt, aki hirtelen és bénító depresszióktól szenvedett, amelyek néha napokra kivonták az élet normális körforgásából.

Burdonszky elveti a Nádja esetleges mentális problémáiról szóló hivatalos verziót: „Ez abszurd, Nádja nem volt idegileg labilis személyiség, otthon soha nem említettek semmit, amiből erre lehetett volna következtetni. [...] Az a betegség, ami őt kínozza viszonylag ritka volt, nagyon gyakran szenvedett fejfájástól. [...] Lehet, hogy furcsának tűnik, vagy szokatlannak, de számomra nagyon is érthető, tekintve, hogy ő volt a kormány akkortájt legfontosabb személyiségének a felesége. Például az ő gyermekei a legközöségesebb kórházban születtek, soha nem tartott igényt semmiféle különös bánásmódra, soha nem érdekelték a ruhák, drágakövek, a luxuslakosztályok. Nem érdekelte, hogy az ország első hölgyeként milyen külsővel kellene rendelkeznie.”

Nagyapja állítólagos durvaságaival kapcsolatban Burdonszky így nyilatkozott: „Nem teljesen pontos, amit ezzel kapcsolatban állítanak, ugyanis a nagyapámnak elég különös volt a modora, ahogyan a körülötte levőkkel bánt, ő a kedvességét, szeretetét is néha úgy fejezte ki, hogy egy kicsit hátba verte [...] vagy megragadta a telefont, és beveregette vele valakinek a fejét, mondhatni nem is finoman, de hát ő ilyen volt, érzelmek nélküli. Azt hiszem, az ideológiai nézetkülönbségeik tették, hogy Nádja fogta a gyermekeket, és elment otthonról, ahová nem is akart visszamenni, bár azt megértette, hogy sohasem tud majd elbújni az elől az ember elől, aki akkor már Sztálin volt. Ezért kellett aztán visszatérnie, mert ahogyan azt már mondtam: »annyiféle szeretet létezik, ahány szív« és a nagymama szerette őt a maga módján, de nem tudta megváltoztatni, és a végén már nem is próbálkozott vele.”

Az orosz divatszaktérítő vállalkozó, Anna Kleimans ügyvéli, hogy „Sztálin feleségének kétségtelenül különleges szerepe volt a társadalomban, ezért aztán nem mérhető semmiféle átlagos női prototípushoz. Az élete leginkább egy politikai fogolyéhoz hasonlított, feladata pedig az volt, hogy maradjon az árnyékban, ne hívja fel magára a figyelmet, és az öltözködési stílusa is éppen ezt a személyre szabott szerepet kívánta jelezni, semmint a korszakban uralkodó stílusirányzatokat. Természetesen az akkori politikai környezetnek is megvolt a maga öltözködési kódexe, mely a diktatórikus korszak jellegében fogant. Ha megfigyeljük a korszak férfidivatját, az leginkább a katonai egyenruhák szabásmintáját idézi, míg a környezetükben található nők a férfiaknak csupán szerény és finom árnyékai. Másrészt persze voltak kivételek: a diplomáciai testületben dolgozók feleségei nagyon divatosan öltözködtek, ruháikat a külföldi utazások során vásárolták, és rendkívül előkelő módon tudták viselni. Sztálin feleségét nem tekinthetjük a korszak tipikus női figurájának, ha csak az öltözködési stílusát vesszük figyelembe.”

„A forradalom alatt született egy művészi mozgalom, amely tükröződött a divatban és elterjesztette a proletariátus kultúráját, amely az addigi standard alóli felszabadítás kultúrája volt, és párhuzamosan haladt az új gondolatok, például a szimbolizmus beáramlásával, ami szétrobantotta az addig megszokott általános értelmezést, vagy a kubizmus látásmódjának alkalmazásával. Anélkül, hogy minden új áramlatot felsorolnánk, a lényeg az, hogy ezek hatást gyakoroltak az öltözködési stílusára is. Megjelent Oroszországban a liberális divatnak egy egészen új iskolája, amely teljesen új modellekkel újította meg a nők öltözködésének stílusát. De a harmincas években, a sztálini diktatúra kiépülésének idején az elnyomó gépezet beindulásával leáldozott a független divat napja is. Megszületett a központosított irányítás elve, és ennek jegyében a Szovjetunió divatja is átalakult, s részévé vált a tervgazdasági előirányzatoknak.”

Zsenya és számos történet a kegyetlenségről

„Az 1928-as évre a kormányzati tisztviselők kezdték megízlelni a jó élet ízét, és úgy vélték, hogy nekik jár, mert rászolgáltak” – magyarázza Romanovna. Kezdték megjelenni a személyes ambíciók, és az exkluzivitás iránt támasztott igény. Így merült fel egy kormányzati komplexum építésének gondolata. De mint ahogyan az gyakran előfordul, az ilyen ambiciózus emberek rendszerint önnön vágyaik foglyaivá válnak. A Rakparti Kormányépület is egy ilyen csapda volt, valójában tekinthetjük egyfajta laktanyának. Amikor egész Moszkva pincékben és alagsori helyiségekben élt, s egyetlen szobában tizenöten, húszan is aludtak, a Kormányépületben egy átlagos lakás nyolcvan négyzetméter volt, és akadtak köztük kétszáz négyzetméteresek is. A bútorok állami tulajdonban voltak, nem az ott élők birtokában, így aztán, ha a bérlők már nem szolgálták a kormányt, az megtagadott tőlük kettő, az emberi lét számára nagyon értékes dolgot: a munkát és az ottlont, mert ha ebből a házból valakit kidobtak, az gyakorlatilag csak a ruháit vihette magával a kezében, még ahhoz sem volt joga, hogy akár csak egy könyvet magához vegyen. Ez mindenki számára világos figyelmeztetést tartalmazott azzal kapcsolatban, hogy milyen viselkedést várnak el tőlük. Ilyen volt hát ez az épület, ahová sok ember költözött, a kormányzati tisztviselők és a magas rangú katonatisztek közül. A „régik” bolsevikok nem voltak öregek, senki sem volt idősebb negyvenöt évesnél, de ők voltak a forradalom nagy öregjei, akik részt vettek a polgárháborúban.

Ezt a hatalmas épületegyüttest, a Rakparti Kormányépületet gyakorlatilag kiürítették a németek ellen vívott honvédó háború kezdetére, addigra lakóinak egyharmadát letartóztatták, vagy öngyilkosok lettek, vagy száműzetésbe kellett menniük.”

Romanovna emlékeztet arra, hogy „amikor megkezdődött a vörös terror, a nagy terror időszaka, akkor 1937-ben az első csapás erre az épületre sújtott le. Ennek számos oka volt, az egyik, és úgy gondolom, hogy nagyon fontos ok az, hogy maga Sztálin tisztában volt vele, hogy a nép, sajnos, szereti látni, hogyan szenvednek az ismert emberek, akiknek hatalom van a kezükben. Ebben az épületben pedig volt belőlük jó néhány, a honvédelmi minisztertől kezdve a híres művészekig sokan. Másodszor, amikor a fejek ilyen magasságból hullanak a porba, az visszatartó erőt jelent az egyszerű emberek körében, akik így már nem aggódnak annyira a közeli hozzátartozóik sorsával kapcsolatban, mondván például: »Lecsukták a nagybátyámat, Vasját, aki vízvezeték-szerelő, de nézd, hogy szenvednek a fontos emberek is, nincs kivételezés senkivel.« Végül pedig, Sztálin nagyon rosszindulatú és bosszúálló személyiség volt. Képes volt évtizedeken át emlékezni rá, hogy ki, mikor és hogyan nézett rá, ki nem köszöntötte, ki nem teljesítette valamelyik parancsát, vagy tanúsított az elvártnál kisebb tiszteletet. Sokan voltak olyanok, akik magukat nem csak egyenlőnek tekintették vele, de úgy érezték, hogy magasabbrendűek nála; s ezek főleg a »régj« bolsevikok soraiból kerültek ki, akik még előtte léptek be a pártba, és amikor ő még csak egy egyszerű hivatalnok volt, ők már nagyon fontos szerepet töltöttek be a szervezetben, ami Sztálint nagyon zavarta.”

„Mint azt már említettem, a Rakparti Kormányépület valóban luxusépítmény volt annak a kornak a körülményeit tekintve; az épületei palotának tűntek, az ott lakóknak helyben minden a rendelkezésükre állt: óvoda, színház, mozi, bevásárlóközpont, még bankszolgáltatás is. A lakosztályok pedig pazar, fényűző helyek voltak, sokuk mennyezetét az Ermitázs mestereinek keze munkája díszítette. A konyhák kicsik voltak, öt négyzetméternél nem nagyobbak, mivel úgy ítélték meg, hogy nincs idő a főzésre: az időt az új társadalom kialakítására kellett fordítani. A konyha csak vízforralásra szolgált vagy egy tojásrántotta elkészítésére. Ebben az épületben egy borzasztó rendszer volt érvényben, egy igen

visszataszító rendszer, a konyhákba ugyanis közvetlenül be lehetett lépni egy liftből, amit egy felelős személy használt, akinek az volt a feladata, hogy elszállítsa a szemetet, hogy emiatt a bérlőknek ne kelljen a kisujjukat se mozdítani. A rendőrséget mindenki csak »szemét«-nek hívta, és az ebben a kifejezésben rejlő szójáték azt érzékelteti, [...] bármelyik pillanatban beléphet hozzád valaki, és letartóztathat. Mert este jöttek, a konyhán keresztül.”

Éppen itt, a Rakparti Kormányépületben élt Eugenija Zemljanyicin, vagyis Zsenya, férjével Pavellel, Nádja testvérével. Zsenya egy ortodox pap lánya volt, és 1898-ban született Novgorodban. Harmincnégy éves volt, amikor szeretői minőségben belépett Sztálin életébe, egy évvel az után, hogy sógornője öngyilkos lett. Zsenya mindig csinos volt, jól öltözött, sminkje kifogástalan, parfümje illatos, az általa viselt ruhák és ékszerek éles ellentétben álltak a bolsevik nők többsége által követett szigorú és egyszerű öltözködési normákkal. Sztálin nagyra értékelte a humorát, Zsenya a csasztuskák nagymestere volt, kiválóan művelte ezt a hagyományos, orosz műfajt, a népi humoros költészetet.

Reyes Blanc úgy vélekedik, hogy Zsenya volt az egyetlen nő, „aki szembe mert szegülni Sztálinnal, abban az értelemben, hogy megőrizte saját személyiségét, és nem hagyta, hogy csak úgy átgyalogoljanak rajta. Nem hagyta, hogy rátapossanak, és Sztálin vigyáz is, hogy rá ne taposson, mert annak idején Nádja sem hagyta, hogy így bánjanak vele, de ő mégis megtette...”

Zsenya megengedte magának, hogy kritizálja Sztálin politikáját, aki tőle elfogadta ezt a kritikát, és megengedte magának azt is, hogy kritizálja túlzottan zsarnoki viselkedését, és jelezze a diktátornak, hogy a körülötte élők mindegyike, aki a szemébe csak bólogat, a háta mögött becsapja. Zsenya megengedte magának, hogy könyveket ajánljon a diktátornak, hogy későn érkezzen az általa szervezett eseményekre, hogy szakítson az etikettel, egyszerűen olyan dolgokat, amiért mások az életükkel fizettek.”

Ez a kapcsolat 1932-ben kezdődött, és amikor 1936-ban elkezdődött a nagy tisztogatás, ez elérte Pavelt, de Zsenya megúszta. Ám, mint Reyes Blanc meséli, „...a második világháború utáni 1947–1948-as tisztogatásból, amikor elkezdődik a kozmopolitizmus elleni kampány, azaz a zsidóüldözés, már Zsenya sem menekülhet. A történet egy orvosi összeesküvés szálainak felgombolyításáról szól, melynek vélt célja az volt, hogy megölje Sztálint. Meghalt egy magas rangú bolsevik vezető, és valaki azt mondta, hogy gyilkosság áldozata lett, mire megindult a zsidó orvosok ellen folytatott boszorkányüldözés, akik az orvosi elit soraiban a többséget jelentették. Zsenya ebben az időszakban már egy zsidó ember felesége volt, és barátai körében is sok volt a zsidó. Megpróbálta újra latba vetni befolyását, melyet korábban Sztálinra gyakorolt, hogy segítsen az üldözötteken, és végül maga is börtönben végezte Nádja másik nővérével, Annával együtt.”

Visszatérve az 1930-as évekre, Sztálin addigra a Szovjetunióban létező összes hatalmat az ellenőrzése alatt tartotta. Leghűbb segítője, Berija gondoskodott róla, hogy Nádja családját Sztálin kedvenc áldozatainak családjává tegye. Zsenya több alkalommal is jeleneteket rendezett Sztálin előtt: „Ha ez a rohadék nem hagy békén nekem, összetöröm a szemüvegét!” – figyelmeztette Sztálint.

De a megtorlás könyörtelennek bizonyult. 1936-ban letartóztatták Nádja keresztapját, Ábel Jenukidzét, Sztálin egyik sógornőjét, Mariko Szvanidzét pedig agyonlőtték. 1937-ben bebörtönözte a sógorát, Aljosa Szvanidzét és a feleségét, Maria Koronát, akiket később kivégeztek. A következő évben, Zsenya első férje, Nádja testvére halt meg titokzatos módon. Az irodájában találtak rá, a halál oka: mérgezés. Magát Zsenyát 1947 decemberében tartóztatták le azzal a váddal, hogy Sztálin magánéletével kapcsolatos információt juttatott el az amerikai nagykövetségre. Ekkor Zsenya öngyilkosságot kísérelt meg, köveket nyelt. Ezt követően letartóztatták a lányát Kirát, és zsidó férjét, Molcsnyikovot, annak ellené-

re is, hogy az kollaborált tulajdon felesége megfigyelésében. De ez akkor már mit sem számított. Letartóztatták Anna Allilujevát is, aki egy évvel korábban kiadott egy emlékeztést, ami Sztálin szemében az ő múltjával kapcsolatos indiszkréciók összegyűjtött csokrának tűnt. Leginkább az bosszantotta, hogy a könyv tartalmazott utalásokat az ő testi hibájára, bal karjának korlátozott mozgathatóságára is. Amikor Szvetlana megpróbált közbenjárni nagynénjei és unokatestvére érdekében, Sztálin a saját lányát is megfenyegette azzal, hogy elkísérheti őket a börtönbe.

Stanislas Redenst, Anna férjét, a politikai rendőrség egyik magas rangú vezetőjét is letartóztatták, és az övéi soha többé nem látták. Anna, és anyja, Olga, elmentek Sztálinhoz, hogy közbenjárjanak Anna férjének életéért. Elvárható lett volna egy jóindulatú gesztus a régi barátság vagy a bajtársi kapcsolat okán, a családi kapcsolatra vagy a régi szerelmi történetre való tekintettel. A találkozó eredménye azonban katasztrofális volt: Anna kiabálni kezdett Sztálinnal, aki kidobta őket az irodából. Redenst egy évvel később kivégezték.

Sztálin igyekezett visszaállítani Zsenyával ápolt régi jó kapcsolatát, mielőtt lecsukatta volna az asszonyt. Közvetítőként Beriját használta, aki elment az asszonyhoz, és felajánlotta neki, hogy fogadja el a házvetőnői posztot Sztálin mellett. Zsenya úgy érezte, hogy ez Berija csapdája, és nemet mondott az ajánlatra. Ez után az incidens után történt, hogy Nádja sógornője és Sztálin egykori szeretője feleségül ment a zsidó mérnökhöz, Molesnyikovhoz. A diktátor ettől kezdve haragot táplált Zsenya iránt, akinek ezentúl csakúgy, mint Annának, tilos volt belépnie a Kremlbe.

Sztálin akkor kísérelte meg újra magához édesgetni Zsenyát, amikor kirobbant a háború, és a németek egy jó kőhajításnyira álltak Moszkvától. Magához hívatta, és megkérte, hogy vigyázzon a gyermekekre, és vigye el őket Grúziába. Zsenya ekkor ismét elutasította, amit Sztálin soha nem bocsátott meg neki..

„Tönkretette az életemet”

A megbízatást végül Nádja húga, Anna teljesítette, aki annak ellenére cselekedett így, hogy Sztálin adott parancsot férje kivégzésére. Szvetlana Sztalina ezt azzal magyarázza Oroszországról szóló könyvében, hogy nagynénje, Anna „...maga volt a megtestesült jóság, az a következetes keresztény, aki a krisztusi eszményt követve megbocsát mindent mindenkinnek...”, és biztosít róla, hogy Anna egész életét mások megsegítésének szentelte. Ez sokat elárul Sztálinról, hogy mit gondolt sógornője természetes jóságáról, mert amint a lánya visszaemlékezéseiből tudjuk Sztálint „...mélységesen felháborította ez a mindent megbocsátó keresztény hozzáállás, és mindig úgy beszélt Annáról, mint egy elvek nélküli félkegyelműről, s azt mondta, hogy a kedvessége rosszabb, mint bármilyen piszkos trükk.”

Burdonszky számára a nénikéje, Szvetlana szájából elhangzott mondat: „Tönkretette az életemet”, nem igényelt sok magyarázatot vagy bizonyítékot. „Nemcsak az ő életét tette tönkre; bár nem mondhatjuk, hogy közvetlenül ő volt a tettes, hanem az a helyzet, amelyben ők éltek – az apám, az anyám vagy Szvetlana –, ami már önmagában is nagyon bonyolult volt. Még én sem élek olyan könnyen, amint azt gondolni lehetne; amikor említettem a keresztet, amelyet mindnyájan hordozunk, azt nem képletesen értettem. Senkinek sem volt boldog élete azok közül, akik kapcsolatban álltak Sztálinnal, a családjának nem volt egyetlen boldog tagja sem. Talán egyedül Szvetlana fiáról, Josephről mondhatnánk, hogy boldogan élt, aki sebész volt, kardiológus és egyetemi tanár, tehát sikeres karriert futott be, de ő meg nagyon fiatalon halt meg.

Vagy itt vagyok én, mint ismert filmrendező, de nem egyszerű a dolgom, sokan szeretnék, ha nem lennék se tehetséges, sem éles elméjű, sem híres. Az ember élete attól válik tragikussá – és Szvetlanára ez még na-

gyobb súllyal nehezedik, mint bárki másra –, hogy Sztálin közelségében élt, és Sztálin nagyon szerette őt..

Az utolsó sógornők túléltek a szörnyeteg Sztálint, akivel olyan szoros kapcsolatban éltek 1953-ban. A diktátor halála után szabadon bocsátották őket. Amikor Kira, aki maga is frissen szabadult, elment az anyjáért a Lubjankába, a KGB gyászos híré moszkvai központjába, Zsenya azt mondta: „Sztálin végül mégis megmentett bennünket!”, amely szavak nem tudni, hogy minek tulajdoníthatók inkább, a szeretetnek, amelyet Zsenya még mindig vakon őrzött a szíve mélyén, vagy annak bizonyítékeként tekinthetünk rájuk, hogy a sztálinizmus milyen agymosást végzett az emberi elmékben.

„Bár a lánya, Kira ostobának nevezte, és elmagyarázta neki, hogy ha szabadlábban vannak, az éppen annak köszönhető, hogy Sztálin meghalt, Zsenya 1974-ben bekövetkezett haláláig megőrizte hűségét Sztálinhoz annak ellenére, hogy Hruscsov három évvel a börtönből való szabadulása után, vagyis 1956-ban az SZKP huszadik kongresszusán elítélte a sztálinizmus bűneit.

Anna Nagyezsda Allilujeva már korábban meghalt, 1964-ben anélkül, hogy visszanyerte volna a józan eszét, egyre csak férje visszatérését várva. „Összességében, Nagyezsda Allilujeva egész családja jószívű, humánus lelkű emberekből állt, akik szeretettel, figyelemmel fordultak mások felé – vélekedik Burdonszky. – Nagyon jól ismertem Anna Allilujevát, és a többiek is nagyon hasonlóak voltak hozzá. Még az utolsó napjaiban is, mindig törődött másokkal, és igyekezett jó lenni a másik emberrel. Ő képes volt felszedni az utcáról a részeket, és taxit hívni, hogy hazavitesse őket. Valamiféle önzetlenség mozgatta a cselekedeteit. Ő is tagja volt az Írók Szövetségének, és amikor a nagy költőt, Boris Paszternákot kizárták e szervezetből, miután megírta a Doktor Zsivágót, csak egyetlen ellenszavazat volt, Anna Allilujeváét. Ez sok mindent elmond arról, hogy milyenek is az emberek.”

A szép és hűséges Valeska

Amikor Németország megtámadta a Szovjetuniót Sztálin ismét mély depresszióba zuhant. 1941 júniusában visszavonult a dácájába, lemondott arról, hogy gyakorolja a hatalmat, és teljesen elszigetelte magát azoktól a rettenetes történelmi körülményektől, amelyek meghatározták országának sorsát. Három napon át gyakorlatilag azt várta, hogy a saját elvtársai végeznek vele az árulással majdnem egyenértékű tehetetlensége miatt.

A második világháború előtti években a szovjetek építettek egy bunkert tizenhét kilométerre Moszkvától. Ezen a helyen rendezte be Sztálin a főhadiszállását, itt hozta meg számos fontos döntését, melyek meghatározónak bizonyultak a háborús konfliktus történetében.

Amikor a németek megszállták a Szovjetuniót, ebbe a bunkerbe zárkózott be három hétre a tábornokaival, hogy mérlegeljék, mi a teendő, kiürítsék-e a fővárost vagy sem. Végül úgy döntött, hogy Moszkvában maradnak, és megvédik a várost, ami kulcsfontosságú döntés volt a Hitler fölött aratott győzelem szempontjából. A történelmi krónikák úgy mesélik, hogy Sztálin az után hozta meg ezt a döntését, miután elolvasta Mihail Kutuzov, a legendás hírvő tábornok emlékiratait, aki 1812-ben legyőzte Napóleont. Egy másik változat azt a történetet őrizi e döntéssel kapcsolatban, hogy a – Moszkvától pár kilométernyi távolságra levő németektől fenyegetett – bunkerben tartott gyötrelmes hangulatú gyűlések során a tábornokok azt tanácsolták Sztálinnak, hogy hagyja el a várost. Amikor az megkérdezte a házvezetőnőjét, Valeskát, aki egyben a szertője is volt, hogy becsomagolt-e már mindent az utazáshoz, a fiatalasszony azt válaszolta: „Sztálin elvtárs, Moszkva a mi anyánk, Moszkva a mi városunk, meg kell védenünk Moszkvát.” Ekkor Sztálin teljesen érzékenyült, visszatért az életkedve, és a tettvágya, s azt mondta: „Ez a beszéd!”. És ott maradtak, hogy megvédjék Moszkvát.

Valentyina Vasziljevna Isztomina, azaz Valeska 1915-ben született szegény családban, és már nagyon fiatalon Sztálin szolgálatában dolgozott. Annak ellenére, hogy iskolákat nem végzett, intelligens volt, megfontolt és nagyon szorgalmas. De lehet, hogy Sztálin számára legfontosabb tulajdonsága az a feltétlen hűség volt, amelyet gazdája iránt tanúsított. Olyannyira, így volt ez, hogy Valeska Sztálin halála után, a desztalinizációs folyamatok idején is mindig a diktátor védelmére kelt, és annak minden cselekedetét továbbra is jogosnak és szükségesnek ítélte.

Szép parasztlány volt, szőke hajú, kék szemű, dús, nőies idomokkal, amelyek Sztálint teljesen elbűvölték. Az évek múlásával apró lépésekben megszerezte a vezér bizalmát, ami a legeslegfontosabb dolog volt a Sztálin körül uralkodó paranoia légkörében. Amikor például Sztálin a párt vezető embereivel vagy jelentős külföldi személyiségekkel tárgyalt, csak is Valeska szolgálhatott fel az asztalnál. Ha szükséges volt, segíthettek neki azok is, akik még részt vettek az étel elkészítésében, de a tárgyalóterembe rajta kívül nem léphetett be senki más.

Reyes Blanc úgy írja le Valeskát, mint „...a lány, akit tizennyolc évesen elvittek szolgálni Sztálin dácájába. Egy egyszerű, műveletlen parasztlány, aki nem járt iskolába, nem tanult szakmát, de dolgoz-szorgos teremtmény, és vonzó külsejű, szép kerek formákkal megáldva. Sztálinnak tetszett a lány, és ehhez a fizikai vonzalomhoz hozzájárult az is, hogy a diktátor egyre öreggebb lett, Valeska pedig gondoskodott róla... A férfiak, ahogy öregszenek, egyre fontosabbnak tartják, hogy valaki elébük tegye a meleg levest... és előkészítse nekik a tiszta ruhát. Sztálin olyannyira nagyra értékelte mindkét dolgot, hogy amikor külföldi vendégek érkeztek, büszkén mutogatta nekik a szekrényben található fehérneműt, és így kommentálta: »Nézzék csak, milyen szépen rendben tart mindent Valeska ...«. Elképzelem magamban, amint Palmiro Togliatti, Walter Ulbricht, vagy Csou En-laj ott álldogál a fehérneműs szekrény előtt, bólogat, és helyesel: »Hát igen, ez a ruha olyan, amilyennek a nagy könyvben meg van írva.«»

„A minta mindig ugyanaz: Sztálin a nőkben az ideális házvezetőnőt kereste, aki, amikor visszatér a földalatti tevékenységből, vagy a Politikai Bizottság titkos üléseiről, ellátja őt minden tekintetben, és nem támaszt nehézségeket.”

Amikor Sztálin meghalt 1953. március 5-én, kuncsevoi dácsájában Valeska ráborult a holttestre, és sikítani, kiabálni és üvölni kezdett, kiadva magából a bánat és a fájdalom hangjait, azzal a meggyőződéssel, hogy ehhez neki minden joga megvan. És ez volt az igazság, mert ő volt Sztálin utolsó felesége.

A náciizmus veresége után, az amerikai média azt híresztelte, hogy Rosa Kaganovics lett Sztálin harmadik felesége, de ezek a cikkek csak meg nem erősített pletykákon alapultak.

Vera Davydova a moszkvai Bolsoj Színház mezzoszopránja tizenkilenc éven át volt Sztálin szeretője, legalábbis ezt állítja a könyvében, melynek ezt a címet is adta *Sztálin szeretője voltam*, de az egyetlen dolog, amiben tényleg biztosak lehetünk, hogy volt egy utolsó asszony, aki végig kitartott mellette, Valeska.

Térjünk most vissza a negyvenes évekbe és Sztálin bunkerébe. Vlagyimir Lukin, a bunker-múzeum igazgatója, a következőket mondta: „Sztálin itt dolgozott 1941 november-decemberében, a legnehezebb időkben, amikor a német csapatok már túlságosan közel kerültek Moszkvához. Ekkorra már távolabbra telepítették a kormányt és a diplomáciai testületet, de Sztálin még itt maradt, és itt, ezen a helyen akarta meghozni a szovjet állam sorsát eldöntő határozatát. Megkérdezte tehát Zsukov marsallt: »Meg tudjuk akadályozni, hogy elfoglalják a várost?« – mire a marsall azt válaszolta, hogy igen, meg tudják csinálni, de a védelemre berendezkedés nem kecsegtet semmilyen eredménnyel. Ellenben meg tudnák menteni a helyzetet, ha ellentámadást hajtanak végre. Megkérte Sztálint, hogy adja át neki a tartalékos katonai egységek irányítását, amit a vezér át is engedett neki. Ezek az egységek voltak az úgynevezett »szibériai egységek«. Sztálin bunkere mintegy nyolcszáz négyzetméter, de az egész rendszer több ezer négyzetméteri kiterjedésű. Különbő kommunikációs csatornák és utak futnak be ide, és elérhető innen a metró

is. Nagyon fontos stratégiai helyszín, mely a vezér személyes biztonságát szolgálta. Körülötte három katonai repülőtér is található, ami azt jelentette, hogy bármely célhoz el tudott jutni a három reptér valamelyikéről. A bunker vasúti összeköttetéssel is rendelkezett, és a föld alatt futott egy olyan pálya, melyen egy páncélozott szerezvény Kelet felé biztosította a menekülést. Tehát nem egy egyszerű kis létesítményről van itt szó, hanem egy bonyolult rendszeréről, mely azt illusztrálja, mennyire nagy jelentőséget tulajdonítottak Sztálin biztonságának. Nehéz elképzelni, de szinte istenként kezelték a személyét.”

A németek elfogták Sztálin fiát, Jakobot, aki a Vörös Hadsereg soraiban harcolt, a diktátor pedig deportáltatta a menyét, mert amikor egy szovjet katona fogságba került, megbüntették az egész családját. Sztálin nem volt hajlandó a náci által javasolt fogolycserére, és Jakob végül drámai módon fejezte be életét: öngyilkos lett a koncentrációs táborban, ahol fogva tartották.

Luis Reyes Blanc úgy vélekedik, hogy „Sztálinnak a fia ügyéhez való hozzáállása megmutatja, mennyire határtalan volt a kegyetlensége. Amikor a fiát elfogják, deportáltatja a menyét; de akkoriban ez volt a szokás, azaz amikor a szovjet katonák fogságba estek, deportálták az egész családjukat. A német megszállás teremtette körülmények rettenetesesek voltak. A Vörös Hadsereg egy hónap alatt egy millió katonát veszített, és amikor elérték Molenszkót, az eredetileg hatalmas hadsereg létszáma, a felére csökkent. Ezek között a körülmények között hozza Sztálin ezeket az intézkedéseket abszolút hidegvérrel, és döntésében a legkevésbé sincsen tekintettel arra, hogy az milyen emberáldozatot követel. Kihirdetik ezt a törvényerejű rendeletnek tekintett parancsot, ami kimondja, hogy: »Minden katona, aki hagyja, hogy elfogják, az hazaárulónak minősül, ...a családját letartóztatják, és olyan bánásmódban részesül, ami egy áruló családjának jár.«

Mindenesetre, én azt feltételezem, hogy egy ilyen rendeletet lehetetlen volt alkalmazni az összes fogságba esett orosz katona családjának esetében, hiszen számuk meghaladta az öt milliót, de annyi bizonyos, hogy őket mind úgy kezelték, mint az árulókat.”

Milyen lehet Sztálin lányának lenni?

Szvetlana emlékezett rá, milyen kevéske szeretetet kapott az anyjától, és arra is, hogy mennyi szeretettel halmozta el az apja. A könyvében elmeséli, hogy Nádja soha nem simogatta meg, mert „attól félt, nehogy túlságosan elkényeztessen, így aztán úgy alakult, hogy aki engem szeretett, megsimogatott, és elkényeztetett, az az apám volt.”

Ám ezek a kedves emlékek csak az 1930-as évek elejére érvényesek. Az évtized végére apjának gyilkos paranoiája miatt az emberek, a családtagok és a barátok szépen sorban eltűntek környezetéből, a vezért uraló betegség diktálta ütemben.

Szvetlana így nyilatkozik: „Én rossz gyerek voltam, apám pedig rossz apa, aki mindennek ellenére szeretett engem, mint ahogy én is szerettem őt.” Bár anyja halála után, „olyan évtized kezdődött, amelynek során apám jó apa volt, és törekedett is rá, hogy az legyen”, kettejük kapcsolata végleg megromlott, amikor Szvetlana felnőtt. Az utolsó interjúbán, amit néhány hónappal a halála előtt adott, Szvetlana azt mondta: „Apám tönkretette az életemet.”

Burdonszky úgy emlékszik Szvetlanára, a nagynénjére, mint „...akivel egészen az utolsó napig tartottuk a kapcsolatot, és aki eljött meglátogatni minket, mielőtt elutazott az Egyesült Államokba, és akkor is, amikor onnan hazatért. Végig tartottuk a kapcsolatot. Szvetlana nagyon kedves emlékeket őrzött az édesanyjáról, nagyon szentimentális emlékeket. És azt hiszem, hogy az ő alkata sokban hasonlított a nagymamáméra. Bár minden Allilujev azt állította, hogy Sztálin időnként, sőt elég gyakran, képes volt gyengédnek is mutatkozni, tudott időt szánni valakire, sőt néha még viccelődni is, az igazság az, hogy Nádja mindennek híjával volt. Őt inkább úgy lehetne leírni, mint egy meglehetősen száraz, zárkózott, nagyon tiszta, rendes asszonyt. Azt hiszem [...] a dolgokat többféle mó-

don érzékelhetjük, különböző világfelfogások hívei lehetünk, és ő olyan volt, aki mindent tragikusan látott, függetlenül a körülményektől. Azt mondják, hogy hűséges kommunista volt, de ez nem igaz. Bár az bizonyos, hogy hitt a forradalom által hirdetett eszmék némelyikében, függetlenül attól, hogy ezek később sikeresek voltak-e vagy sem. Azok azonban, akik közel álltak Szvetlanához elismerik, hogy neki minden nagyon fáj, ami a Kreml falain kívül történt, és távol esett az ideálisnak mondhatótól.”

Szergej Briljev úgy véli, hogy „...Oroszország továbbra is egy birodalom. Ez a világ legnagyobb országa, és ezért elkerülhetetlen, hogy létezzenek a birodalmi hozzáállás jellegzetességei még a lakosság országon belüli viselkedésében is. Ez az ország birodalmi hagyományokra épül, és méreténél fogva továbbra is olyan nemzet, melynek múltja és szokásai birodalmi természetűek.”

Sztálin unokája igyekszik elkerülni azokat, akiket a sztálinizmus iránti nosztalgia lelkesít. „Én a saját köreimbe tartozó emberekkel foglalkozom, ahová művészek tartoznak, a színházi élet szereplői, és nekem ez így elég. Természetesen vannak gyűlések és szélsőséges sztálinisták mindig léteztek, s továbbra is létezni fognak, ezt normális dolognak tekinthetjük, de én messze elkerülöm ezt a témát, egyáltalán nem fordítok figyelmet ezekre a körökre.

Ha Sztálin tovább élt volna, és én még a halála előtt felnőtté váltam volna, biztosíthatom önöket, hogy soha nem támogattam volna a politikáját. Ez egy hosszú és bonyolult téma, ami főleg az utóbbi időben élen foglalkoztat. Korábban úgy gondoltam, hogy: 'Az ördögbe is ezzel a sok szócsépléssel, az emberek csináljanak, amit akarnak, én soha nem voltam Sztálin követője.' De mostanában kezdenek napvilágra kerülni nagy mennyiségben dokumentumok, és nemcsak olyanok, amelyek elítélik Sztálint, hanem olyanok is, amelyek leírják azt az időt, amelyben élt, és megismertetik a környezetét. Kezdttem jobban megérteni, sőt érdekelni kezdett személyes tragédiája is.”

A kiszámíthatatlan múlt

Igen feltűnő, hogy napjainkban az orosz társadalom milyen nagy tiszteletben tartja Sztálin alakját. Ennek oka talán a nosztalgia lehet, amit egy feltételezhetően nagyszerű múlt iránt táplálnak az emberek, akik közül sokan még nem is éltek akkor. Szergej Briljev szerint „...a kommunizmus a szegények birodalma volt. A cári birodalom elpusztította az embereket. Igaz, hogy Sztálin sokkal több embert ölt, mint a cárok, több milliót, de az is igaz, hogy ez az ország, a proletariátus országa, szuperhatalommá vált. Sok ember számára Sztálin neve ezt a világhatalmi pozíciót jelenti. Hazafias büszkeséget ébreszt az emberekben, és sajnos nem sok szó esik a milliók haláláról, akik vagy a második világháború, vagy a belső elnyomás áldozataivá váltak. Ez egy olyan ország, amely, mint azt mondani szoktuk, egy kiszámíthatatlan múltú ország.”

Briljev emlékeztet rá, hogy „2011-ben egy televíziós műsorban a tévézőknek arról kellett dönteni, hogy kik voltak az orosz történelem legjelentősebb alakjai. A legtöbb szavazat Sándor cárra érkezett, aki valószínűleg szent volt, egy szakrális figura, olyan valaki, akit modern értelemben az orosz állam alapítójának lehet tekinteni. Ám a második helyen befutó történelmi figura Sztálin volt, mert azt hiszem, a legtöbb ember nem úgy tekint rá, mint egy diktátorra, hanem úgy, mint egy jeles államférfire.”

Az évek óta tartó – a Sztálin kora utáni nosztalgiára – utalva, Briljev megállapítja: „Felszínesen vizsgálva a kérdést azt mondhatjuk, hogy megmagyarázhatatlan okoknál fogva, az ötven évnél idősebbek korosztálya támogatná a kommunistákat és a sztálini típusú államvezetést. De nagyon sok az olyan fiatal is, akik – anélkül, hogy észrevennék, és, bár ez túlságosan durva kijelentésnek tűnik, de általános műveletlenségük

következtében, nem gondolván végig, hogy mi történt, – továbbra is támogatandónak látják a kommunizmust. Sztálin alakja az ő számukra a nagy Oroszország jelképe. Nagyon sajnálatos, de ez a jelenség továbbra is létezik.

A csatornánk most egy olyan programot sugároz, amely a második világháborúban aratott szovjet győzelem évfordulójának tiszteletére készült. Ebben a műsorban az emberek megpróbálták elválasztani egymástól a két dolgot: a nép győzelmét és a diktatúrát. Bár ez szinte lehetetlen, az emberek továbbra is ideológiai kérdések mentén próbálják szétválasztani a kettőt. Az pedig kétségtelenül igaz, hogy az orosz történelem során aratott legnagyobb győzelem Sztálin vezetése alatt, az ő miniszterelnöksége idején, és az ő főparancsnoksága alatt született. A legösszetettebb probléma, hogy ebben az országban, annak ellenére, hogy 1991-ben összeomlott a szocializmus és a kommunizmus, soha nem ment végbe olyan folyamat, mint Németországban, ahol a bűnös politikát maga az ország ítélte el. A németek rájöttek, hogy Hitler és a náciizmus [...] bűnözők ideológiáját terjesztette, de itt nálunk nem történt semmi. Ami ebben az országban végbement, az leginkább ahhoz hasonló, ami az uruguayi katonai diktatúra bukása után történt, amikor úgy döntöttek, hogy nem büntetik meg sem a katonákat, sem pedig az ellenük szervezkedő lázadókat. Egyrésztől, hála Istennek, hogy ez így történt, mert így békésen zajlott az átalakulás folyamata. Másrészt viszont, ez azt jelenti, hogy soha nem ítéltük el a kommunizmust, azt az ideológiát, amely rengeteg ember haláláért felelős, s ennél többet nem is kell mondanom.”

Briljev utal a ma létező kommunizmus és sztálinizmus képre, és emlékeztet arra, hogy „...abban az időben, az iskolások úttörők voltak, vagyis amikor betöltötted a kilencedik életévedet, adtak egy piros nyakendőt, aminek inkább társadalmi, mint ideológiai jelentősége volt. Mikor úttörő lett valakiből, tiszteletére szerveztek egy szertartást egy történelmi

múzeumban vagy valamilyen kultúrházban. Az én esetemben az úttörő avatási szertartás egybeesett a szovjet csapatok Moszkva alatt aratott győzelmének évfordulójával, és ezért bemutattak nekünk egy e témával kapcsolatos dokumentumfilmet, egy nagy klasszikust, amit már mindenki látott. És abban a filmben megjelenik Sztálin a mauzóleum erkélyén. Én még csak kilenc éves voltam, úgyhogy nem értettem, hogy mi történik, de a felnőttek tapsolni kezdtek. Sok ember volt abban a teremben, aki a Gulágon veszítette el a rokonait, de minthogy a szovjet rendszerben olyan nagy volt korrupció – Leonyid Brezsnyev korszakát éltük éppen – az emberek úgy tekintettek a sztálini diktatúra rendszerére, mint ahol rend uralkodott, és Sztálinnal meg a rendszerével kapcsolatban ez a leggyakrabban ismételt szó. Ez egy olyan jelenség, amelyet továbbra is megfigyelhetünk.”

A földi pokol

A diktátorok mindegyike egyformán elfogadhatatlan, de ha összehasonlítjuk azt a négyet, akiket könyvünkben elemzünk, néhány sajátos jellemzőt mindegyikük rendszerében találunk. Mussolini erőszaktevőként viselkedett mind a nőkkel, mind pedig metaforikus értelemben véve a tömegekkel szemben. Hitler, a népirtó, személyes életében kishitűnek bizonyul, Franco középszerűnek és bigottnak mondható, míg Sztálin egyszerűen csak egy gyilkos.

Megpróbálhatunk összefüggéseket keresni a zene világában, hogy lássuk, melyik muzsika tükrözi világosabban egy-egy diktátor személyét és rendszerét. Ha Hitlert véres Wagner operával jelképezzük, Mussolinin az operettel és Francót a vígoperával, Sztálinhoz leginkább egy gótikus rémtörténet (angol romantikus műfaj) illene. Noszferátu volt, mások vére táplálta, ez tette lehetővé, hogy folytassa az életét. Talán Szvetlana szomorú története érzékelteti a legjobban, hogy mit jelentett Sztálinnal együtt élni. Megindító könyvében meséli el, hogy amikor tizenegy éves volt, és már anyátlan félárva, nem értette, miért tűntek el egymás után szépen sorban kedves családtagjai, a nagynénik és nagybácsik. Erről így ír: „Miért lesz egyre üresebb a házunk? Hová lettek, hova tűntek a lakói? Abban az időben elég gyakori esetnek számított, ha valaki föbe lőtte magát. [...] Szép sorban követték el az öngyilkosságokat a párt hierarchiájának csúcsán álló, fontos személyek. [...] Az emberek úgy tűntek el, mint az árnyak.”

Micsoda szörnyű szavak! Kiválóan és valóságosan rajzolják meg az otthon intimitásának félelmetes légkörét, ami kicsiben tökéletesen ábrázolja azt a kollektív horort, amelyet Sztálin a népére és az országára kényszerített. A férfi, aki megígérte, hogy megteremti a Paradicsomot a földön, végül egy kegyetlen Poklot épített fel.

A nők, akik megmérgezték magukat –

A szebbik nem Hitler életében

Berlin mindig is fontos színhely volt az európai történelemben: ez a város volt a Porosz Királyság fővárosa, majd később a Német Birodalomé, a Weimari Köztársaságé és végül, az 1930-as évektől kezdve az Adolf Hitler által kormányzott Harmadik Birodalomé. A Második Világháború után a győztes hatalmak, az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Franciaország és Anglia felosztották maguk között. 1961-ben Kelet-Németország egy vasbeton falat épített, amely kettéosztotta a várost, hogy a kommunista szektor lakosai ne szökdöshessenek át a nyugati hatalmak által felügyelt zóna területére. 1989-ben, mikor a Szovjetunióban és Kelet-Európa szocialista országaiban már megindult a rendszer átalakulása, a falat lebontották, és a város, majd később egész Németország, újra egyesült.

Berlin volt a tanúja Hitler bukásának is, azé az emberé, akinek a neve a nagybetűs Gonosz szinonimájává vált, mivel ő a felelős sok millió ember haláláért, kegyetlen üldöztetéséért és egy egész kontinensnek

Adolf Hitler beszédet próbálja tükör előtt: 1925. München

okozott mérhetetlen szenvedésért. Ő a felelőse az egyik legkegyetlenebb fejezetnek, melyet az emberiség történetében feljegyeztek. Ennek az alaknak, – aki mai szemmel nézve beszédmodorával, bajuszkájával, ruházatával bizarrnak és nevetségesnek tűnik – több mint fél évszázaddal ezelőtt több millió embert sikerült hipnotizálnia, fanatizálnia, és eközben azt is elérte, hogy sok nő szerelmes legyen belé. Most ezekkel a szenvedélyekkel fogunk megismerkedni.

Egy nagyon édes anyja

Adolf Hitler Ausztriában született 1889. április 20-án Salzburg egyik külvárosában, mely korábban faluként a Braunau am Inn névre hallgatott, egy olyan házban, amely még ma is áll.

Florian Kotanko, a Braunau Kortárs Történelmi Társaság elnöke elmagyarázza, hogy azokban az években a ház valójában fogadóként működött, azaz mind a földszinti mind pedig az első és a második emeleti szobákat bérbe adták. Az épület azóta is magántulajdonban van ugyanúgy, mint Hitler születése idején volt.

Adolf apja, Alois, 1871-ben érkezett Braunauba, hogy az osztrák vámőri hivatal kötelékében teljesítsen szolgálatot. Háromszor nősült, több törvényes és törvénytelen leszármazottja is született. Harmadik felesége, Klara Pölzl szülte Adolfot, a házaspár gyermekei közül egyedül ő és nővére, Angela érte meg a felnőttkort.

A család csak rövid ideig élt ebben a házban, nem sokkal Adolf születése után egy másik lakásba költöztek a Linzen Strassén. (Érdekes részlet, hogy 1938-ban, miután megtörtént Ausztria bekebelezése a Német Birodalomba, a házat tulajdonosai kénytelenek voltak eladni a Nemzeti Szocialista Pártnak, a párt legfőbb vezetőjének, Martin Bohrmann kifejezett kérésére. 1938 és 1945 között átépítették, és művészeti galériaként használták, majd később nyilvános könyvtárként működött.)

Adolf a negyedik gyermeke volt Klárának az ötből, akik közül három kisgyermekkorában meghalt. Ezért aztán Adolfot édesanyja nagyon elkényeztette, a szélről is óvta, és megszállottan védelmezte mind a gyermekkori betegségek, mind pedig az atyai harag ellenében, amit a gyerek gyenge iskolai eredményei egyre-másra kiváltottak a családfőből.

David Solar történész és a második világháború szakértője hangsúlyozza: „Az első dolog, ami Hitler esetében azonnal szembetűnő, hogy az anyja nagyon elkényeztette gyerekkorában. Klára már több gyermeket elvesztett, csak kettő maradt életben, és őket megpróbálta megóvni minden bajtól, nehézségtől. Adolf tehát elkényeztetett gyerek, és tenyérbemászó diák volt, akit az apja nem tudott ráncba szedni. A családban bizonyára mindennaposak voltak azok a viták, amelyek olyankor szokásosak, ha az egyik szülő megpróbálja megvédeni a gyermeket, a másik pedig megpróbál követelni tőle.”

Solar pontosít: „Azt gondolhatnánk, hogy Hitler egy mogorva anyja áldozata volt, akivel rosszul bántak a nővérei, akit a nagynénjei folyton szidtak, a környezetében található többi nő pedig elutasított, akit megalázott a lány, akinek udvarolt, aki csalódott szerelmeiben, akit a női nem képviselői mindig rászedtek, akit elhagyott a szeretője... De ennek éppen az ellenkezője igaz! Kedves és szerető édesanyja volt, aki túlságosan is sokat törődött vele, és nagyon elkényeztette; féltestvére, Angela Raubal, a legrosszabb időkben is segített neki, és hűséges házvezetónője volt sok éven át; nagynénje, a nagylelkű Pölzl Johanna minden vagyont feláldozva a segítségére sietett, mikor Adolf anyagi gondokkal küzdött.”

Valószínű, hogy amikor Alois meghalt, Klára mindent megtett, hogy fia boldog legyen. Azt azonban soha nem sikerült elérnie, hogy Adolfból jó diákot faragjon.

Rossz tanuló volt Linzben is, ahol serdülő korában a családja lakott, nem vették fel a Bécsi Egyetem Építészkarára, sem pedig a Képzőművészeti Főiskolára, nem felelt meg egyik felvételi vizsgán sem. A tizenhét éves korában árvaságra jutott gyerek, akinek nem sok pénz csörgött a zsebében, úgy döntött, hogy a bécsi bohém életben próbál szerencsét: képeslapokat festett, kocsimákban vitatkozott. S közben olyan valaki lett belőle, akit a nők nagyra értékelték, pénzelték, akinek

csiszolgatták közéleti énjét, és akit arra ösztönöztek, hogy a politikai pálya irányába induljon. Vagyonos matrónák szívesen látták volna vejüként, feleségek készen álltak rá, hogy megcsalják vele férjüket, fülig szerelmes fiatal lányok nagylelkűen neki ajándékozták magukat, nők halálukig szerelmesek voltak belé, és németek milliói szavaztak rá, és beültették a hatalomba.

Klara Pölzl, Hitler anyja az 1880-as évek vége körül

Névtelen szerelmes levelek

1906 tavaszán, amikor Hitler még Linzben élt, beleszeretett egy Stefanie Rabatsch nevű lányba, akihez soha nem közeledett, hogy megvallja érzéseit. Ez egy kétségbeesett és reménytelen szerelem volt, amelytől sokat szenvedett a tizenhét éves, kevés pénzű, munkanélküli fiú, aki nem folytatta a tanulmányait sem. Akkoriban sok verset írt, amelyek az erre az életkorra jellemző tipikus és legelterjedtebb témák lírai feldolgozásának tekinthetők, s legalább annyira tükrözik írójuk reménytelenségét, mint tehetségének hiányát. Ezeket a verseket soha nem küldte el Stefanie-nak, de küldött neki egy névtelen levelet, amelyben feleségül kérte. Stefanie azonban nem tudott válaszolni, mert nem tudta, ki volt a reménybeli vőlegény.

August Kubizek, aki azokban az években a legjobb barátja volt, megpróbálta meggyőzni magatartásának abszurd voltáról. De erre Hitler azt válaszolta, hogy ő azért szeretett bele Stefanie-ba, mert a lány egy kiváló elme, csakúgy, mint ő maga. Ezért ők ketten telepátiás kapcsolatban állnak, és a házassági ajánlatot Stefanie ez úton fogadja. Stefanie-nak természetesen sohasem sikerült azonosítania a névtelen levél szerzőjét.

A bécsi években (1907–1913) nem ismeretes, hogy kapcsolatai lettek volna nőkkel, kivéve a családi vonatkozásúakat: 1909-ben a szegénysége miatti kétségbeesésében nagynénjéhez, Johanna Pölzlhöz fordult segítségért, aki ötven koronát küldött neki, hogy kisegítse a bajból.

Sokkal nagyobb összeghez jutott nagynénje halálakor, háromezer nyolcszáz koronához, ami egy gyalogsági tiszt háromévi fizetésével egyenértékű összegnek számított. Hitlernek sikerült egy összegben felvennie ezt az örökséget, de később bírósági úton bizonyítást nyert, hogy meg kell osztania húgával, Paulával.

Hitler egyik kudarca volt, hogy nem tudott megtanulni zongorázni. Azt gondolta, a tanár utasításai csak alsóbbrendű elméjű emberek számára érnek valamit. Anyja ugyan egy jó hangszert vásárolt neki, de csak egy évig járt zongorázni, majd abbahagyta zenei tanulmányait mondván, a zongora nem képes megérteni és visszaadni az ő zseniális ihletettségét.

Arról sem tudunk, hogy szerelmi történetei lettek volna a Nagy Háború idején. A katonatársai különönc, mogorva fickónak tartották, aki gyakran tett antiszemita és nacionalista megjegyzéseket, ami mindenkiket egyaránt csak untatott. Nőgyűlölő volt, aki nem csak elkerülte a lányokat, de a bajtársaknak szemrehányásokat is tett, ha azok a francia és a belga nők kegyeit keresték.

Fennkölt értéknek tartotta a női szüzességet és tisztaságot, bár vannak, akik úgy vélik, hogy valószínűleg valami extrém bordélybeli élményben volt része a háborús konfliktus idején. Bizonyos feltételezések homoszexuális vonzalmakat tulajdonítanak neki, de semmiféle bizonyíték vagy dokumentáció nem áll rendelkezésünkre, amely ezt a verziót alátámasztaná. Olyan pletykák is keringtek, hogy egy tiszt megerőszakolta, mások azt mesélték, volt egy fiúja a háború idején. Nagyon is lehetséges, hogy mindez csak mese, és olyanok terjesztik, akiket nem érdekel az állítások valóságtartalma. „Ami Hitler szexualitását illeti – tisztázza Solar – sok volt benne a náci propagandagépezet által felfújtt történet. Mivel pletykák keringtek a homoszexualitásáról, ennek ellensúlyozására úgy mutatták be, mint valamiféle ős macsót, akinek a nők minden ellenállás nélkül a karjaiba omlanak. A szövetségesek természetesen felkapták a homoszexualitás verzióját, mint ahogy azt is terjesztették, hogy Hitlernek voltak zsidó felmenői, ami teljesen hamis híresztelés.”

Mit várnak a nők a férfiaktól?

Hitler tizedesi rangot szerzett a Nagy Háború alatt. Összekötőként dolgozott, és megkapta a Vaskereszt első osztályú emlékérmét. Két alkalommal sebesült meg, s utolsóként – egy gáztámadás következtében – több hétre elvesztette a látását.

A háború után szerény nyugdíjából élt, amit azoknak az előadásoknak a jövedelméből egészített ki, amelyeket ő szervezett, és amelyek szervezésében nagy segítségére voltak a nők, akiket hipnotizáltak tüzes prédikációi, a bennük lobogó nacionalista hév, az előadó magányossága, különösége, kezdődő népszerűsége, a tekintete és látszólagos védtelensége.

A nőkkel kapcsolatban úgy vélekedett, hogy „van egy technikájuk: először nagyon kedvesek, hogy megszerezzék a férfi bizalmát, aztán egyre szorosabbra húzzák a gyeplőt, és amikor a hurok már teljesen a férfi nyakára szorult, akkor azt tesznek vele, amit akarnak.”

És hozzátette: „Mindig azt mondják, hogy azért akarnak szépek lenni, hogy tetszenek a férfinak, akit szeretnek, aztán az ellenkezőjét teszik annak, ami a férfinak tetszik. Mindent megtesznek azért, hogy meghódítsák, de aztán már csak a divat rabszolgái, és egyetlen céljuk, hogy a féltékennyé tegyék a kis barátnőiket. [...] Abba az örömbé, amit egy nő érez, amikor szépen felöltözik és kisminkeli magát, mindig vegyül egy zavaró, álnok vonás is: szépségük kihangsúlyozásával egy másik nő irigységét akarják felkelteni, ezért emelik ki azt, amivel a másik nem rendelkezik. Bennük megvan ez a képesség, ami a férfiak számára ismeretlen, hogy miközben megcsókolják a barátnőjüket, porig alázzák, micsoda finom oldalba szúrás! Igen, naivak lennénk, ha azt gondolnánk, hogy a nőket ebben a tekintetben meg lehetne változtatni. Szoktassuk hozzá magunkat ezekhez az apró gyengeségekhez. És ha boldogságukhoz

elegendőek az ilyesfajta kis elégtételek, akkor a világ minden kincséért se fosszuk meg tőle őket! Én jobban szeretem, ha ilyesmivel vannak elfoglalva, nem pedig metafizikai kérdésekkel. Nincs annál gyötrelmesebb dolog, mint látni, ahogyan a nők az ideákkal küzdenek. E tekintetben a legsúlyosabb eset az, amikor a nők a festészetnek szentelik magukat, s e téren próbálják meg kibontani gondolataikat...”

Nyilvánvaló nőgyűlölete ellenére, és annak ellenére is, hogy ilyen felháborító és elítélendő elképzeléseket táplált a nőkről, Hitler mindig nagyon világosan látta, hogy milyen fontos szerepet játszottak a nők az ő politikai karrierjének felívelésében. Azt állíthatjuk, hogy a nőknek központi szerepe volt a náciizmus választási stratégiájában.

1923-ban Hitler azt mondta egy barátjának: „Tudod-e, hogy a cirkuszi közönség éppen olyan, mint egy nő? Abból, aki nem érti meg, hogy a tömegek eredendően női karakterrel bírnak, sosem lesz hatásos szónok.” Majd hozzátette: „Kérdezd csak meg magadtól, ugyan mit vár egy nő a férfitől? Világos irányelveket, határozottságot, erőt és cselekvést, akárcsak a tömegek. A tömeg nemcsak olyan, mint a nők, de a nők azok, akik a hallgatóság legfontosabb elemei is. A nők kezdeményeznek: őket követik a gyerekek, és végül a család magával húzza az apát.”

A nők úgy tekintettek Hitlerre, mint egy emberfeletti lényre, egy Gondviselés által küldött hősré. Húsz évig tartó aktív politikai karrierje során több mint 150.000 levelet kapott női rajongóitól, akik ezekben a levelekben hajlandónak mutatkoztak feláldozni érte mindent, amijük csak volt. Sokan még gyermeket is vállaltak volna tőle, vagy a szerelméről álmodoztak.

Egy rajongója így írt neki Bad Kreuznachból 1941 szeptemberében, amikor úgy tűnt, az oroszországi hadműveletek hamarosan győzelemre vezetnek, és a náci átveszik a hatalmat Európában: „Kedves Führerem és hű szerelmem, engedd, hogy ma a szívemre szorítsalak, és mindenekelőtt megköszönjem, hogy értünk munkálkodsz, teszel erőfeszítéseket

és veted latba intelligenciádat. A magam részéről én csak annyit tehetek, hogy imádkozom a szerelmemért, és könyörögök érted az Úrhoz, szerelmem, és áldását kérem, áldását nagy művedre. Minden erőfeszítésedre és fáradozásodra, amelyet a mi érdekünkben és szépséges hazánk felemelkedéséért teszel.”

Hitler a következőképp határozta meg a női univerzumot: „A férfi világa sokkal tágasabb, mint a nőké. Egy férfi a munkájához, és a feladataihoz kötődik, gondolatai csak alkalmanként kalandoznak a nőkön. A nők sokkal mélyebben képesek szeretni, mint a férfiak. Az értelemhez igen kevés közülük van.”

Kétségtelen tény, hogy a hazugság tökéletesen működött a német társadalomban. Hitler azt hirdette, hogy az embereknek fel kell áldozniuk magukat Németországért, miközben ő bohém éjszakai életet élt; azt mondta, hogy azért nem nősül meg, mert az ő felesége Németország, a valóságban pedig jó néhány titkos szeretője volt.

Az állítólagos szüzességi fogadalom, mint a Haza oltárán hozott áldozat, tökéletesen kidolgozott gondolat. Ezt ő maga is nagyon világosan kifejtette: „Sok nő azért közelít hozzám, mert nőtlen vagyok. Ez különösen fontosnak bizonyult a harc idején. Az én esetem hasonlít a filmszínészéhez: amikor megnősül, elveszíti a nőkre gyakorolt vonzerejét, akik addig imádták, de nős férfiként már nem bálványozzák.”

Solar felhívja a figyelmünket egy igen fontos elemre: „A probléma azonban az, hogy e mögött a megalomán alak mögött ott állt Németország, ami még az első világháborúban elszenvedett vereség után is rendkívüli erőről tett tanúságot. A német birodalomban tanított Albert Einstein, itt írt Thomas Mann, és itt működött – az Anschluss után – Sigmund Freud. Németország hatalmas gazdasági, ipari és szellemi hatalom ebben az időben.”

Ezer rózsza Miminek

1923-at írunk. Miután a müncheni puccskísérlet – az a bizonyos sörpuccs, a Bürgerbräukellerben – november 8-9-én megbukott, Hitler börtönbe került. A kutató Sjoerd de Boer emlékeztet, hogy „Münchennek abban a részében, ahol most modern toronyházak emelkednek a városlakók és a turisták a legkevésbé sem törődnek az egykori puccs helyszínével, nem igen figyelnek rá. De ha lenéznek a járdára, ott láthatnak egy emléktáblát. Ez jelzi azt a területet, ahol a híres Bürgerbräukeller állt, a legendás söröző, ahol Hitler a beszédeit tartotta hívei körében, és amely döntő jelentőséggel bírt a náci párt növekedésének történetében. Több ezer ember gyűlt össze ebben a sörözőben, és innen indult el Hitler követői élén azon a bizonyos éjszakán, a müncheni puccskísérlet éjszakáján. Hitler és hívei akkor még nem tudták megszerezni a hatalmat, de tíz évvel később más módon újra próbálkoztak, s e másik módszer a demokratikus választásokon való részvétel útja volt.”

A müncheni puccs Hitler számára majdnem egy évi fogságot jelentett a bajorországi Landsberg börtönében, ám ugyanez a börtönbüntetés hozta el számára a nemzetközi hírnevet is. Ott írta meg ugyanis a *Mein Kampf* (*Harcom*) című művének első részét, ami a beszédeiben már nyilvánosság elé tárt zavaros elméletek gyűjteménye. Alappilléreit a következő témák alkották: az árja felsőbbrendűség, az antiszemitizmus, a kommunizmusellenesség, a Versailles-i Szerződés revíziója, és „az alacsonyabb rendű fajok rovására” történő terjeszkedés.

Miután szabadult, kevesebb, mint kilenc év alatt Hitler újjászervezte a pártot, felszámolta a belső ellenzéket, s ugyanígy végzett azokkal is, akikről úgy vélekedett, hogy nem eléggé hűen teljesítik a megbízatásukat. Újra megszervezte a párt rohamcsapatát, az SA-t, és megalapította a Schutzstaffelt (a védelmi csoportot), az úgyneve-

zett SS-t. Félmillió ember lépett be a pártba, amelyet ez idő alatt a német nagytőke támogatásban részesített.

Ezekben az években Hitler egészen rendkívüli tevékenységet fejtett ki. Azok az elemek, amelyekre a sikerét alapozta – a nagy francia újságíró, Raymond Cartier megfogalmazásában – a következők voltak: „kivételes megérző képesség, rendkívüli utánpótlétség és ezekhez járult még egy olyan félelmetes erejű emlékezőképesség, amilyenrel kevés ember rendelkezett a világtörténelemben. A legnagyobb szellemi korlátot az jelentette számára, hogy képtelen volt hosszú időn keresztül koncentrálni egy feladatra vagy problémára, ami gyakran okozta, hogy felszínessé vált, és ugyanakkor komoly akadályokat gördített vállalkozásainak sikeres kimenetele elé. Rossz tulajdonságai között szerepelt többek között a már gyermekkorában is észlelt hazug természet, valójában született köpönyegforgató és vérbeli manipulátor volt.”

Ez teljesen egyértelmű, ha megfigyeljük, hogyan jutott hatalomra: miután a politikai színtérről eltávolította a kommunistákat és a szocialistákat, saját szájíze szerint való választásokat készített elő, és annak ellenére, hogy ott nem kapott abszolút többséget, átvette a hatalmat, hiszen az államelnök, Paul von Hindenburg, őt nevezte ki kancellárnak.

„A náciizmus konszolidációjának évei alatt Hitler egyik legjelentősebb képessége az volt – mondja Solar –, hogy kipróbált mindenféle eszközt, és alaposan megvizsgálta, melyik milyen eredménnyel kecsegtet, milyen hatást kelt az emberekben: felkelti az érdeklődésüket, izgalomba jönnek, tapsolnak, felháborodnak, haragra gerjednek, és ha a teszt kedvező eredményeket mutatott elérendő céljai tekintetében, akkor azt gondosan elraktározta csodálatos memóriája polcain, és később, a megfelelő időben alkalmazta. Politikai arzenáljának egyik leghatásosabb darabja a színpadi trükkök egész sorának alkalmazása volt. Idetartoztak bizonyos testtartások, különböző típusú arckifejezések (mindegyiket jól begyakorolta a tükör előtt), hogy meghódítsa a nőket, amihez a már kipróbált

érveket alkalmazta, vagy a legfantasztikusabb és legfelháborítóbb ígéreteket: az 1932-es áprilisi választásokon például azt ígérte, ha megnyeri a választásokat, férjet szerez minden német hajadonnak.”

A Landsberg börtönben töltött időt követően jelent meg Hitler életében Maria Reiter, avagy Mimi vagy Mici, aki 1911-ben született, és aki tizenöt éves korában lett a pártvezér szeretője. Kapcsolatuk nem volt felhőtlen. Az első találkozás után szétválnak, majd nagyon rövid időre újra egymásra találnak 1931-ben, majd 1934-ben megint. Solar azt állítja, hogy Hitler annak idején mindent megtett, hogy titokban maradjon, kiskorúval folytat szerelmi viszonyt, mivel ezért akkoriban börtönbüntetés járt, ő pedig nem szándékozott röviddel azelőtt visszanyert szabadságát kockáztatni.

1935-ben, miután belefáradt abba, hogy kapcsolata nem emelkedhet hivatalos rangra, Mici feleségül ment egy SS tiszthez, aki 1940 nyarán halt meg Dunkerque-nél. Hitler miután tudomást szerzett a hírről, száz szál vörös rózsát küldetett Micinek.

A 60-as években Mici úgy döntött, hogy elmeséli a diktátorral folytatott viszonyát, és megosztott a nyilvánossággal néhány üzenetet is, amelyben a diktátor neki írott szerelmi vallomásai olvashatók: „Kedves kislányka, nagyon szeretném, ha itt volna előttem a gyönyörű kis kezecskéd, hogy azt fogva elmondhassam élőszóban, azt, amit a te hűséges barátod le nem írhat [...]. Aztán pedig szeretnék kedves szép szemeidbe nézve elfeledkezni az egész világról. A te farkasod.”

Széles csípejű nők

Politikusi karrierjének első éve alatt Hitler számos diszkrét és tisztavirág életű kapcsolatot tartott fenn különböző hölgyekkel. David Lewis, aki ezt a témát a legalaposabban tanulmányozta, a következő listát készítette: Rose Edelstein, zsidó származású hölgy, akit utoljára 1940-ben Franciaországban sikerült megtalálni; Jenny Haugh, aki addig volt a szeretője, míg a kapcsolat szadomazochisztikus jelleget nem öltött, akkor Jenny eltávolodott tőle; Eleonora Bauer, akiről az a soha meg nem erősített hír járta, hogy fiút szült neki; Erna, pártfogójának és barátjának Ernst „Putzi” Hanfstaenglnek a sógornője, szintén szerelmi viszonyt folytatott a majdani Führerrel. Hitlernek oly mértékben volt sikeres nőcsábász híre, hogy a *Münchener Post* 1923. április 3-i számában a következőt olvashatjuk: „...igazi szívtipró ő, akinek lába elé rognak a leggazdagabb és legszebb nők.”

Solar kiemeli, hogy Hitlernek „nagyon tetszett a színpadiasság és az operett díszletek. Ezért beszédei előadásába komoly színészi munkát fektetett. A sörözőkben tartott legkorábbi gyűlések során rájött, hogy a közönség reagál a gesztusokra, nem csak a beszéd tartalmára. Talán úgy fogalmazhatnánk, hogy nagy politikai áriákat adott elő. A nők különösen érzékenyek voltak a gesztusokban rejlő üzenetre, és a beszélő titokzatos szexuális meghatározatlanságára: annak ellenére, hogy szeretőket tartott, a kétség légkörét árasztotta, a nők pedig imádták, és sok szempontból tekintve, ők lettek az első támogatói, akik szavazatokat, pénzt, befolyást, és társadalmi kapcsolatokat biztosítottak számára. Például azt is felsőbb osztálybeli hölgyek otthonaiban tanulja meg, hogy illik az asztalánál viselkedni, és késsel-villával enni”.

Hitlernek nagyon világos esztétikai elképzelése volt a női szépségideálról: azt szerette, ha a nők buják, dús domborulatokkal vannak megáld-

va, csodálta a természetes farokat, és a vastag, erős lábakat. A húszas évek végén egyszer azt mondta Göringnek, akivel a mezőkön sétálgattak, és nézték a paraszti munkában hajladozó nőket: „Odanézz, milyen csodálatra méltó hátsók! Erre az alkatra gondolok én, amikor az egészséges német nőről beszélek: ők a tökéletes emberek világra hozói.”

Martha, az amerikai nagykövet, William Dodd lánya, elmesélte Hitlerrel kapcsolatos benyomásait, akivel Münchenben találkozott 1933-ban. Ezek az élmények, tapasztalatok tükröződnek Erik Larson könyvében, *A Vadállatok kertjében*. Martha gyönyörű, vidám, gondtalan leányzó volt, aki a korabeli német divathoz képest túl rövid szoknyákban járt, és nem aggályoskodott, ha arról volt szó, ágyba bújjon-e egy jóképű férfivel. William Shirer, Martha honfitársa szerint, aki a New York Herald berlini tudósítója volt, a náci Berlinben igencsak feltűnő jelenségnek számított. Martha tehát a következőképp emlékezett vissza: Hitlernek „...nem volt karakteres arca, inkább elpuhultnak nevezném, a szemei alatt táskák, az ajkai vastagok és az arc csontozata szinte nem is látszott. [A bajusz] nem tűnt olyan nevetségesnek, mint a képeken [...] tulajdonképpen alig lehetett észrevenni. [...] A szeme viszont meglepő és felejthetetlen volt [...] világoskéknek tűnt, a tekintete pedig erősen szegződött rád és a hatalmában tartott, hipnotizált [miközben a viselkedésmódja] túlságosan is félnk volt, ami inkább jellemző egy félszeg tinédzserre, mint egy vaskezü diktátorra. Visszafogott, nyitott, és informális ember, akiben volt valami csendes báj, a beszéde és a tekintete egyaránt szinte gyengédnek mondható. [...] Nehéz volt elhinni, hogy ez az ember Európa egyik legnagyobb hatalmú figurája.”

Elsa, Gertrud, a két Helena és Wagner menyje

Ismert tény volt az is, hogy Hitler baráti kapcsolatot ápolt néhány új és gazdag barátjának feleségével. Elsa Bruckmann-nal például, egy román hercegnővel, aki a nagyhatalmú, pángermán szemléletű kiadó, Hugo Bruckmann felesége volt, vagy Gertrud von Sidelitz-cel, aki amellett, hogy egy gazdag gyáros felesége volt, maga is hatalmas külföldi ingatlan és részvényvagyonnal rendelkezett. Helena Bechsteinnel, a híres zongoragyártó Carl Bechstein feleségével, mely hangszergyártó cég akkoriban igen nagy tiszteletnek örvendett, mivel a nagyhírű Liszt Ferenc annak idején az ő termékeit részesítette előnyben. Ez a házaspár nemcsak igen gazdag, de igen adakozó kedvű is volt: Helena zálogba adta saját ékszereit, amelyek a náci pártnak nyújtott 60.000 svájci frank kölcsön fedezeteként szolgáltak. A Bechstein család vezette be Hitlert a Wagner család különleges világába, Bayreuthba, a kizárólag a nagy német zeneszerző tiszteletére tartott fesztiválok közepébe. Cosima és Winifred Wagnerre, a nagy zeneszerző feleségére és menyjére nagyon erős benyomást gyakorolt, míg Wagner fia, Siegfried, „hamis karrieristának” tartotta. Hitler vonzalmat érzett a fiatal lány, Winifred iránt, bár fő célja az volt, hogy rajta keresztül ellenőrzése alá vonja a wagneri világot. De Siegfried végakarata meghiúsította ezeket a terveket, mivel a testamentum kitagadta az özvegyet a vagyonból, amennyiben újra férjhez megy. Így aztán nem jött létre házasság, de baráti kapcsolatukat egészen a náciizmus alkonyáig fenntartották. Winifred egyik lányának 1931 végén tett kijelentése arra enged következtetni, hogy anyja valamiféle furcsa intim viszonyt tartott fenn Hitlerrel, akit a térdére szokott fektetni, hogy jó alaposan elfenekelje, mint ahogy azt azelőtt az anyja tette vele.

Solar kifejti, hogy „...Hitler szerette volna feleségül venni, különösen a társadalmi tekintély miatt, amit ez a házasság számára jelentett volna. Amikor Hitler viszonyait próbálják elemezni, mindig megállapítják, hogy jelentéktelen nőkkel volt kapcsolatban. Igaz, hogy sok arisztokrata hölgy is volt a társaságában, de egyikük sem tűnt olyan érdekesnek, mint amennyire a Bayreuthi Ünnepi Játékok tulajdonosának, Wagner fiának az özvegye annak tűnhetett a szemében.”

Winifred hagyott ránk egy leírást a náci vezér különös stílusáról, melyet Diane Ducret, *Diktátorfeleségek* című könyvében megerősít. Elmeséli, hogyan öltözködött Hitler, hogy „bajor stílusú bőrnadrágot, vastag gyapjú zoknit, piros és kék kockás inget és egy rövid kék kabátot viselt sovány testén. Kemény, kiugró arccsontját kihangsúlyozta sápadt és beesett arca; a szeme kék volt és különös fénnel ragyogott. Úgy nézett ki, mint aki félig már éhen halt, de volt benne valami fanatikus.”

Hitler annyira elbűvölte Winifredet, hogy azt mesélik, a müncheni puccs napján látták felmászni egy kocsmaasztal tetejére, ahonnan egy elsőprő náci szónoklatot tartott. Majd amikor a puccs elbukott, azt nyilatkozta a sajtónak: „Mi, akik a boldog napokban mellette álltunk, hűségesek maradunk hozzá a nehéz időkben is.”

Ernst Hanfstaengl (Putzi) egy hatalmas termetű, extravagáns, gazdag és híres német-amerikai régiséggyűjtő és zongorista, aki képes volt megrikatni Hitlert a játékával; Helena, Putzi felesége állandóan meghívottjai listáján szerepeltette a még ismeretlen, kezdő politikust. Putzi 1922 táján találkozott Hitlerrel, abban az időben, amelyet a müncheni kocsmákban tartott végtelenségig húzódó gyűlések korszakának nevezhetünk. Hitler ekkor szinte nap mint nap megjelent a különböző helyi vendéglátóipari egységekben, például a Bajorország vendéglőben vagy a Heck kávézóban udvartartásával, amelyben a hangadók mellett ott voltak még a talpnyalók, a testőrök, a technikusok, a jelen-

téktelen politikusocskák, újságírók és az irodalom, a zene vagy a művészet képviselői is.

„Hitler – írta Hanfstaengl – nárcisztikus típusú ember volt, aki számára a tömeg valójában a nőt helyettesítette, azt a nőt, akit úgy tűnt, képtelen megtalálni. A nyilvános beszéd pedig egy erőszakos és állandóan követelőző vágy kielégítésének a módja volt. Ékesszólásának jelensége így vált számomra értelmezhetővé. A nyolc-tíz perces beszédek leginkább szavakba öntött orgazmusok voltak.”

Hitler Geli Rauballal 1930 körül

Geli a fogoly

Fontos kapcsolatként tartjuk számon Hitlernek az unokahúgával, Geli Rauballal folytatott viszonyát. Gyakran lehetett együtt látni őket, amint egy első osztályú étteremben vacsoráznak, vagy moziba, a cirkuszba, operába mennek. Hitler és a mostohanővérének lánya közötti kapcsolat jellege soha nem tisztázódott igazán, bár abban minden történész egyetért, hogy Geli volt Hitler nagy szerelme. „Elégé furcsának tűnhet, de ő volt Hitler egyetlen nagy szerelme, mely tele volt elfojtott ösztönökkel, és Trisztán-féle tragikus értelemben vett szenvedélyes hévvel” – írja Joachim C. Fest *Hitler életrajzában*. „Hitler szerelmes volt Gelibe, de a maga módján: egyszerre akarta birtokolni és ugyanakkor tartani kettejük közt a távolságot. Geli volt házának díszé és szabadidős óráinak öröme; társa és foglya egyszerre” – mondja Robert Payne, az *Adolf Hitler élete és halála* című könyvében. „Unokahúga, Geli meghódította őt. Nem tesz semmit, hogy elrejtse kívülállók előtt a lány iránt érzett nyilvánvaló vonzalmát, ami nagyon jelentőségteljes adalék a színlelés nagymesterének jellemét tekintve. Idővel igazi szerelmi szenvedély született közöttük, vagy legalábbis Hitler úgy érezte” – pontosít Hans B. Gisevius *Adolf Hitler* című munkájában. „Akár aktív szexuális kapcsolatot tartottak fenn, akár nem, Hitler Gelivel szembeni viselkedése az erős szexuális függőség – vagy annak látens fajtája – minden tulajdonságát magán viseli. Ez nyilvánvalóan szélsőséges féltékenységi és domináns birtoklási drámák formájában mutatkozott meg, melyek végül elkerülhetetlenné tették a válság kitörését” – vélekedik Ian Kershaw, Hitler utolsó nagy életrajzírója. Geli is szerette Hitlert; elkápráztatta a férfi sikere, hírneve, pénze és emelkedése a hatalom ranglétráján; de ő talán azt is szerette volna, hogy a helyzet hivatalosan is rendeződjön, hogy Hitler feleségeként, országa first lady-jének szerepében mutathassa meg ma-

gát. Ez azonban nem adatott meg neki. Hitler bizonyára jó néhányszor kifejtette előtte, miért határozott úgy, hogy nőtlen marad, amint azt egyik bizalmasának is elárulta. A fotós Heinrich Hoffmann, aki azokban az években a legjobb barátja volt, és akit a politika a legkevésbé sem érdekelt, azt mondta, hogy Hitler egyszer a következőt magyarázta el neki: „Igen, igaz, szeretem Gelit, és talán el is vehetném feleségül; de mint azt Ön is jól tudja, én nőtlen kívánok maradni. Éppen ezért fenntartom magamnak a jogot, hogy szemmel tartsam a férfiakkal folytatott kapcsolatait, amíg meg nem találja a magához illőt. Ami az ő szemében rabszolgaságnak tűnik, az nem egyéb, mint előrelátás. Vigyáznom kell rá, nehogy egy akármilyen lelkiismeretlen alak kezébe kerüljön”.

Sjoerd de Boer elmondja, hogy „...az a müncheni épület, amelyben Hitler 1929-től kezdve unokahúgával, Geli Rauballal élt, ma a rendőrség épületéhez tartozik. Hitler a második emeleten lakott, és amikor Geli beköltözött nagybátyja házába, tragikus történet vette kezdetét. Mindenki, aki ismerte, úgy beszélt róla, mint egy gyönyörű, életteli lányról, aki szeretett eljárni otthonról, és szeretett szórakozni. Arra is találhatók utalások, hogy a fiatal lánynak nem tetszettek a nagybácsi szadomazochisztikus vonásai. Hitler azonban a túlságosnál is jobban a védelme alatt tartotta a lányt, olyan hálót font köréje, melyből nem tudott szabadulni. Mindig volt körülötte valaki a náci párt tagjai közül, aki figyelte a lépéseit, és a ház börtönné változott”.

1931. szeptember 18-án heves vitájuk volt, mely után Hitler Nürnbergbe utazott. Hoffman állítása szerint Geli az erkélyről búcsúzott tőle a lehető legszokványosabb módon, ennek ellenére Hitler nyugtalankodva utazott el: „Nem tudom, mi van velem – mondta egyszer csak – valami nagyon rossz érzés fogott el”.

Aznap éjjel Geli mondván, hogy fáj a feje, korán lefeküdt. A szobában magához vette nagybátyja pisztolyát, egy kis Walther 635-öst, belecsavarta egy törülközőbe, és szíven lőtte magát. Miért van az, hogy a szere-

lemből öngyilkosságot elkövetők általában a szívükbe eresztik a golyót? Talán azért, hogy az arcuk ne torzuljon el? A lövedék azonban nagyon kicsi kaliberű volt, a lövés nem talált, a lány egész éjjel haldoklott. A még ki sem hűlt testre a benyitók alkalmazottak találtak rá reggel.

Gelit a Bécsi Központi Temetőben temették el. Azt beszélik, hogy Hitler fél óra hosszan állt a sír előtt mozdulatlanul, kifejezéstelen tekintettel. Az autóhoz visszatérve azt mondta: „Ideje folytatni a harcot... ez a csata győzelemmel fog végződni. Esküszöm, hogy azzal végződik”. E szavak ellenére Geli öngyilkossága után Hitler annyira elkeseredett, hogy Hoffmann vigyázott, ne legyen a keze ügyében pisztoly, mert attól tartott, hogy ő is végez magával. Ezekben a napokban Hitler nem evett, nem aludt, semmi más nem csinált, csak megállás nélkül fel-alá járkált a szobájában.

Hitler ahhoz a régimódi embertípushoz tartozott, amelyik még kezét csókolt a nőknek, és rendkívül udvariasan viselkedett velük, a magánéletben szinte félénknek mutatkozott, vagyis összességében, az arisztokrata Berlin sajátos régi vágású úriember ideálját testesítette meg. Talán ebből fakadt az a vonzerő, amelyet a nőkre gyakorolt, ebből az ideológiai erőszak és személyének lágy vonásai közötti keverékből; ő volt a törékeny hős, aki egyszerre selymes és acélos, olyan személyiség, akit bálványoznak, de aki ugyanakkor védelemre szorul, amit sokan szívesen biztosítottak volna számára.

Unity, egy másik levél és egy másik pisztoly

Mikor Unity Mitford huszonegy éves lett, elérte, hogy szülei egy angol kisasszonyok számára fenntartott bentlakásos intézménybe küldjék, Münchenbe. Azt állította, hogy a német kultúra iránti érdeklődés vezérli, ám igazi célja a Hitlerrel való megismerkedés volt, aki után kitartóan kémkedett. Ezért tette törzshelyét a Bavaria vendéglőbe, a vezér egyik kedvenc helyére a müncheni tartózkodásai során. Unity kitartó és szép nő volt, s eme tulajdonságainak mindegyikét latba vetette célja elérése érdekében. Erre pedig 1935. február 9-én került sor, amikor az intézmény tulajdonosa odalépett hozzá, és azt mondta: „A Führer szeretne megismerkedni Önnel.”

Aznap éjjel Unity a következőket írta apjának: „Ez a nap volt életem legsodálatosabb, leggyönyörűbb napja. Leültem, és egy félórán keresztül beszélgettünk [...] nem tudom elmesélni neked mindazt, amiről beszéltünk. [...] Mondtam neki, hogy el kellene jönnie látogatóba Angliába, amire azt válaszolta, hogy ezer örömmel tenné, de attól tart, hogy kitörne a forradalom, ha elmenne”. Ennek az első találkozásnak az emlékére egy postai lapocskát dedikált a lánynak: „Unity Mitford kisasszonynak baráti emlékként Németországtól és Adolf Hitleről”.

Unity levelet írt egy újságnak, amelyben a következőt nyilatkozta: „Én, mint brit fasiszta nő, szeretném kifejezni Ön iránt érzett csodálatomat. Egy éve lakom Münchenben, és minden héten olvasom a *Der Stürmer*-t. Bárcsak létezne ilyen sajtótermék nálunk Nagy Britanniában is! Az angolok nincsenek tisztában a zsidóveszély nagyságával. Nálunk a zsidók titokban dolgoznak. Sosem lépnek ki a nyilvánosság elé, ezért nem tudjuk megmutatni a briteknek, micsoda aljas cselszövőkről van szó. Mindazonáltal reméljük, hogy önök egyhamar győzelmet aratnak a világ ellensége felett, annak minden ravaszsága ellenére. Örvendezve képzeljük magunk elé azt a napot, amikor tekintélye és ereje lesz

szavunknak, mellyel kimondjuk: Anglia az angoloké! Ki a zsidókkal! S a német köszöntéssel, Heil Hitler! Üdvözlí: Unity Mitford. Utóirat: Ha a sajtóközlésben mód van rá, kérem, tegyék közzé a teljes nevemet. [...] Szeretném, ha az egész világ tudná, hogy gyűlölöm a zsidókat.”

A Reichstag, a német országgyűlés, Hitler 1933-as, kancellárrá való kinevezése után elvesztette minden befolyását, a német törvényhozásban ekkor hirdették ki az első szörnyűséges zsidóellenes törvényeket. Az azonban kevésbé ismeretes, hogy Hitler nőellenes törvényeket is hozott, melyek megtiltották számukra bizonyos szakmák gyakorlását, így például nem dolgozhattak nők az igazságszolgáltatásban, és nem gyakorolhatták képességeiket ügyvédként sem. Hitler ugyanis a férfiak felőbbrendűségében hitt, és valójában nőgyűlölő volt.

Solar pontosít, és megállapítja, hogy „Unity Mitford kivételes eset volt, az ő angol, arisztokrata családjában mindenféle ideológia és foglalkozás képviseltette magát: jeles írók, híres fasiszták, s volt még egy kommunista hősnő is. Hitlert teljesen elbűvölte, mert Unity beszélt neki a brit politikai helyzetéről, a családtagjairól, az angol fasizmusról és a Führer angliai támogatóiról.”

Sjoerd de Boer kifejti, hogy Unity Valkyrie Mitford „...angol felső osztálybeli lány volt, nagy rajongója a fasisztáknak, Oswald Mosley-nek Angliában, Mussolininek és Adolf Hitlernek is. A szobájában a Führer képeit tette ki a falra, ahogyan a tini lányok szokták bálványaik képével díszíteni a környezetüket. Az első kísérlet nem sikerült, de másodszori próbálkozásra kapcsolatba került bálványával.

Még hozzá olyannyira, hogy a brit sajtóban felreppentek a hírek egy ketjük közti esetleges házasságról is. A valóságban azonban Hitler csupán propaganda célokra használta a lányt, akin keresztül igyekezett kapcsolatot létesíteni Winston Churchill-lel, aki Unity ismeretségi köreiből tartozott.”

De Boer véleménye szerint: „Unity valóban úgy gondolta, hogy Anglia és Németország szövetségre léphet egymással, és társai lehetnek egymásnak a bűnben”. Ez azonban soha nem történt meg. Azt pedig, hogy

Lengyelország náci megszállását követően 1939. szeptember 1-én Anglia hadat üzent Németországnak, a lány úgy élte meg, mint egy arcucsapást. Szeptember 3-án vasárnap Unity elment a brit konzulátusra, és ott átadott egy szüleinek szóló levelet; aztán a náci párt székhelyére érkezett, ahol otthagytott egy Hitlernek címzett vaskos borítékot, amely több emléket tartalmazott, valamint a búcsúlevelét; majd ez után elszáhlalt kedvenc müncheni parkjába, az Angolkertbe, és a jobb halántékához szorítva elsütött egy kis 6.35-ös pisztolyt, Hitler ajándékát. A golyó áthatolt a koponyán majd a nyakszirtnél távozott, anélkül, hogy a halálát okozta volna, ám az öngyilkossági kísérlet következtében Unity maradandó agykárosodást szenvedett.

Az eseményről azonnal tájékoztatott Führer úgy rendelkezett, hogy minden elérhető eszközzel siessenek Unity segítségére, az ügyet pedig maximális titoktartás övezze.

A lányt egy svájci klinikára szállították, ahol az amerikai hírszerzés a nyomára lelt, s így a nagykövetség tájékoztatni tudta a családot a történetekről, és gyermekük csodával határos megmeneküléséről. Unity végül karácsonykor telefonált haza, és kérte a szüleit, hogy menjenek érte, és vigyék haza. Erre 1939. december 29-én került sor, amikor édesanyja és a húga, Deborah, Devonshire hercegnője, elutaztak érte, s erről a találkozásról a hóg a következő siralmas benyomást örökítette meg: „Teljesen megváltozott. Levágták a haját, csapzott és ápolatlan volt, mert a seb miatt nem tudták se mosdatni, se fésülni. A fogai sárgák voltak, mert a lövés óta nem mosott fogat. Nem tudta elviselni, hogy valaki megérintse a fejét. Furcsa arckifejezése azt jelezte, hogy nincs ott velünk, szánalmas látványt nyújtott, és az emlékezőtehetsége nagyon megromlott.”

Amikor sok év múltán megkérdezték a hógát, hogy tudomása szerint Unitynak volt-e szexuális kapcsolata Hitlerrel, ő tagadta, de biztosította a kérdezőt a felől, hogy: „Ha megkérte volna rá, ez nem jelentett volna problémát Unitynek. Egész egyszerűen azért nem volt közöttük ilyen kapcsolat, mert ez az ember szexuális szempontból nem volt normális – állítja

Solar – és mégis Unity Mitforddal olyan kapcsolatban volt, mint senki mással. Amikor Hitler Münchenben volt, szinte minden nap találkoztak.”

Hitler nőkkel folytatott kapcsolataiban két állandó és sokkoló motívum ismétlődik. Egyrészt, szinte a pedofiliával határos módon szereti a nagyon fiatal lányokat, akik még inkább kislányok. Másrészt pedig ezek a gyereklányok mind vidámak és életerősek, de mindegyikük öngyilkosságot követ el, vagy kísérel meg Hitler miatt. Mitzi volt az első a sorban, az a tizenöt éves szerető, aki megpróbálta eldobni magától az életet, amikor Hitler először elhagyta. Utána következett az unokahúga, Geli, aki öngyilkosságot követett el, majd Unity, aki maradandó agykárosodást szenvedett a lövés következtében Végül pedig Eva Braun, aki nemsokára megjelenik ebben a történetben, aki kétszer próbált véget vetni az életének, egyszer pisztollyal, egyszer pedig altató túladagolással. Valójában mindez azért történt, mert Hitler pszichopata volt, olyan vámpír, aki kiszívta az életörömet fiatal szeretőiből olyannyira, hogy teljesen tönkretette őket.

Miss Unity Mitford 1940. január 3-án Angliában. sikertelen öngyilkossági kísérlete után

Magda Goebbels, a Harmadik Birodalom First Ladyje

A Hitleri udvartartás egyik titokzatos személyisége Magda Goebbels, Josep Goebbels propagandaminiszter felesége.

Amikor 1933-ban Hitler hatalomra jutott, Joseph Goebbels vette át a Propaganda Minisztérium irányítását, és vele együtt, amolyan kisegítő, „helyettes” szerepben megérkezett a hatalomba Magda is. A Führerrel ápolt barátsága az idők során egyre erősödött, amíg egészen bensőségessé nem vált.

Magda Goebbels esküvőjére 1931-ben került sor egy wagneri ünnepség keretében, amelyet Walter Granzow színházi rendező szervezett. A ceremóniát Severin falujában tartották, és az alkalomhoz illő csokrokkal díszített templom oltárán középen egy horogkereszt állt, amelynek pontosan a középpontjába helyezték el a feszületet. A menyasszony ruhája fekete selyemből készült, hozzá fehér brüsszeli csipkekendőt viselt, ugyanazt, amelyet az első férjével, az iparmágnás Günter Quandt-tal kötött a házassága alkalmából.

A lakodalmi menetről készült fényképen Hitler – aki a násznagy szerepét töltötte be – az ifjú pár mögött látszik, amint Magda anyját vezeti. Harald, a menyasszony fia, aki akkor már kilenc éves volt, mellettük megy a Nemzeti Szocialista Ifjúsági Mozgalom egyenruhájába öltözve.

Mindig is azt beszélték, hogy Hitler szerelmes volt belé, de csak plátói értelemben, azért házásította össze a miniszterével.

A Führer számára Magda valamiféle múzsa vagy lánytestvér lehetett, a házaspár otthona pedig egy olyan hely, ahová szeretett eljárni. Hitler szerette a Göbbels-ház főztjét, és a házaspár társaságát, meg gyermekeiket is, akikkel szeretett játszani, s akiknek ő „Adolf bácsi” volt. Vacsora

után Magda szórakoztatta őket zongora koncertjeivel, mely hangszeren kiválóan játszott.

Goebbels ráadásul nagyszerű beszélgető partner volt. Hitler fantasztikusnak, lenyűgözőnek tartotta, és ezen alkalmakkor sokszor késő éjszaka nyúlóan szónokoltak. A propaganda miniszter elmondása alapján: „Magda már a kanapéra feltett lábbal aludt, miközben Adolf és én még beszélgettünk, és apróra kielemeztük, mi a helyzet a világban és Németországban”. Magdára tekinthetünk úgy, mint plátói szerelemre, és mint hivatalos feleségre, míg Evának jutott a szerető szerepe. Így alkották ők ezt a furcsa háromszöget.

„A Goebbels házaspár egy másik jellemzője az volt, hogy Joseph nagy szoknyabolond volt, Magda pedig bosszúból sokszor volt hűtlen hozzá – magyarázza Solar – ami destabilizálta a házasságot.

Ezekben az időszakokban Hitler mindig közbelépett, és felhívta minisztere figyelmét a házasság fontosságára, amit rendezni kell, s ezt végül mindig el is érte. Az az igazság, hogy amikor a németek megkezdtek a visszavonulást az összes frontvonalon és látszott, hogy a háború elveszett, a Goebbels házaspár a sok nehézség közepette nagyon összekovácsolódott.”

Heike B. Görtemaker, író és történész, az *Eva Braun, egy élet Hitlerrel* című könyv szerzője azt állítja, hogy „...a Magda Goebbels és Eva Braun közötti féltékenység valójában csak egy mítosz. Amennyire én tudom, Speer közeli barátja volt Eva Braunnak és Magda Goebbelsnek egyaránt. Azt hiszem, nem volt köztük rivalizálás, mert Magda hivatalos szerepet játszott, ő volt a Harmadik Birodalom First Ladyje, mivel Hitler nem volt házas, Eva pedig szeretői minőségben nem játszhatott nyilvános szerepet, így őt el kell rejteni az államfői események idején.”

Eva Braun, az ártatlan szókeség

Hitler 1929-ben ismerte meg Evát, barátja, Heinrich Hoffmann fényképész műtermében, ahol a lány segédként dolgozott. Attól kezdve gyakran találkoztak, és minden jel arra mutat, hogy szeretői viszonyuk lett, alig hat hónappal Hitler unokahúgának, Gelinek az öngyilkosságát követően. Ekkor Eva húsz éves volt, Hitler pedig negyvenhárom. De Boer így írja le kapcsolatuk kezdetét: „Heinrich Hoffmann mindig a Führer mellett volt, amikor fényképeket készítettek róla, és utasításokkal látta el, hogy hogyan helyezkedjen. Eva volt az egyik asszisztense, a müncheni Amalienstrassén található műterem egyik dolgozója, ahol először találkoztak. Mikor Hitler belépett Hoffmann műtermébe, Eva nem tudta ki ő, aki pedig akkor már viszonylagos hírnévnek örvendett a müncheni és az országos politikában. Eva Braun kiszalad egy kis sörért és sajtért, hogy a politikus otthonosabban érezze magát náluk. Ezt követően kezdtek találkozgatni egymással”.

Hitler az Evával folytatott viszonyát titokban tartotta, és a lány helyzete is leginkább Geliére hasonlított, ő is szinte fogolyként élt. A fényképezés volt azon kevés tevékenységek egyike, melyet Hitler engedélyezett számára, és Eva jó fotós volt. Teleobjektívvel egy ablakból készített fényképeket a Hitlert meglátogató híres személyiségek legtöbbjéről. Lefényképezte például többek között Eugenio Pacelli bíborost, a későbbi XII. Piusz pápát, Agha Khant, a windsori hercegi párt, a brit miniszterelnököt, Neville Chamberleint, a korábbi amerikai elnököt, Herbert Hoovert. Ezentúl készített képeket és filmeket is a Vezérről, amelyeken kedves, és népéért aggódó vezetőként mutatja be, s ezzel az anyaggal aztán, melyet később Heinrich Hoffmannak adott el, igen sok pénzt keresett.

Görtemaker biztosít bennünket arról, hogy könyve igyekezett „behatolni az Adolf Hitler és Eva Braun magánéletét övező mítoszok és

legendák mögé. Nagyon nehéz megítélni kapcsolatuk érzelmi töltetét, mert elsődleges források nagyon kis számban állnak rendelkezésünkre. Van néhány képeslapunk és levelünk, melyeket Eva írt Hitlernek, de nincsen olyan, amelyet Hitler írt volna, és nincs tudomásunk olyan elsődleges forrásról sem, amely fényt derít ennek a nagyon különleges kapcsolatnak a jellegére, vagyis azzal a problémával szembesülünk, hogy mások szavainak kell hitelt adnunk, majd körüljárunk a ki, kinek, miért és mikor kérdését, hogy megállapíthassuk valóság-tartalmukat.”

Görtemaker véleménye szerint „Eva műveltsége hasonló volt Hitleréhez, aki saját társadalmi közegéhez tartozóként tekintett a lányra. Hasonló volt iskolázottságuk, így Eva ugyanúgy az olvasásban, a zenehallgatásban, a filmekben és a színházban talált szórakozást, mint Hitler”.

Eva kezdetben úgy érezte, hogy nagyon háttérbe szorítják, két öngyilkossági kísérlete is ennek a mellőzöttség érzésnek volt a következménye, ám később olyan nagy jelentőségre tett szert Hitler magánéletében, amellyel egyetlen más nő sem rendelkezett korábban. Annak ellenére, hogy Hitler távol tartotta Evát a hivatalos életétől, ő volt a párja és a társa a magánéletében, akinek sok szeszélyes kívánságát kielégítette: például utazgatott Németországban, Ausztriában, Norvégiában és Olaszországban, ahol Ciano gróf, Mussolini veje, az akkori külügyminiszter fogadta nagy elismeréssel, és „a szép szóke” nevet ragasztotta rá. Eva télen nagyon szeretett síelni, nyáron úszni, az év többi szakában pedig tornázni és kirándulni a hegyekben. Inni és dohányozni is szeretett – ami miatt Hitler nagyon haragudott rá, mivel ő maga absztinens volt és vegetáriánus –, de leginkább táncolni és szép ruhákban járni.

Solar véleménye szerint Eva Braun öngyilkossági kísérletei kitervelt akciók voltak. „Magára akarta irányítani Hitler figyelmét, akit az

unokahúga halála nagyon megviselt. Végül aztán Eva elérte a célját, s még annál többet is, mert ő volt az, aki Hitlerrel együtt ment a halálba Berlinben, pedig nem hiszem, hogy eredeti céljai között szerepelt volna az, hogy bevonuljon a történelemkönyvek lapjain szereplő figurák közé, hiszen igen egyszerű gondolkodású lány volt. Úgy vélem, hogy sok szempontból nagyszerű asszony lehetett, többek közt azért, mert nagyon csinos volt, és minden bizonnyal kedves, vidám és odaadó szeretőként viselkedett. Sok erénnyel bírt, de a fényes intellektus nem tartozott ezek közé.”

1935. május 28-án Eva egy üzenetet küldött Hitlernek, ami részben megmagyarázza, milyen viszonyban voltak. Ezzel az üzenettel kapcsolatban Eva ezt írja: „Elküldtem neki a kulesfontosságú levelet. A kérdés már csak az, hogy mit lép rá: vajon tulajdonít-e neki jelentőséget? Majd meglátjuk. Ha ma estig nem érkezik válasz, akkor beveszek huszonöt tablettát, és átmegyek a túlvilágra az édes álom bódulatában. Olyan sokszor mondta azt, hogy örülden szerelmes belém... de mit jelent ez, mikor három hónapja nem kaptam tőle egy sort se? Ha ez alatt az idő alatt csak a politikával foglalkozott, akkor épp ideje lenne, hogy egy kicsit kikapcsolódjon. Mi történt az elmúlt évben? Olaszország és Róhm sok problémát okozott neki, de ennek ellenére arra is tudott időt szakítani, hogy velem legyen. Lehetséges, hogy a jelenlegi helyzet összehasonlíthatatlannul nehezebb, de ha Hoffmann által üzenne nekem néhány kedves szót, az talán nem vonná el annyira a munkából. [...] Attól félek, hogy valami van e mögött az egész mögött. Én nem vagyok benne hibás; nem, én ebben egyáltalán nem vagyok hibás. Talán egy másik nő van a dologban, [...] de hát annyi nő van a világon. Létezhet más magyarázat? Képtelen vagyok másikat találni.”

Gelit majdnem minden este elvitte vacsorázni, és az éttermi asztalnál együtt ültek a párt tagjaival, akik nagyon jól ismerték a lányt. Mindig sokan voltak a társaságban, különböző emberek, akik megegyeztek

abban, hogy Geli mindegyikükre nagy hatással volt, mert vidám személyisége képes volt jókedvre deríteni a körülötte levőket. Hitler talán a köztük fennálló rokoni viszony, a nagybácsi-unokahúg kapcsolat miatt gondolta problémamentesnek azt, hogy a lánnyal együtt mutatkozzon a nyilvánosság előtt. Ezzel szemben Évát rejtegette, mert ő a titkos szereplő kategóriába tartozott. Mindazonáltal minden megváltozott, amikor a Harmadik Birodalom hanyatlásnak indult, mert attól kezdve Hitler engedékenyebbé vált, és lehetővé tette, hogy Eva felvállalja a gazdaszöny szerepét berghofi házukban, ami Hitler számára a kikapcsolódás helye volt, s ugyanakkor a kettes számú kormányrezidenciája is. Mindenki, aki ebből a korszakból ismerte, úgy nyilatkozott róla, hogy nagyon jól igazgatta a házat, kedves volt, és jó szervezői képességekkel rendelkezett, s hogy amikor ő intézte a dolgokat, akkor nagyon jó volt a konyha.

Eva imádta az ünnepeket, szeretett volna elmenni Hitlerrel az operába, a kancellári hivatalban vagy az egyéb minisztériumokban és intézményekben tartott fogadásokra, de Hitler egyedül kívánt megjelenni, így őrizve magáról a szokásos megközelíthetetlen elefántcsonttorony képet, mely által titokzatosság lengte körül, s tiszteletet és félelmet árasztott maga körül. Hitler mindig színészkedett, és ebben a közegben nem kívánt senkit maga mellett tudni; talán ezért tartotta távol Évát a nyilvánosság előtt zajló eseményektől olyan abszurd kijelentésekkel, mint „Effi, nem való neked ez a világi élet. Te nem tudod, hogy milyen a világ odakint! Te túlságosan szép vagy számomra, nem akarlak kitenni a rágalmazásoknak és az irigységnek, amivel ezek a helyek tele vannak. Berlin egy korrupt város! Te szép vagy és egyszerű, mint egy virág, túlságosan szép ennek a világnak, ami nem egyéb, mint egy trágyadomb.”

Hitler azonban egy alkalommal a következőt vallotta meg Hermann Göringnek: „Eva túl fiatal és túl tapasztalatlan ahhoz, hogy First Lady

legyen belőle. Mindazonáltal, ő az egyetlen nő az életemben, és ha véget ér a háború, én pedig nyugdíjba vonulok, elveszem feleségül”.

Horst Seferens, a Brandenburg Memorials Alapítvány igazgatója a következő adatokat közli: „1936-tól 1945 áprilisáig több mint kétszáz ezer fogoly fordult meg ebben a táborban, a Sachsenhauseni koncentrációs táborban. Először értelemszerűen csak németek, a náci politikai, ideológiai ellenfelei, szociáldemokraták, kommunisták, keresztények, konzervatívok, de ide kerültek a Jehova tanúi, a homoszexuálisok, a zsidók, az antiszociális elemek és más kategóriák képviselői is. Később, a második világháború kezdetétől fogva, tízezrével érkeztek a foglyok Lengyelországból, az első náci által elfoglalt országból, még később pedig a többi háborúba bekapcsolódott ország területéről: a Szovjetunióból, Franciaországból, Hollandiából, Belgiumból, a skandináv országokból és egész Európából. [...]

A táborokban a nemeket szigorúan elválasztották egymástól, és létezett egy kizárólag csak nők számára épített tábor, közel ehhez a helyhez, ahol most vagyunk, ez volt a ravensbrücki tábor. Míg először csak férfi foglyokat hoztak, a háború későbbi szakaszában, amikor nagyon sok újabb, kapcsolt tábor épült, akkor már sok ezer női rab dolgozott főleg a hadiipar számára termelő gyárakban, ahol a rabok által végzett kényszermunka mindig a legnehezebb feladatokat jelentette. Ezeket a kapcsolt táborokat később közös irányítás alá vették, melynek a központja Sachsenhausenben volt, ettől a központtól függött minden női rab. Kezéssel a háború vége előtt sokat kiürítettek ezek közül a kapcsolt táborok közül, és a rabokat a központi táborba terelték, mert közeledett a Vörös Hadsereg. 1945 elején itt a központi táborban is létrehoztak egy speciális területet, amelyet kis tábornak neveztek, ide hozták a női rabokat, akikből összesen vagy húszezren lehettek itt. [...] Rájuk általában női rabtartók vigyáztak. Ravensbrückben például létezett egy központi kiképzőhely is a női fegyőrök számára, onnan kerültek aztán más táborokba,

miután elsajátították a szakmai alapokat. Ezek a nők nem tartoztak az SS hivatalos állományába, de hasonló kategóriába sorolták őket. Egyenruhát viseltek, és sok rab visszaemlékezéséből tudjuk, hogy ugyanolyan kegyetlenek voltak, mint férfi kollégáik.”

Seferens azt állítja, hogy „női foglyok csak az utolsó hónapokban kerültek Sachsenhausenbe, és ebben az időszakban a koncentrációs táboron belüli helyzet kaotikus volt. Ezért nem gondolom, hogy elbánás tekintetében lett volna különbség férfi és női rabok között. Mindegyiküket rabszolgamunkára kényszerítették az utolsó pillanatig, leginkább a háború utolsó heteiben. Itt Sachsenhausenben is végeztek válogatást: a beteg és gyenge rabokat, akik már nem tudtak dolgozni, elküldték egy másik táborba, például Bergen-Belsenbe vagy Mauthausenbe, melyeket az SS haláltáborokká alakított át. De sokakat itt gyilkoltak meg Sachsenhausenben anélkül, hogy az SS bármiféle különbséget tett volna férfi és női rabok között.”

Andreas Heusler, a Terror Topográfia Múzeum kurátora beszél arról, hogy milyen bánásmódban részesültek a náciizmus foglyai: „A házban csak férfi rabok voltak; a nőket más börtönökben tartották, és naponta beszállították őket a Gestapo főhadiszállására, ahol a kínzásokat és a kihallgatásokat végezték, s itt sok ilyen nő történetét őrizzük. A szociáldemokrata és a kommunista párt különböző ellenálló csoportjaihoz tartoztak, vagy a »Vörös Zenekarhoz«, ami egy kommunisták által a háború alatt szervezett kémhálózat volt. Sok nő került koncentrációs táborba. Ezeken a fényképeken, amelyeket itt őrzünk, a tábori őrök, férfiak és nők egyaránt, hétköznapi, normális embereknek látszanak, akik a koncentrációs táborban rájuk eső feladatok végeztével, szabadidejükben kikapcsolódnak. Fegyőrökként dolgoztak, a rabokra vigyáztak, és munkaidejük lejártával viccelődtek, normális életet éltek. Azt hiszem, hogy ez nagyon jellemző a rendszerre, ahol a terror beépült mindenhova, nemcsak a koncentrációs táborok igazgatásába, hanem az egész társada-

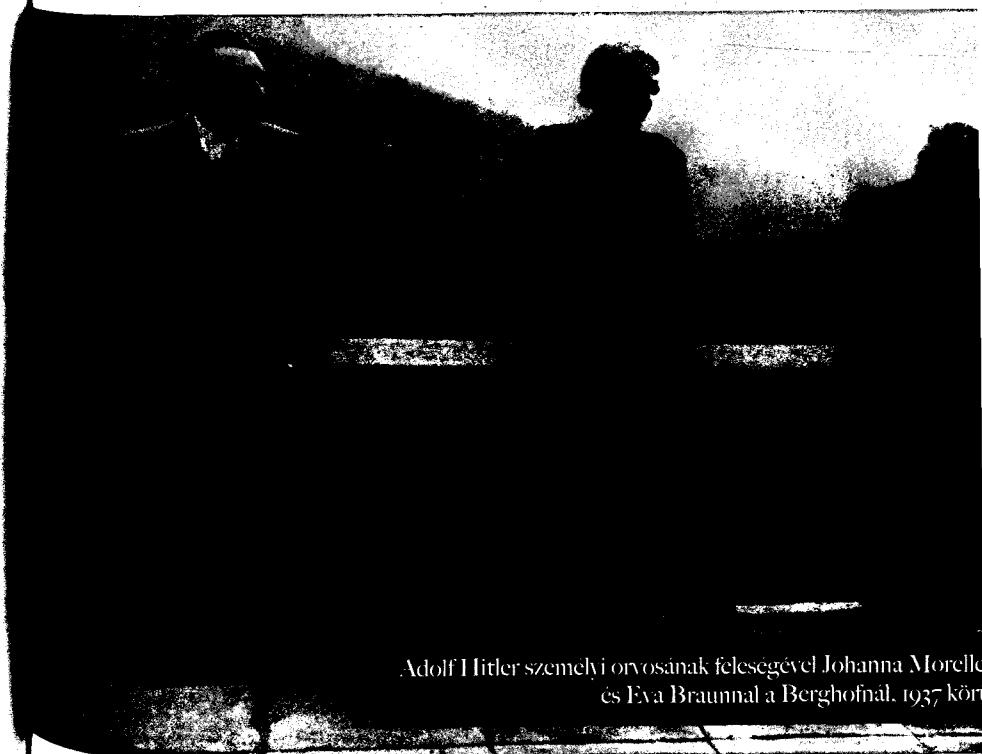
lomba, amelyben a munkájukat végzők meg voltak győződve arról, hogy helyesen cselekszenek.”

Amikor a Gestapo és az SS vezető kádereinek elemzésére került sor kiderült, hogy 60 százalékuk egyetemi végzettségű, vagyis tanult, kultúrált emberek közül került ki. Az ember felteszi magának a kérdést: hogyan történhetett meg mindez? Heike Görtemaker véleménye szerint „... sosem fogunk tudni választ adni ezekre a kérdésekre. Mindössze annyit tehetünk, hogy megpróbáljuk megérteni, hogy mi is történt, és értelmezésünk során igyekszünk figyelembe venni minden tényezőt. Azokban a körökben azt láthatjuk, amit a Hitler közvetlen környezetében található emberek között is, beleértve Eva Braunt, hogy ezek az emberek meggyőződéssel hittek a náci ideológiában, antiszemitizmusuk és faji gyűlöletük jogosságában. Eva Braunról és a Hitler környezetében levő többi nőről sokáig azt állították, hogy ők különleges helyzetben voltak, ami miatt aztán fogalmuk sem volt arról, ami körülöttük történik. Evát mindig úgy állították be, mint az ártatlan, magas, szőke szépséget, aki számára idegenek voltak a kívüllág eseményei, de ez teljességgel hamis beállítás. Ők együtt éltek meg ezt az ideológiát, Hitler volt a bálványuk, s ez bizonyítható, ha megfigyeljük Hitler belső köreinek a kialakulását”.

Eva Braun sajátos esetéről Görtemaker a következőt mondja „Hitler belső körében minden egyes személynek megvolt a maga speciális szerepe. Lehetetlen elválasztani egymástól Hitler magánéletét és politikai szerepvállalását, s ennek az állításnak egyik ékes bizonyítékeként szolgál Eva Braun, aki sajátos módon, ám mégis politikai szerepet játszott, amely a náci párt propaganda gépezetének részeként működött. Sugyan ez igaz a Hitler közvetlen környezetében élő többi nőre és férfire is. Margaret Speernek például szintén a vezérkultuszt kellett szolgálnia, hiszen férje, Albert Speer egyedül Hitlernek köszönhette a karrierét”.

Görtemaker megerősíti, hogy „a nőknek nem volt kimagasló szerepe a náci Németországban. Nem dolgozhattak például ügyvédként vagy

a hadseregnek, nem vállalhattak tevékeny szerepet sem a politikai sem a gazdasági életben. E tekintetben egy kivétel akad, Gertrud Scholtz-Klink, aki az Asszonyok Birodalma vezetőjeként fontos szerepet töltött be. [...] A nőket nem tanulmányozták a történészek sem, akik úgy vélték, hogy a nőknek nem volt jelentőségük a történelmi fejlődés szempontjából. Mindazonáltal, az utóbbi tíz vagy húsz évben ez a szemlélet megváltozott, és mostanra már nem vesszük késpénznek, hogy a nők passzivitásra ítéltettek. A Harmadik Birodalom társadalomtörténetét teljesen új szemszögből dolgozzuk fel, s ma már jóval aktívabbnak látjuk a korszakban tevékenykedő nőket”.

Adolf Hitler személyi orvosának feleségével Johanna Morelle és Eva Braunnal a Berghofnál. 1937 körül

Zöldségek a bunkerben

Solar leírása alapján olyan Hitlert kell elképzelnünk magunknak, aki „közvetlen környezetében egészen kispolgári módon viselkedik, nincs benne semmi nagyság, s akinek a tanulmányai, a kultúrája sokkal alacsonyabb szintű, mint amit mutatni próbál. Akinek a modora egy kisé a régi szép időköt idézi, aki nagyon kedves a barátáival, ismerőseivel s azokkal, akik a segítségére vannak, valamint a gyermekekkel, és a titkárnőivel is. Ilyen volt az a szörnyeteg, aki szemrebbenés nélkül képes volt halálba küldeni saját katonái százazreit”.

Biztosít bennünket a felől, hogy „a titkárnői úgy emlékeztek vissza rá, mint aki még a nehéz időkben is kedves, jól nevelt, nagylelkű és udvarias ember volt. Egyikük, akit Gertraud Jungének hívtak, becenevén Traudl, aki Hitler végakarátát másolta, és aki egészen a haláláig ott volt vele a bunkerben, leírta, hogyan töltötték az időt 1941 nyarán egy poroszországi laktanyában, a »Farkasbarlang«-ban, miközben az orosz frontról érkező híreket várták:

„Délután öt óra tájban a Führer hívat bennünket, és süteménnyel kínál, s gratulál annak, aki a legtöbb sütit eszi. A kávézás egészen hétig, vagy még tovább is eltart. Ez után visszamegyünk az ebédlőbe vacsorázni. Ennek végeztével kimegyünk és járunk egyet a környéken, mielőtt a Führer behívat bennünket a dolgozósobájába, ahol minden éjszaka egy kis összejövetelt rendez kávéval és mindenféle újabb fajta süteménnyel, melyen a közvetlen munkatársai vesznek részt”.

Henry Picker, kezdettől fogva harcostársa volt Hitlernek, s élvezte bizalmát, hiszen az ő feladata volt a vezér asztalánál a beszélgetéseket lejegyezni és letisztázni. Ennek következtében sokszor volt meghívott vendége annak a háznak, amelyet Hitler éppen vitt, s éppen ezért sok intim pillanatnak volt szemtanúja. Pickler 1952-ben kiadta a *Bizalmas beszélgetések*

Hitler asztalánál című könyvének első, részleges változatát. Eváról olyan képet festett, ami a kötelező tisztelet és szeretet mértékét messze túllépi. Az 1942 április harmincadikára vonatkozó jegyzeteiben ezt olvashatjuk: „A Berghofot egy elbűvölő, szőke hajú, kék szemű, müncheni ifjú hölgy igazgatja, aki nemcsak a lehető legnagyobb rendben tartja a kiszolgáló személyzetet, hanem arról is gondoskodik, hogy minden, a legkisebb részletekig pontosan úgy legyen elrendezve, ahogyan a Führer kívánja. Eva Braunnak hívják. Itt az a legfigyelemreméltóbb, ahogyan a Berghof lakói együtt élnek a Führerrel. [...] A Berghof valóban a Führer otthona, ahol valóban kiengedhet, amint azt tette például tegnap, 29-én, miután hazakerkezett a Ducével folytatott igen kimerítő megbeszélésekről, úgy éjjel tíz körül, mikor is még élvezhette a néhány órányi pihenés és kikapcsolódás örömet azok körében, akik olyannyira tisztelik őt.” A ház gazdasszonyát tegnap délebed után megkérdezte (zárójelben megjegyezzük, hogy mikor Hitler nem volt jelen a Berghofban, akkor is kiváló zöldségbeszerző forrásokból dolgozott) Esser miniszter úr felesége, hogy ő vajon követi-e Hitlert, vagy itt marad a Berghofban, ahol minden olyan gyönyörű, és nem szenvednek hiányt semmiben. Mire Braun kisasszony a következőt válaszolta »itt minden olyan üres lesz, amikor a Führer elmegy«, s hogy ő ezer örömmel lemond ennek a magashegyi rezidenciának minden kényelméről és jóléti szolgáltatásáról azért, hogy az ő közelében lehessen, játszhasson a kutyáival, és ilyesmiket csinálhasson. Ám nagy szerencsétlenségére a Führer időbeosztásában egyáltalán nincs tekintettel a magánéletére, hanem csakis és kizárólag a munka és a szolgálat követelményeire”.

Görtemaker elmagyarázza, hogy „Eva Braun az Adolf Hitlerrel töltött évek során egészen megváltozott, így vált a vezér belső köreiben kezdetben félénken és bizonytalanul mozgó lány nagyon is határozottá, akinek a szerepe egyre fontosabb lett. Olyannyira, hogy 1936 után senki nem merte megkérdőjelezni pozícióját, még Speer vagy a nagyhatalmú Joseph Goebbels sem”.

Silvia Britos, a Berliner Unterwelten idegenvezetője bemutatja azt, ami Hitler bunkeréből megmaradt három épületbontási akció követően, amelyek során eltűnt az egykori kancellária területe, helyén ma parkoló és lakóépületek állnak. Valójában nem maradt más csak a lakás és a tartófalak, semmi más. Ez egy huszonöt-ször harmincöt méteres építmény volt, amelyben maximum tizennyolc szoba helyezkedett el. A fallal körülvett építmény azokban az években a legmagasabb biztonsági követelményeknek felelt meg, melyben a védőfal egy egész építményszívet számára biztosította a védelmet. A szellőztetőrendszer tökéletesen működött. A problémák csak a háború két utolsó hetében kezdődtek, vagy kicsivel később, amikor a húszfős befogadóképességű menedékben már több mint ötvenen éltek, akik nem voltak állandóan bent, hanem jöttek-mentek, legtöbbször katonatiszt. Állandó lakosa a bunkernek csak Hitler volt, és az ő állandó jövendőbelije, Eva Braun, valamint néhány tanácsadó, tehát nem több mint tíz ember. Az épületegyüttes elejében, az úgynevezett előbunkerben lakók közé tartozott például Joseph Goebbels és népes családja is.

Röviddel a végleges összeomlás előtt, amikor rájött, hogy az ellentámadásra vonatkozó utasításait sorozatosan nem hajtották végre, a megkezdett akciók pedig kudarcba fulladtak, Hitler végletesen elkészült, és akkor hallották őt először magából kifordultan ordítani, mikor is ki mondta a sokak számára már régóta világos ténnyt: „A háborút elvesztettük! A háborút elvesztettük!” Ezek után bejelentette munkatársainak, hogy nem hagyja el a várost. „Tévednek, ha azt hiszik, hogy majd most elhagyom Berlint! Előbb eresztek golyót a fejembe, mint hogy elmenjek! [...] Ha Önök el akarják hagyni a várost, akkor szabadon mehetnek”.

Vörös rózsák

Amikor a bunker végnapjairól szóló történeteket hallgatjuk, akár vélekedhetünk úgy is, hogy romantikus vagy epikus sodrású cselekményeket örökítenek meg. Pedig abban a borzalomban, amit Hitler erre a világra teremtett nem volt egy csepp romantika vagy szépség sem, és erről a borzalomról Evának valamilyen mértékben tudnia kellett.

A bunker utolsó napjai rendkívül zavarosak voltak. Hitler egészege nagyon megromlott – Parkinson-kórban szenvedett – ráadásul az ellenség egyre közelebb került hozzájuk. A félelemnek és a rettegésnek e gyötrelmes légkörében ünnepelték április huszadikán Hitler ötvenhatodik születésnapját. Reggel hivatalos fogadás zajlott a bunkerben, délután pedig a meghitt baráti kör tagjaival és legközelebbi munkatársaival ünnepelt kicsi irodájában: Goebbels-szel, Magdával, Bormannal, az orvosokkal és a titkárnőkkel. Goebbels hat gyermeke ajándékot készített Adolf bácsinak. Miután velük töltött egy kis időt, Hitler visszavonult, Eva pedig hozatott egy gramofont és egy szánalmas-fájdalmas végűnnepet rendezett. Hosszú időn keresztül egyre csak azt a bunkerben levő egyetlen lemezt hallgatták, aminek a slágere a következőképp hangzott: „A vörös rózsák a szerelemtől üzennek neked”, miközben a falak csak úgy remegtek a szovjet bombák dörejétől.

Hitler titkárnője, Traudl Junge úgy emlékszik, hogy táncolt Speerrel, Ribbenroppal és Eva Braunnal, mielőtt visszavonult volna, mert szörnyűnek találta a hangulatot: néha rémisztő csönd volt, amit csak a zene hangjai töltöttek be, aztán hirtelen hisztérikus kacaj csattant fel bármilyen apróság miatt. „Már nem bírtam tovább. Hirtelen elhatározással elbúcsúztam, lementem a bunkerbe és lefeküdtem”. Bormann aznap éjjel azt írta a naplójába: „A Führer születésnapja, bár sajnos senki sincs épp ünnepi hangulatban”.

Ezekben a napokban határozta el Hitler, hogy Berlinben fog meghalni, és arra kérte Evát, hogy szedjen össze egy kis kézipoggyászt, és igyekezzen elhagyni a várost a kevés számú, rendelkezésükre álló repülőgépek egyikén, s ezt a felajánlást kiterjesztette a titkárnőkre is. Mindhárom titkárnő visszautasította a felajánlott lehetőséget, és nem akarták elhagyni a bunkert. Annak ellenére, hogy Hitler ragaszkodott hozzá, hogy meneküljenek, a titkárnők kitartottak mellette. Ekkor meghatottan felkiáltott: „Bárcsak a tábornokaim is olyan bátrak lennének, mint Önök!”.

Április huszonkilencedikén Hitler és Eva összeházasodott. A szertartást a Führer irodájában tartották. Britos elmeséli, hogy a hivatalos ceremónia reggel zajlott „...olyan hangulatban, amely leginkább gyászosnak volt mondható, díszvendégek jelenlétében. Az ünnepség valójában annyiból állt, hogy aláírták a házassági okiratot egy békebíró előtt, aki egy, a régi kancelláriát az újjal összekötő, földalatti járaton jutott be az épületbe”.

Hitler, miközben a ceremónia kezdeteként kijelölt órára várakozott, magához hívatta Traudl Jungét, hogy lediktálja neki személyes végrendeletét: „Életem végén úgy döntöttem, hogy összeházasodom azzal a nővel, aki sok igaz barátságban megélt esztendő után a saját elhatározásából érkezett ide ebbe az akkor már szinte teljesen körülfalt városba, hogy osztozzék sorsomban. Neki az a kívánsága, hogy a feleségemként halhasson meg. Ez kárpótol majd bennünket azért, amit mindketten elvesztettünk az én munkám miatt, melyet népem szolgálatában végeztem”.

Minden vagyonát az államra hagyta, kivéve a festménygyűjteményét, amelyet „egy művészeti galéria alapításának céljára, a szülővárosára” testál. Néhány dolgot a testvéreire hagyott (például a Mein Kampf szerzői jogait, mely milliókat ért, és unokaöccsei, valamint a német állam közti jogi viták alapjául szolgált), másokat pedig Eva édesanyjára.

Traudl Junge emlékezett rá, hogy Eva elbújt a bunker felső emeletén, ott dohányzott, hogy aztán fusson megmosni a száját, nehogy a szeretője észrevegye, hogy rágyújtott, máskor pedig úgy viselkedett, mint

akármelyik polgárfeleség, aki leszidja az urát, mert az összepiszkolta a ruháját: „De hát nézd meg, hogy nézel ki! Milyen mocskos vagy! Ezt a zakót még egyszer nem veheted fel mosás nélkül!”

A másik, a bunkerben jelen levő asszony, Erna Flegel hidegen emlékezik meg Eváról, sőt némileg lekezelően is: „...színtelen személyiség volt; egy olyan lány, aki teljesen beolvadt a gépirólányok csoportjába, amikor közéjük vegyült”.

Mikor Hitler a rádióból tudomást szerzett róla, hogy meghalt Mussolini, és a holttestét a szeretője, Claretta Petacci, és még néhány belső munkatársának tetemével együtt felakasztva közszemlére tették egy milánói benzinkút oszlopain, nagyon nyugtalan lett. Beszélt a házvezetőjével, Heinz Lingével és a segédjével Otto Günschével, akiket megeskettett, hogy a testét elégetik, de olyannyira, hogy ne maradjon belőle semmi. „Engem nem kapnak el se élve se holtan. Nem fognak belőlem vásári látványosságot csinálni Moszkvában, nem fogják mutogatni a maradványaimat” – mondta. Arra is megkérte az orvosát, hogy próbálja ki a ciánkapszulákat a kutyáján Blondin, és annak kölykein. Semmi szín alatt nem akart élve az oroszok kezébe kerülni. „Próbálja ki Blondin. Neki meg a kölykeinek is meg kell halniuk. Nem hagyjuk itt nekik őket.” A kutya megdőglött, amint a mérge a testébe hatolt, és Hitler megkönnyebbülten fellelegzett.

Mikor Eva észrevette, hogy eltűntek a kiskutyák, kiabálva futott végig a bunker folyosóján egészen férje irodájáig. Erna Flegel ezt az irodájából látta, és nem tartóztatta meg magát, mikor a következőképpen vélekedett: „Az a nő nemcsak egy szürke egér volt, de nem volt különösen okos se. Vigasztalanul zokogott, és azzal vádolta Hitlert, hogy megölte Blondit. A saját halála órája is közel volt, de úgy tűnt, hogy nem érdekli semmi más, csak az, hogy megmérgezték a kutyáját.”

Ezen az éjszakán a kancellária és a bunker őrzésére kirendelt SS katonák és tisztek orgiát rendeztek. A halál fenyegető közelsége a fegyelem

egy fekete lyuk tátongott, amelyből csöpögött a vér, a lyuk körül pedig a lövés tüze megpörkölte a haját. Bal kezében az édesanyja fényképét tartotta, amelyet egy fél évszázadon keresztül megőrzött, jobb keze pedig mozdulatlanul csüngött, miután a földre esett belőle a pisztoly, melyet a méreggel egy időben használt.

Magda és Joseph Goebbels öngyilkossága, akik előbb megölték hat gyermeküket, egy görög tragédiába illő téma. Április harmincadikán Magda be akart jutni abba a szobába, ahol Hitler és Eva épp a halálra készültek. A részletekről két verzió is maradt ránk. Az egyik szerint az ezredes, aki a szoba ajtaját őrizte, nem engedte be Magdát, mert megkérdezte ugyan a Führert, de az nem adott rá engedélyt. Ezzel szemben a második verzió szerint Magda bement a Führerhez, majd pár perc múlva, könnyben úszó szemekkel távozott a szobából. A következő napon megmérgezte a gyerekeit, majd öngyilkos lett a férjével együtt.

Mikor a Vörös Hadsereg behatolt Berlinbe, arra törekedett, hogy mielőbb megtalálja a bunkert, Hitler rejtékhelyét, akit Sztálin kifejezett parancsára élve vagy holtan el kell fogni, és a testét eléje vinni.

Amikor a katonák megtalálták a helyet, már késő volt, mert nem találtak ott mást, mint Hitler és Eva elszenesedett maradványait egy bombatölcsérben, ahová bedobálták azokat a holttesteket, amelyeket benzín hiányában már nem tudtak elégetni.

A kereskedő és a karácsony

A háború utolsó napjaiban Berlint gyermekek és öregemberek védtek, akiket erőszakkal verbuváltak össze az öngyilkos és értelmetlen önvédelem céljaira. Sokakat közülük az SS gyilkolt meg, lámpavasakra lógatták fel őket nyakukban a táblával: „Áruló vagyok”.

Eközben az amerikai csapatok behatoltak Braunau felől, és felszabadították a várost. A német katonák megpróbálták lerombolni Hitler házat, de nem jártak sikerrel az még ma is áll.

1945 novemberében itt nyílt meg egy náciellenes témákat feldolgozó kiállítás, s a lakást sokan meglátogatták a berliniek közül, majd ezt követően sokáig üresen állt.

Később visszaadták az eredeti tulajdonosnak, majd a következő években bankfiókként működött, utána egy iskola részeként, legutóbb pedig különböző értelmi és testi fogyatékosok számára szolgált műhelyként és rehabilitációs térként.

Kotanko véleménye ezzel kapcsolatban a következő: „...a házat arra a célra kellene felhasználni, hogy bemutassák benne Braunau dokumentált történelmét, és a náci korszakét”. Ehhez még hozzáteszi, hogy „...1989-ben attól tartottunk, hogy Adolf Hitler születésének századik évfordulója alkalmából a ház a figyelem középpontjába kerül. Ezért született meg az a terv, hogy a házban helyezzünk el egy emléktáblát, amely jelezne a náci korszak tömeggyilkosainak kötődését a helyhez. A tábla elhelyezését azonban a tulajdonos nem engedélyezte. Valamivel később Braunau polgármestere, Gerhard Skiba úgy rendelkezett, hogy hozasanak egy követ a mauthauseni koncentrációs táborból, és helyezzék azt el a ház előtt a következő felirattal: „A békéért, a szabadságért és a demokráciáért. Soha többé fasizmust! Holtak milliói emlékeztetnek erre bennünket”.

Valahányszor a fasizmus elemzésére kerül sor, mindig felmerül a kérdés: vajon mennyire volt tudomásuk az egyszerű német állampolgároknak a náci rendszer eltévelyedéseiről, túlkapásairól: az üldözésekről, a tömeggyilkosságokról, a koncentrációs táborokról, az emberi lényeken folytatott embertelen kísérletekről. Berlin Wannsee nevű kerületében hívták össze 1942. január 20-án azt a konferenciát, amelyen a zsidókérdés „Végleges Megoldását” tűzték ki célul. „Természetesen – magyarázza Robert Kampe, a Wannsee Konferencia Múzeum igazgatója – ezt a találkozót teljes titoktartás övezte. Mikor a katonák kezdtek visszatérni az orosz frontról 1942 tavaszán és nyarán, akkor kezdett terjedni a hír, hogy ott tömeggyilkosságokat hajtottak végre velük.” Sokan közülük tanúi vagy végrehajtói voltak ezeknek a bűncselekményeknek, amelyeket fényes nappal a városok közelében vittek végbe, még a helyi lengyel vagy orosz lakosság is végignézhetette őket.

„Rendelkezésünkre állnak olyan Gestapo jelentések – folytatja Kampe –, amelyekből tudjuk, hogy az emberek széles körben tisztában voltak azzal, hogy mi történik. A deportálások mindenki szeme láttára zajlottak. A tömegek a német városokban gyalogoltak el a kijelölt pontokig, ahol összegyűjtötték, s ahonnan a koncentrációs táborokba küldték őket. Erről fényképek is készültek. Az események magyarázatául azt közölték, hogy a zsidók nem dolgoztak, hanem csak kizsákmányolták az embereket, ezért döntöttek felőlük úgy, hogy Kelet-Európába deportálják őket, hogy ily módon elválasszák őket a lakosság többi részétől. Télen, fagyos hidegben, egy kegyetlen háború közepette deportáltak kisdedeket és olyan öregeket is, akiknek nem sok esélyük lehetett a túlélésre. [...] Azoknak, akik nem szerették zsidó szomszédaikat, bizonyára nem volt érdekes, hogy mi lesz ezeknek a sorsa, de sok más embernek ez igenis fontos volt. Őket azonban beperelték, és elítélték, mert ezekről a kérdésekről beszélni mertek. Például egy egyszerű háziasszony, aki 1942-ben karácsony előtti bevásárlását intézte egy boltban, a következő szavakkal fordult a bolt tulajdonosához: »Micsoda szörnyű karácsony,

hogyan is tudnánk igazán ünnepelni ezzel a tudattal, hogy tömegesen kiirtották a zsidókat«. A boltos sértve érezte magát, és mivel úgy gondolta, lehet, hogy provokációról van szó, jelentette az esetet a Gestapónak. Az asszonyt perbe fogták, és féléves, koncentrációs táborban töltendő büntetésre ítélték. Bizonyos esetekben a büntetés halálos ítélet is lehetett, nagy nyomás nehezedett a társadalomra annak érdekében, hogy mindenki hallgasson.”

A Holokauszt Emlékhelyet, ezt a félelmet keltő, de egyben csodálatos helyet Berlinben, Hitler áldozatainak emlékére és tiszteletére hozták létre, a hatmillió zsidó, a másfélmillió cigány, a többszáz ezer különféle politikai másképpen gondolkodó, homoszexuális, értelmi vagy testi fogyatékos, vagyis minden olyan ember számára, aki nem illeszkedett bele tökéletesen a Führernek az árja faj tisztaságáról alkotott örült, elmeháborodott ábrándképébe. Hitler kegyetlen és barbár módon vetett véget az életüknek.

Ez a saját népe ellen folytatott bosszúálló és teljesen hiábavaló népi-irtás nyilvánvalóvá teszi, hogy Hitler maga volt a hazugság, egy lelkiismeret-furdalás nélküli, nevetséges, megalomán ember, akinek az volt a véleménye, hogy a németek nem érdemeltek hozzá fogható nagyszerű vezetőt. A legaggasztóbb dolog azonban az, hogy Adolf és Eva nem volt egyéb, mint két középmezőnyi ember, akiknek képtelen és abszurd álmai az emberiség legnyomasztóbb rémálmaivá váltak, egy olyan sötét kígyóvá, amely az utóbbi időben, úgy tűnik, megint igyekszik felemelni a fejét.

Amint azt Primo Levi mondta: „Ha egyszer megtörtént, megtörténhet újra”.

S mi maradt Hitler ezeréves birodalmából? Jóformán csak egy autóparkoló azon a helyen, ahol korábban a kancellária, a német államfő irodája állt, ahová annyi nehézség árán végül beverekedte magát. S attól kezdve, hogy e törekvése sikerrel járt, mindössze tizenkét év telt el, és elszabadult a pokol, a sokmillió életet követelő borzalom, és a tengernyi leírhatatlan szenvedés. S mindez miért? Hogy végül egy parkolóban végződjék az egész.

Benito Mussolini 1925-ben

Csillagok a plafonon –

A Duce asszonyai

A legenda szerint Róma városát egy testvérpár, Romulus és Remus alapította Krisztus előtt 753. április 23-án. A történelem során királyok, császárok, konzulok és diktátorok álltak a területén létező államok élén. Ezek egyike volt Benito Mussolini, aki a XX. században kívánt császárként uralkodni, és az lett a végzete, hogy honfitársai végezték ki szintén április hónapjában 2698 évvel Róma alapítása után.

S pontosan ez a kivégzés az a mozzanat, ami Mussolini sorsát megkülönbözteti a korszakban uralkodó többi diktátorétól. De ezen kívül van itt még egy dolog, ami a többiektől megkülönbözteti: Mussolininak megszámlálhatatlanul sok nővel volt dolga: feleségekkel, szeretőikkel, barátnőikkel, csodálókkal, olaszokkal és külföldiekkel, fiatal és érett nőkkel, szépekkel és kevésbé szépekkel, polgári, arisztokrata vagy plebejus származásúakkal, fasisztákkal, szocialistákkal, liberálisokkal és anarchistákkal.

Százszor kiűzetve

Benito Andrea Hamilcare Mussolini 1883. július 29-én született délután két órakor Varano di Costában, egy Predappio környéki aprócska településen. Édesapja, Alessandro kovács volt, édesanyja pedig, Rosa Maltoni, egy hegesztő lánya, akiből tanítónő lett, és aki férje kifejezett tiltása ellenére megkereszteltette gyermekeiket, mivel ő hithű katolikus volt.

Alessandro azért adta a Benito nevet a fiának, hogy ezzel tiszteljen a mexikói forradalmár, Benito Juárez emléke előtt, az Andrea nevet a nagy imolai (Emilia Romagna tartomány) szocialistára, Andrea Costára való emlékezőképpen, aki az ő mestere volt, az Amilcare nevet pedig Garibaldi seregének egyik hőse, Amilcare Cipriani tiszteletére.

Mikor Benito háromhónapos volt, a család átköltözött Varano palotájába, ami jelenleg az önkormányzat épülete. Abban az időben azonban csak egy nagy vidéki ház volt, ahol az elemi iskola működött, ahol édesanyja tanított. Idővel ez a hely a fasiszmus fontos szimbólumává vált, amely a Duce szerény, vidéki származását volt hivatott jelképezni.

A helység polgármesterétől, Giorgio Frassinetitől megtudjuk, hogy a nagy forradalmi hagyományokkal bíró Predappio városa 6500 lelket számlál, 92 négyzetkilométer kiterjedésű, és 15 kilométer távolságra fekszik Forlítól, Forlí-Cesana járás fővárosától, Emilia-Romagna tartományban. Neve teljességgel összeforrt Benito Mussolini alakjával. Új-Predappiót 1925-ben kezdték építeni azok köré a helyek köré, ahol a diktátor ifjúsága telt, és azzal a célzattal, hogy közismertté tegyék és elterjesszék az „új ember” eredetének mítoszát.

Frassineti emlékeztet bennünket arra, hogy: „a 20-as, 30-as években ennek következtében némileg fellendült a turizmus, de ez után szünet következett, amikor, nyilvánvaló okoknál fogva, senki nem jött Predappióba. Úgy tűnt, a helységnek meg kellett fizetnie azért, mert itt született Mussolini”.

Benito lázadó gyermek volt, aki nemigen tudta, hogyan barátkozzék össze az emberekkel. Az elemi iskola első osztályait édesanyja keze alatt végezte, majd később Faenzában tanult a szaléziánusoknál, ahonnan kitétek a szűrért, mert az egyik társát késsel megsebesítette.

1898-ban képesítő oklevelet szerzett egy forlimpópoli Tanítóképző Intézményben, ahol levelezős hallgatóként folytatta tanulmányait, mivel egy iskolatársával történt verekedés után onnan is kicsapták. 1901-ben aztán végre tanítói képesítést szerzett.

Ebben az időszakban lépett be az Olasz Szocialista Pártba is, apja hatására. Predappióban kezdett politizálni, ezzel szintén atya nyomdokain járva. Érdekes részlet, hogy a házban jelenleg is őriznek egy történelmi jelentőségű szocialista zászlót, melynek az első sávjába a következőt hímezték: „Dovia Szocialista Pártja”, míg az alsó sávba, a következő, – maga Mussolini által sugallt – mondat került: „Nyissatok utat, érkezik a munka”. A Szocialista Párthoz való kötődése és antiklerikalizmusa miatt nem kapott állást tanárként. Tizenkilenc éves korában Svájcba emigrált, hogy elkerülje a katonai szolgálatot. Ott megtanult franciául és németül, és megírta az első cikkeit a szocialista sajtó számára. Mivel pénzügyi helyzete bizonytalan volt, a szocialista és anarchista menekültek támogatást folyósítottak számára. Ebben a környezetben vette fel a kapcsolatot a nagy olasz „prefasiszta” szociológussal, Vilfredo Paretóval, és a nagy hatású intellektuállal és politikussal Angélica Balabanovával (1878–1965), aki öt évvel idősebb volt nála, és akiről azt beszélnek, bár erre hivatalos bizonyíték nincsen, hogy romantikus kapcsolatban állt a fiatal olasszal.

Balabanova a cári Oroszországból származó, ukrán zsidó eredetű kiemelkedő szocialista gondolkodó volt. Olyan forradalmár, aki együttműködött Leninnel, ismerte Rosa Luxemburgot, és gyakran találkozott az európai szocializmus vezető személyiségeivel Belgiumban, Olaszországban, Svájcban és Németországban. Ő volt az első, aki eszmei téren megkezdte Mussolini oktatását és képzését. „Ha nem találkoztam volna vele, akkor egy középsterű tanító maradtam volna egész életemre” – mondta Benito évekkel később. De valamivel később maga Balabanova is megjelentetett egy könyvet, amelyben „árulónak” nevezte Mussolinit, az egykori szocialistát, aki akkor már a fasiszták közé tartozott.

A fiatalember valóban fokozatosan eltávolodott a marxista szocializmustól, és először a forradalmi anarchista szindikalizmushoz közelített, ahonnan aztán saját jellemvonásai fordították a politikai palettán egyre jobboldalibb irányba. Mussolini jellemét alapvetően a következőképpen írhatjuk le: rasszista, individualista, a társadalmi hierarchia híve, hímsoviniszta, aki támogatja az erőszak alkalmazását, és hisz abban, hogy „egy felsőbbrendű ember” küldetése az „alakatlan tömeg” irányítása.

Időközben a svájci hatóságok kiutasították az országból kötekedő természete és forradalmi tevékenysége miatt. 1904-ben visszatért Olaszországba, ahol letartóztatták mint katonaszökevényt, és börtönbe került, ahonnan egy amnesztia kedvezményezettjeként szabadult ki, de végül le kellett töltenie a katonai szolgálatát.

Ekkor visszatért eredeti szakmájához, a tanításhoz, de durva és tiszteletlen beszéde különféle tiltakozásokat váltott ki mind a gyerekek szülei, mind pedig a diákok körében. Részt vett a napszámosok sztrájkjaiban, tüntetésein és folytatta a politikai cikkek írását. 1909-ben Trentóba ment, amely akkor az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozott (1918-ig, amikor is Olaszországhoz csatolták), de innen megint

csak kiutasították, ezúttal azért, mert nyíltan monarchiaellenes álláspontot képviselt. Később a *L'Avvenire dei Lavoratori* (A Munkások Jövője) című folyóiratot igazgatta, majd 1914–1915-ben az általa alapított *Il Popolo d'Italia* (Olaszország népe) című irredenta és antiklerikális szellemiségű lapot, amely Trento Olaszországhoz történő visszacsatolását hirdette.

Ugyanebben az évben ismerkedett meg a fiatal szocialistával Fernanda Oss Facchinellivel, akitől egy fia született, ám ez a gyermek mindössze néhány hónapot élt, és még a nevét sem őrizte meg az emlékezet.

A bíboros szeretője

1910-ben Mussolini megbízást kapott egy folytatásos regény megírására, *Claudia Particella, a bíboros szeretője* címmel, amelyben felvonultatja kedvenc antiklerikális és nőellenes érveit, miközben elmeséli a Trentói hercegérsek és egy kurtizán közötti botrányos szerelmi történetet. Ezzel párhuzamosan, a Forli Szocialista Szövetség titkári pozícióját töltötte be, és továbbra is igazgatta a *L'Idée Socialista* (A szocialista eszme) című újságot, mely később a *Lotta di Classe* (Osztyharc) nevet viselte.

Rövid ideig úgy tűnt, hogy a Szocialista Pártba könnyen be tud illeszkedni, és itt el is fogadják. Végül azonban bekövetkezett a szakítás, amint lassanként kiformálódott az a mindenki által ismert Mussolini, akit az eszméi fokozatosan eltávolítottak a párttól. 1911-ben még a békéért tüntetett, hogy Olaszország ne viseljen háborút azért, hogy magához ragadja a széteső Oszmán Birodalomból Líbiát. Ezért a tevékenységéért aztán ismét bebörtönözték.

A történész Carlo Caranci elmondja, hogy „Mussolinét 1912-ben a szocialista párt hivatalos sajtóorgánumának, az *Avanti!*-nak (Előre!) igazgatójává nevezték ki, amelynek példányszáma a duplájára növekedett köszönhetően az általa használt agresszív és demagóg hangnemnek, mellyel a PSI, az Olasz Szocialista Párt maximalista vonalát képviselte. Az újság főszerkesztője ebben az időben maga Angélica Balabanova volt.”

Több újságnak is dolgozott, mígnem 1913-ban létrehozta a sajátját, *Utopia* címmel, amelyet egészen az első világháború kitöréséig, 1914-ig megjelentetett, s ahol a PSI által képviselt ideológiával gyakran ellentétes véleményét hangoztatta. A jövőendő Ducéje kettősjátékot játszott. Cinikus módon átpártolt a be nem avatkozást és a háborúellenességet hirdetőktől az egyértelműen beavatkozást követelő csoportok táborába,

amely akkor nem képviselt többségi álláspontot, de annál hangosabb, erőszakosabb és nagy hatalommal bíró csoportok véleményét tükrözte: a nacionalistákét, a futuristákét, a földbirtokosokét, a gyárosokét, és magát a királyét, III Viktor Emmanuelt. Ezek a csoportok azt akarták, hogy Olaszország azért lépjen be a háborúba, hogy „visszaszerezze az irredenta területeket”, azaz Trentót és Triesztet, és új területeket szerezzen a Balkánon, a Török Birodalomból és Afrikában. Ezt a politikát a PSI nem volt hajlandó a magáévá tenni. Erre az ideológiai pálfordulásra ráment az *Avanti!*-ban betöltött állása.

Így lett Mussoliniból szenvedélyes háborús uszító, aki nem hátrált meg, és a saját újsága, az *Il Popolo d' Italia* fórumáról támadta a szocialistákat, akik elleneztek Olaszországnak a Nagy Háborúba történő belépését. Ezzel végződött pályafutása a szocialista párt soraiban: innen is elpártolt, mint korábban sok más helyről.

Caranci kifejti, hogy véleménye szerint mi lehetett „Benito Mussolini hirtelen véleményváltoztatásának az oka, ami sokkal inkább volt köszönhető bizonyos kamatoknak, mint az ideológiai meggyőződésnek.” A legújabb történeti kutatások azt mutatják, hogy a hadiiparban érdekelt, nagy nyereségre számító iparmágnások finanszírozták Mussolini újságját. Franciaország úgyszintén támogatta tízmillió frankkal – ami annak idején rengeteg pénz volt – míg a britek hetente 100 £-t fizettek neki azért, hogy támogassa Olaszország belépését a háborús konfliktusba az antant (Nagy-Britannia, Franciaország és Oroszország) szövetségesként.

1915-ben a parlament döntését figyelmen kívül hagyva az ország végül belépett a háborúba. Mussolini maga is részt vett a harcokban, többször előléptették, 1917-ben súlyosan megsebesült, és miután felépült, véglegesen leszerelték, és visszatért az újságjához.

Misztika és erőszak

„1918 novemberében véget ért a háború – folytatja Caranci – és Olaszország, bár győztesként került ki belőle, igencsak csalódott győztes volt, mivel nem sikerült megszereznie minden, általa kiszemelt területet. A zsákmány oroszlánrészét a franciák és a britek kaparintották meg. Mussolini ezekben az időkben a 'csonka győzelem' kifejezéssel illette az eredményt, amelyet azonban csaknem hétszázezer halott, és több mint fél millió sebesült árán ért el az ország. Ám az olaszok nemcsak a hadi eredmények miatt éreztek csalódottságot, hanem gazdasági és társadalmi kérdések miatt is. A kormány nem teljesítette a háború előtt tett ígéreteit, és a társadalmi elégedetlenség megnyilvánulásai mindennaposak voltak. Tüntetések, föld- és gyárfoglalások formájában jelentkeztek, ami rémülettel töltötte el a gyárosokat, az üzletembereket, és a nagybirtokosokat, akik azért is rettegtek, mert Oroszországban a bolsevikok egy évvel korábban magukhoz ragadták a hatalmat. »Tehát az olasz oligarchák a liberális pártok gyengeségével szemben Mussoliniben találtak rá arra a személyre, aki megvédi őket a 'vörös csőceselék'-től.«.”

Caranci a következőképpen foglalja össze a korszakra jellemző olasz helyzetet: „1919-ben Mussolini megalakította a '*fascio di combattimento*'-kat a '*squadre d'azione*'-ékből, azaz az ultranacionalista akciócsoportokból. Ők lettek a 'feketeingesek', a német Freikorps-hoz hasonló olyan csoportok, amelyekben egyesült a korábbi frontharcosok erőszak alkalmazásához szokott módszere, a nacionalisták dühével, a futurisztikus gondolatok pedig a pusztán reakciós elképzelésekkel, melyek hasznosnak bizonyultak a baloldal elleni harcban. Mussolini azt hirdette, hogy az ő '*squadrái*', azaz fegyveres csapatai hivatottak Olaszországot kormányozni, és bennük látta az új uralkodó osztály magját, de az 1919-ben tartott választásokon a fasiszták nem szereztek mandátumot.”

„A '*fascio di combattimento*'k és a '*squadrák*' a polgárság, az arisztokrácia, a kapitalista körök, valamint a monarchia félelmének szolgálatában és azt kihasználva, sztrájkot törtek, eltávolították a földről és a gyárakból a foglalókat, és baloldali egyéneket és szervezeteket támadtak meg (munkaszervezeteket, szövetkezeteket, közösségi házakat stb.). Általánosak voltak a verések, ricinusolajos vallatás, a szándékos gyűjtogatások, a pusztítás és a gyilkosságok. Az államhatalom olyan gyenge volt, hogy nem tudta kordában tartani őket, annak ellenére sem, hogy nem volt egyértelműen elkötelezett a fasiszta ideológia irányában. A feketeingesek több mint háromezer ötszáz baloldalt öltek meg, míg azok néhány száz feketeingessel végeztek, [...] s mindez egy polgárháborúval fenyegető légkörben zajlott.”

Végül az 1921-es választásokon a fasiszták 35 mandátumot szereztek, és Mussolinist a baloldal ellenes „nemzeti blokkok” listáján parlamenti képviselővé választották. Ettől kezdve megsokszorozódtak a „feketeingesek” számlájára írható fizikai és verbális erőszak esetei.

1922-ben Mussolini *Gerarchia* (Hierarchia) címmel havilapot alapított, amelynek munkatársa volt a figyelemre méltó intellektüel, Margherita Sarfatti, aki 1911-től kezdve a vezér szeretője volt, és aki egyes források szerint pénzt is adott arra a célra, hogy finanszírozza Benito politikai tevékenységét.

Bár a fasiszta ideológia egésze olyan ideológiai alapon nyugszik, amelyet sok szempontból bátran nevezhetünk közönségesnek és kidolgozatlanoknak, az olasz verzió szilárdabb intellektuális alappal rendelkezett, mint a falangizmus vagy a francoizmus vagy akár maga a náciizmus. A nagy állami filozófus, Giovanni Gentile dolgozta ki a rendszer ideológiai alapjait, amelyet más fontos kulturális személyiségek, köztük Luigi Pirandello vagy Gabriele D'Annunzio is egyaránt támogattak.

Egy újabb általános sztrájk 1922 augusztusában aztán megteremtette az alkalmat a végső hadművelethez: a hatalom megragadásához. Musso-

lini általános mozgósítást jelentett be, és vezérkarával („a cuadrúviro”) és vagy harmincezer többé-kevésbé felfegyverzett fasisztával együtt, október 28-án elindult Nápolyból Rómába a hatalom megszerzésére, mely esemény a híres „*marcia su Roma*” néven vonult be a történelembe.

Caranci szerint ez egy „...merész, ám viszonylag szerény és szervezetlen erők részvételével végrehajtott államcsíny volt, amelyet fel lehetett volna tartóztatni, sőt akár fel is lehetett volna számolni (amint azt a hadsereg és a rendőrség egy része követelte); de a hatalom minimális erővel rendelkezett, Mussolini pedig bemasírozott Rómába az embereivel.”

Ez valójában egy államcsíny volt, de a király, III Victor Emmanuel, nem mérte fel megfelelőképpen azt, hogy miről volt szó. Ő sem tiltakozott azonban, hiszen Mussolini és az emberei „megregulázták a baloldalt”. Így tehát még ugyanazon a napon a király őt bízta meg kormányalakítással, melynek tagjai a fasiszták, a nacionalisták és a régi jobboldali pártok képviselői közül kerültek ki.

Kezdetben úgy tűnt, hogy Mussolini tiszteletben tartja a parlamenti törvényesség szabályait. Ám amint tehetette, azonnal eltávolította a működésképtelen liberális pártokat, erőszakkal ellenőrzése alá vonta a baloldalt (a folyamat egyik botrányos esete volt Giacomo Matteotti szocialista képviselő meggyilkoltatása 1924-ben). Végül pedig 1925-ben kikiáltotta a fasiszta államot és az egypártrendszert, azaz a Nemzeti Fasiszta Párt (PNF) uralmát, a diktatúrát.

Mussolini minden hatalmat a saját maga és pártja kezében összpontosított. Megszüntette a politikai szabadságjogokat, elnyomta azokat, akik szembeszálltak vele, és betiltotta a sztrájkokat. Egyfajta világi jelleű „államimádás” jött így létre, amelynek rendszerében a királynak egyre kevesebb szerep jutott. Mussolini ugyan, az 1929-ben kötött vatikáni konkordátummal rendezte az Egyházzal való konfliktusát, a tömegeket azonban inkább különböző pártszervezetekbe terelte. Következésképpen, a gazdasági reformok meghozatalára a nép véleményének figye-

lembevétele nélkül került sor, míg a nagy nemzeti eszmények meglepő módon teljes egyezést mutattak az uralkodó osztályok eszményeivel.

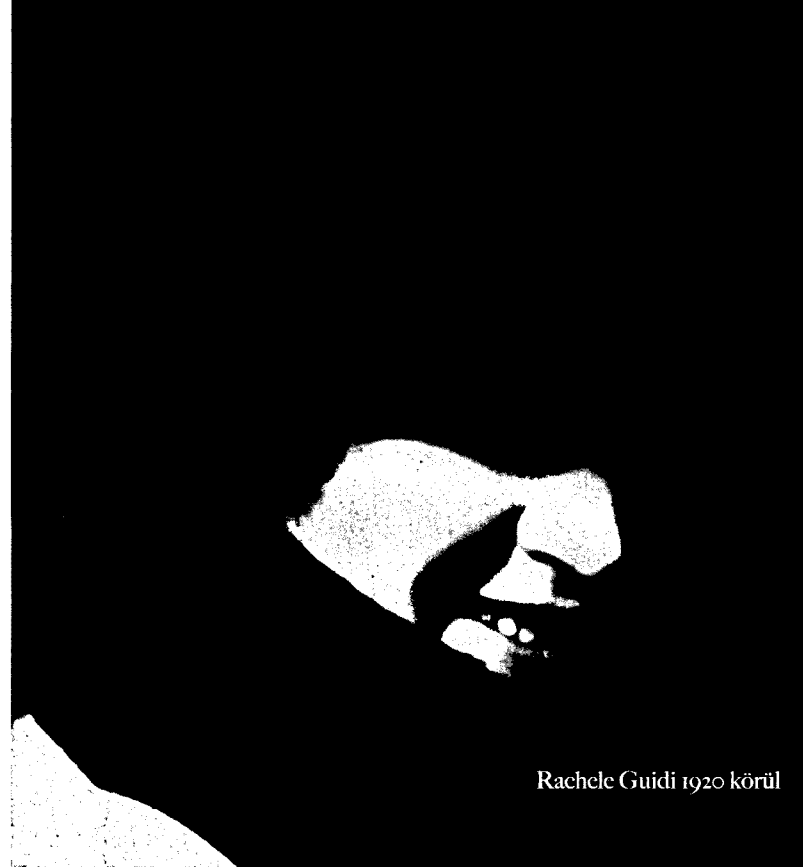
Ezekben az években Mussolini diktatúrájának sok barátja akadt Olaszországon kívül, Nagy-Britanniában, Franciaországban és az Egyesült Államokban legalább annyi, mint később majd természetesen Franco Spanyolországában vagy Hitler Németországában. A Mussolini rezsim az ókori Rómát akarta megidézni, és külpolitikai tekintetben agresszív irányultságú volt, mert 1935–1936-ban Etiópia meghódításán buzgólkodott, 1939-ben pedig Albániát foglalta el. 1936–1939-ben a spanyol polgárháborúba is fegyveresen avatkozott be. Mussolini huszonhárom éves uralma alatt az ország hat háborúban vett részt. Az utolsónak, a második világháborúba Hitler szövetségeseként lépett be, „hogy cinikusan kihasználja a német győzelmeket és kihasítsa a maga részét”, de vereséget szenvedett, ami rendszerének és egyben az életének is a végét jelentette.

Donna Rachele, „a család igazi diktátora”

A nők, akikkel Mussolininek viszonya volt, különböző társadalmi osztályokba tartoztak, a legtöbben azonban polgári származásúak voltak, mert ízlésének nemigen feleltek meg sem az arisztokraták sem pedig az alsóbb néposztályokból származó hölgyek. A fejesek és az uralkodók általában beérték néhány szeretővel, ám Mussolini „túlzottan” vonzódott a szebbik nemhez. Már egészen kamaszkorától úgy tekintett a férfiaságra, mint az erények legnagyobbikára, és sok társának – feleségeknek, állandó és ideiglenes szeretőknek, kalandoknak – jutott osztályrészül Mussolini férfiasságának magasztalása.

Első felesége Ida Irene Dalser (1880–1937) volt. A hölgy esztétikai sebészetet tanult, és egy kozmetikai szalon tulajdonosa volt Milánóban, ezért tehette meg, hogy hosszú időn keresztül pénzügyi támogatást nyújtson Mussolininek. A házaspárnak egy fia született, Benito Albino, akit 1915-ben ismert el, mielőtt a frontra indult volna.

Ugyanebben az évben köt polgári házasságot azzal az asszonnyal, aki tartósan betölti majd a feleség tisztét, Rachele Guidivel (1890–1979), akivel 1910 óta együtt élt, s aki mindvégig tudott arról, ami Dalserral történt és a gyerekről is.” Rachele parasztlány volt és Benito földije. Amint azt ő maga mesélte, soha nem volt köztük semmi, míg nem egy napon „Benito brutálisan magáévá tett egy fotelben.” Először Benito apja ellenezte ezt a kapcsolatot, de a vőlegényjelölt a maga módján egykettőre megoldotta a problémát: erőszakkal. Összehívta apját és Rachele anyját, akik mindketten özvegyek voltak, előhúzza a pisztolyát, és azt mondta, hogy lelövi a menyasszonyt, aztán öngyilkosságot követ el, ha nem adják beleegyezésüket a frigyhez. Ezt követően a szülők érthető módon jóváhagyták a házasságot.

Rachele Guidi 1920 körül

Edda volt a pár első gyermeke, bár az anyakönyvi kivonatban csak mint Mussolini ismeretlen anyától született lánya szerepel, akkor még ugyanis a szülők nem voltak házasok. A történész, Pasquale Chessa, a *Dux. Benito Mussolini szerzője* szerint: „Rachele képviselte a női eszményképet, de nem a hagyományos, álszent, vallásos figurát. [...] Viszonyuk egy rendkívül összetett kapcsolat, amely ugyanakkor rendkívül őszinte is.”

Ami Ida Irenét illeti, ő úgy döntött, amikor Mussolini hatalomra jutott, hogy megpróbálja megszilárdítani a helyzetét azáltal, hogy el-

ismerteti magát, mint első feleséget, ami Rachelét nagyon feldühítette. Mussolini először a rendőrséggel figyeltette, majd egy rá jellemző, kegyetlen megoldással keresztülvágta a gordiuszi csomót: Ida Dalsert bolondokházába záratta. A szerencsétlen nő ott is halt meg 1937-ben. Benito Albino sorsával kapcsolatban különböző változatok léteznek. Az egyik, a megbízhatóbb verzió szerint a háborúban halt meg 1941-ben egy tengeri csatában. A másik, a kevésbé megbízható forrás szerint ugyanúgy végezte, mint az anyja, őt is egy elmeegógyintézetben őrizték, ahol 1942-ben halt volna meg.

Mussolini akkor vette feleségül Rachelét, amikor már a Miniszter Tanács elnöke volt, és ezúttal egyházi esküvőt tartottak, „hogy tetszen a *clericalla*-nak és a Vatikánnak”. Házasságukból öt gyermek született: Edda (1910–1995), Vittorio (1916–1997), Bruno (1918–1941), Romano (1927–2006) és Anna Maria (1929–1968).

Rachele asszony prózaian gyakorlatias természet volt, vitatkozó kedvű, szigorú és ellentmondást nem tűrő jellem, aki néha a férjén is túltett. Nehéz természetű és kemény nő, aki ellenezte, hogy a kegyelem bármilyen formáját is gyakorolják vejevel, Cianoval, „az áruló”-val szemben, aki elsőszülött lányának, Eddának volt a férje. Amikor a grófot halálra ítélték, Edda azt mondta: „Az igazi diktátor a családukban az én anyám”. Rachele asszony tisztában volt a férje szoknyavadász természetével, tudott a kicsapongásairól és a kalandjairól. Évekkel később úgy nyilatkozott, hogy azok közül csak három számított igazán: „nekem csak Ida Dalsér, Margherita és Petacci okozott fájdalmat”.

Monica, Vittorio második felesége, elmeséli, hogy amikor a férje elvitte bemutatni Donna Rachelének Predappióba az 1970-es években, az csak rápillantott, majd Vittorióhoz fordulva azt kérdezte: „Hol talál magadnak egy ilyen égimeszelőt?” „Én fülig vörösödtem”, teszi hozzá. „Rachele asszonynak – folytatja Monica – nagyon nehéz természete volt, de én azért szerettem, bár ő mindig jobban kedvezett Sophia Loren

nővérének, Maria Scicolonének, aki a sógorom, Romano felesége volt. Donna Rachele részrehajlásának valójában Anna Maria adott irányt, a legfiatalabb a Mussolini testvérek közül, aki szegényke, kiskorában megkapta a járványos gyermekbénulás vírusát, és a fejét kivéve teljesen mozgásképtelenné vált. És akár tetszik, akár nem, Hitler volt, aki megmentette, mert azt mondta a Ducének: »Add ide nekem a gyereket, elvitetem Németországba«, és hála Istennek, ott a szegény kislány újra elindult, és összeszedte magát valamelyest. „Rachele – folytatja Caranci – erősen támogatta férjét sok fontos döntés meghozatalában, annak ellenére, hogy önértetét sértette, lelkét pedig összetörte férjének állandó nőhajhászása és különböző szeretőkkel folytatott viszonyai; de Rachele hagyományos gondolkodású nő volt, abból a fajtából, amelyik mindig mindenben követi a férjét, és azt hiszem, a férje számára is ez volt az ideális alapképlet.”

A Sarfatti

Az a Margherita, akire Rachele fentebb utalt, Margherita Sarfatti volt (1880–1961), aki igen fontos szerepet játszott a Duce életében. Egy kifinomult, intelligens és művelt nőt képzeljünk el, újságíró, gyűjtő, és műkritikus, gazdag velencei jogász lánya, zsidó származású, és három évvel idősebb, mint Benito, akivel tizennyolc éven keresztül szeretők voltak. Ő volt Mussolini másik nagy tanítómestere az 1920-as és részben az 1930-as években 1925-ben megjelentette a vezérről írott életrajzát *Dux* címen. 1921-ben társalapítója volt az Olasz Fasiszta Pártnak, és sokáig szűrte eminenciásként dolgozott a fasiszmus szolgálatában. Chessa magyarázata szerint „a Sarfatti és Mussolini közötti kapcsolat politikai jelleggel is bírt. Sarfatti kísértette ki Mussolinin a vonathoz, amely Rómába vitte, hogy beüljön a miniszterelnöki székbe. És ő írja a beszédeit, elmagyarázza, hogy mikor mit kell mondania, öltönyöket vásárol neki, és öltözteti, hogy kicsit szalonképesebb külsőt kölcsönözzön neki.”

Margheritát - mondja Caranci - lenyűgözte a hatalom; arrogáns, ambiciózus és energikus nő volt. Festőket és írókat szponzorált, olaszokat és külföldieket egyaránt, a művészet világában egyértelműen tekintélynek örvendett. Sok jeles személyiség tartozott az ismeretségi körébe, híres művészek, különböző ideológiák elkötelezettjei a világ minden tájáról. A barátja volt például a baloldali meggyőződésű híres mexikói festő és freskófestő Diego Rivera, vagy az argentin művész Emilio Pettoruti, jóban volt a fasiszta amerikai költővel Ezra Pounddal, Gabriele D'Annunzioval, Bernard Shaw-val, Colette-tel, Josephine Bakerrel, Einsteinnel, Victoria Ocampóval, Alma Mahlerrel, Jean Cocteauval, Alberto Moraviával. Sarfatti kapcsolatban állt a fasiszmus amerikai támogatóival, köztük Henry Forddal, a pilótával, Lindbergh-gel, Joseph Kennedyyel, és még sok más híres emberrel. Foglalkozott a fasiszta gon-

dolat terjesztésével is az Egyesült Államokban, mely tevékenységéhez a Hearst kiadói csoport folyóiratlánca volt segítségére.

A sok vita és perpatvar, melyek egyrészt politikai természetűek voltak, hiszen Sarfatti a „fasizmus baloldali” szárnyának elvi alapjain állt, és ellenezte a gyarmati kalandokat, másrészt pedig személyes jellegűek, 1934-ben véget vetettek a Mussolini és Sarfatti közötti viszonynak. Ráadásul Margherita még öregedett is, a Ducének pedig a fiatal nők tetszettek. S ha lehetséges, viszonyuk még annál is jobban megromlott, amikor 1938-ban hatályba léptek Olaszországban az antiszemita törvények és Sarfatti, az Olasz Fasiszta Párt egyik alapítója, kénytelen volt száműzetésbe menni annak ellenére, hogy áttért a katolikus hitre. Uruguayban telepedett le 1939-ben, ahol újságíróként dolgozott, majd Argentínába költözött. 1947-ben, a háború után pedig visszatért Olaszországba, ahol továbbra is befolyásos személyiség maradt a kulturális életben; 1961-ben halt meg, miután eladta a Duce több mint ezerkétszáz, az ő tulajdonában levő levelét egy amerikai plasztikai sebésznek.

Margherita a nők azon kisebbségéhez tartozott, Rachelével és még néhány kevesekkel együtt, akiket a Duce nem tekintett alsóbbrendű lényeknek, sem pedig pusztán felkínálkozó vagináknak. Mussolini „alapértelmezésben” volt rasszista, mint sok olasz és európai általában, akik lenézik az arabokat, a feketéket, a cigányokat, és ugyanezen okból a zsidókat is. De Mussoliniben soha nem volt zsigeri zsidóellenesség, annak ellenére, hogy később azt állították róla, hogy már 1921-től kezdve antiszemita volt. A fasiszmus, az Olaszországban akkor élő több mint negyvenezres olasz zsidóság nagy részében támogatásra talált, Mussolini munkatársai és barátai között is több zsidó volt. De 1938-ban, bizonytalan, személyes meggyőződéssel, engedve a nála e tekintetben jóval fanatikusabb fasiszták nyomásának, és utánozva Hitlert, ő is rasszista törvényeket hirdetett ki egy ebben a tekintetben viszonylag közömbös országban, ahol a „zsidókérdés” soha nem volt központi jelentőségű, és ahol csak az Egyház,

helyesebben annak is csak egy része volt antiszemita. Az utókor számára azonban Mussolini szinte ugyanannyira rasszista és zsidóellenes politikusként maradt meg, akár Hitler.

Sztálinhoz hasonlóan ő is kétségtelenül szélesebb kultúrával rendelkezett, mint Hitler vagy Franco, és e kettővel ellentétben jól tudott írni és beszélni is. Ugyanakkor mindig túlment minden határon, egy nevetéséges önimádó, önmagába szerelmes személyiség volt. Olyan elképesztő és groteszk dolgokat tudott mondani, hogy az ember azt hihette, viccel. De ő ezeket teljesen komolyan gondolta. Önmagával kapcsolatban egyszer azt találta mondani az egyik feleségének, tökéletes átéléssel és igazáról való meggyőződéssel: „Nézd, micsoda erős és karakteres állkapocs ez! Végül is érthető, ha egy nő belehabarodik egy ilyen férfiba, és úgy alszik el, hogy az egyik fényképemet odadugja a párnája alá, mint ahogy te is.”

Hisztérikus és meddő, vagy jó hazafi és termékeny? Nők az olasz fasizmusban

Olaszországban, csakúgy, mint Hitler Németországban és Franco Spanyolországban, szintén hoztak olyan törvényeket, amelyek a férfiak és nők közötti kapcsolatokat, valamint a nők általános helyzetét szabályozták. Mit várt valójában a fasizmus az olasz nőktől? Egyrészt azt, hogy „kiváló háziasszonyok” legyenek, másfelől azonban azt, hogy vegyenek részt a rendszer életében, és támogassák. A szlogen így hangzott: „Fasiszta nőket a fasiszta Olaszországban!” Ez azt jelentette, hogy elvárták tőlük, hogy sok gyereket hozzanak világra, akik a sportnak és a szociális ellátásnak köszönhetően majd mind egészségesek lesznek, s ugyanakkor legyenek hű szolgálóleányai a hazának. Mindez ideális módon a népesség növekedéséhez és a „faj” feljavításához vezetne, ráadásul dolgozók és katonák hatalmas tömegeit állítaná elő. Mussolini véleménye szerint a klasszikus női szerep kimerül „a háztartási munkában, a gyermeknevelésben, és annak elviselésében, hogy a férjük megcsalja őket”. Igaz, hogy a család egy társadalmi intézmény, ám ugyanakkor politikai jelentősége is van, és alapjában véve, az egyetlen fontos dolog, amit egy nő tehet az az anyaság. Mussolini kihasználta a Nagy Háború után a világot elárasztó modernitás iránti vágyat arra, hogy a nőket a saját nőideálja irányába terelgesse. És ezekben az években, az olasz nők számára az ő elképzelései szerint alakult a modernitás.

Így jöttek létre az elsősorban a nők világára koncentráló különböző intézmények és szervezetek, amelyek azt az érzést közvetítették a nők felé, hogy fontos teret hódítottak meg maguknak a rendszerben. Az olasz nő bár állampolgár volt, de jobb szemmel nézték, ha az otthonán kívül nem vállal munkát; emancipálódhatott tehát, de csak ellenőrzés mellett.

„A munka mármint a nőké – fejtegette a diktátor – miatt lehetetlenné válik az anyaság és a női lét.” A nő teste szintén az állami szabályozás területéhez tartozott: maga Mussolini, aki nagy nőcsábász volt, és természetesen a „szép” nőket szerette, nem minden cinizmus nélkül meglehetősen erotikamentes szépségideált hirdetett meg hivatalosan. A fasizmus elmélete szerint – pontosít Caranci – két fajta nő létezik: a „válságos nő” típusa, aki városi, vékony, hisztérikus, meddő és dekadens, valamint az „anya típusú” nő, aki egészséges, hazafias, vidéki, erős, nyugodt és termékeny. A „hiábavaló feminizmus”, mint az „egészséges feminizmus” ellentéte. Amint azt a G. C. Fusco leírja a *Mussolini e le donne* (Mussolini és nők) című könyvében, a Duce különbséget tett az „anyaméh nők” (a feleségnek való) és a „vagina nők” (csak szexuális kapcsolatra való nők) között. A nők közötti szolidaritás különböző formáit – melyeket korábban a feminista csoportok támogattak – elnyomták, visszaszorították. Ugyanakkor mind a nőket, mind pedig a férfiakat egészen kicsi koruktól kezdve felnőttkorukig különböző strukturált szervezetek keretei közé kényszerítették.

Ily módon tehát kijelölték a „jó” és a „rossz” nők közti különbséget is. A fasizmus állami ellenőrzés alatt működő bordélyokba különítette el a prostituáltakat oly módon, hogy a tevékenységüket legálisan folytathatták, feltéve, ha ellenőrzés alatt tették. A „jó” szex az volt, amelyet a házasságon belül gyakoroltak, a férfi kezdeményezésére, és elsősorban reprodukciós cézzal. Következésképpen, az abortusz tilos volt, és a sokgyermekes nagycsaládokat díjakkal jutalmazták. Tilos volt a fogamzásgátlás is, de nem vallási okokból, mert a fasizmus világi ideológia volt, hanem demográfiai és politikai okból.

Caranci még hozzáteszi, hogy „az anyáknak nyújtott társadalmi megbecsüléssel és védelemmel párhuzamosan létezett az olasz társadalomra oly jellemző brutalitás a férfi-nő kapcsolatok terén; a heveny himsovinizmus. (A férfiak legtöbbje – és nem csak a fasiszták vagy nem csak az olaszok, hanem általában más latin népekhez tartozók is – hűségesen

ismételgeti a nem is annyira humoros, mint inkább durva mondatot: „Minden nő k..., kivéve az anyámat”). 1926-tól kezdve a nők nem lehettek iskolaigazgatók; 1940-től kezdve nem nevezhették ki őket a latin, a görög, az irodalom, a filozófia, a történelem és az olasz nyelvi tanszékek katedrájára és a műszaki oktatási intézmények tanári karába. Nem sokan jutottak el az egyetemre, ami továbbra is megmaradt férfi terepnek, ahol mindennapos volt a nők ugratása és a macsó megnyilvánulások. Igen magasra értékelték azonban a „nőies” tevékenységeket (gyermekgondozás, virágkertészet, szülésznői hivatás, karitatív tevékenység stb.). A fontos posztokat kizárólag csak férfiak tölthették be: ez alól egyetlen kivétel volt, Adele Pertici Pontecorvo, aki egy ideig viszonyt folytatott a Ducével. Egyedül neki adatott meg, hogy tanácsadó legyen, vagyis egy bizonyos jelentőséggel bíró helyet tölthessen be.

A fasizmus azt sem szerette, ha a nők szabadidővel rendelkeznek, ideológusai ezt „amerikai” jelenségnek tartották, és úgy vélték, hogy általa „elférfiasodnak”. Mindez abban a korszakban éppen ellentétes irányt képviselt az Egyesült Államokból vagy Franciaországból érkező és megállíthatatlanul terjedő tömegkultúrával szemben, amely ellen nem tehettek sokat sem az anyák sem a politikai rendszerek: Mussolini lánya, Edda például maga is független, dinamikus nő volt, akit nem lehetett ellenőrzés alatt tartani. A fasizmus korszakában számos olyan női magazin jelent meg, amelyik igyekezett kijelölni a nők számára a járandó utat.

Bár kis számban, de voltak olyan nők is, akik részt vettek a politikai küzdelmekben, mint Sarfatti, sőt olyanok is, akik a fasiszta fegyveres bandák kötelékébe tartoztak, mint Fanny Dini, olyanok, akik a rezsimen belülről igyekeztek modernizálni az országot és csökkenteni a himsovinizmus mértékét. Ők azonban nem jártak nagy sikerrel. A 1925-1927-től kezdve, akár szervezetekbe tartoztak, akár nem, a rendszer nem tekintette őket partnernek.

Olaszországban ideológiai okból az állampolgárok számára ismeretlen volt a politikai választás fogalma, s ez még hangsúlyosabban igaz volt

a nők esetében: „Megmondom önöknek, hogy én nem adok szavazati jogot a nőknek. Ez teljességgel haszontalan dolog. Németországban és Angliában a nőnemű választópolgárok férfiakra szavaznak. [...] Egy nőnek az a feladata, hogy engedelmeskedjen. Természetesen nem rabszolgai módon, de ha én megadom neki a szavazati jogot, akkor ellenem fog fordulni. A mi államunkban a nőnek nem kell fontosságot tulajdonítani” – jelentette ki Mussolini nyíltan és egyszerűen.

Nem hiányzott a rasszizmus sem a Duce Olaszországból: mind a gyarmatokon, mind pedig az anyaországon belül tiltott volt a különböző fajok közti kapcsolat. Ennek ellenére mindig voltak olyanok, akik áthágták a tilalmakat, amit bizonyít az a több tízezer Szomáliában, Eritreában, Etiópiában stb. született gyermek is, akiket általában nem ismertek el törvényes leszármazottként. Természetesen azok a nők, akik engedtek a feketék vagy a mók csábításának, elnyerték méltó büntetésüket.

Röpke találkozások a Zodiákus szalonban

A már kormányfői tisztséget betöltő Mussolini hivatalosan a családjával élt a Villa Torloniában 1943-ig. Az ifjabb Giovanni Torlonia ajánlotta fel neki a lehetőséget, hogy ebben a csodálatos palotába költözzön egy egészen neveltséges, egyfajta, bérleti díj fejében. Mussolini közel húsz évig aludt a Villa Torlonia-beli ágyában. Az éjszakákat egyedül töltötte, mert Rachelének külön szobája volt, mely szemben helyezkedett el az övével, s amelytől egy nyitott terasz választotta el, míg a gyerekek és a személyzet a ház a második emeletén laktak.

Am az az épület, ahonnan Benito Mussolini vasszigorral irányította országa ügyeit, a Velence palota volt. Ez a kezdetben pápai rezidencia-ként szolgáló, 1455-ben épült palota 1917-ben az olasz állam tulajdonába került. Ennek a fő erkélyéről hirdette ki Mussolini az Olasz Birodalom megalapítását 1936 májusában, amikor bejelentette Etiópia bekebelezését. Az előtte található nagy téren pedig fasiszta tömeggyűléseket és megmozdulásokat tartottak. De ez a palota volt szemtanúja Benito egy másik kedvenc tevékenységének is: itt bonyolította szerelmi légyottjait. Egy nemrégiben készített becslés alapján úgy hatszázra tehető azoknak a nőknek a száma, akikkel viszonya volt élete során, és közülük mintegy hatvanról tudunk néhány életrajzi adatot. „A négy nő megvolt minden este” dicsekedett. Ma ezt a kényszeres promiskuitást viselkedészavarként könyvelnék el, mely egyértelműen szexuális függőségnek tekinthető. Ez az ember egyesítette hatalmas egocentrizmusát és a személye iránti kultuszt ezzel az abnormális vágygal, amely nagyon jól megfért a virilista ideológiával, mely a társadalom peremére szorította vagy bántalmazta a homoszexuálisokat. „Amikor megláttam egy nőt, fejben azonnal

Benito Mussolini feleségével Rachele Guidival és öt gyermekükkel. Eddával, Vittorioval, Brunoval, Romanóval és Anna Mariával

levetköztettem” – mondta egyszer. És attól kezdve, hogy ő volt a kormány vezetője, már nem kellett „vadásznia” a nőkre, akik közül sokat elcsábított a vezér egyre növekvő hatalma, „férfiassága”, vagy az, amivel kérkedett. Így tehát, Hitlerhez hasonlóan, de különböző célzattal, Mussolini is több ezer odaadó és könnyörgő hangú levelet kapott azoktól az olasz nőktől, akik szerettek volna egy kis időt tölteni vele.

A találkozókra a Velence palotában került sor, és közülük sokat egyszerűen audenciának álcáztak. Gyakorlatilag minden délutánra jutottak ilyen államfői „fogadások”, mikor a választottak megjelentek a palotában. Mussolini gyorsan magáévá tette őket a Mapamundi teremben, gyakran talpig ruhástul és csizmában. A legkitartóbb állandó szeretőkkel a szőnyegen vagy az asztalon szerelmeskedett. Az újaknak egy kőpad jutott, amelyre előtte egy nagy párnát helyeztek. Akiket mint szeretőt tartott számon, azokat a Zodiákus teremben fogadta, mert romantikusabbnak tűnt a légyott a bolygókkal és csillagokkal díszített mennyezet alatt. Ezek az aktusok leginkább a nyulak párzásához voltak hasonlatosak, nem tartottak tovább néhány percnél, de a nők boldogok voltak, hogy találkozhattak a nagy vezérrel, és büszkék voltak arra, hogy az megérintette őket. A rajongói voltak, akiket az töltött el örömmel, hogy sikerült kielégíteni a nagy Duce vágyait. Ennek a forgalomnak az irányítója a Duce titkára, Quinto Navarra volt, aki első kézből szolgált információkkal Mussolini efféle kalandjairól.

Naponta egy levél

Voltak más fontos nők is a Duce életében. Az egyik közülük Romilda Ruspi, akinek, mint az egyik legnagyobb élvonalbeli riválisnak, sikerült kihívnia Claretta Petacci féltékenységét. Egy bizonyos Franciaországba száműzött Mingardi feleségeként még azt is sikerült elérnie, hogy hűgával együtt Mussolini saját rezidenciájában lakhasson. Ruspinak 1929-ben született egy fia a Ducétól, akiről soha nem derült ki semmi. Valószínű, hogy apja valami járadékfelét utalt ki számára. Claretta végül sok fortélyal elérte, hogy Ruspit 1938-ban átköltöztessék egy másik helyre, de Mussolini továbbra is látogatta, csak attól kezdve titokban.

A Duce egy másik fontos szeretőjét Alice Fonsecának hívták, aki Francesco Pallottelli felesége volt, és igen szép, vidám és intelligens nő hírében állt. 1922-ben találkoztak Londonban, és két gyerekük született. Az ő története kevésbé ismert, de azt tudjuk, hogy Franciaországban, Angliában és az Egyesült Államokban tett utazásai során a Duce és a fasiszmus „nagyköveteként” népszerűsítette a rendszert, és egyaránt sikerült felkeltenie Rachele asszony és Clara Petacci féltékenységét is. Mindennek ellenére kapcsolatuk nem kevesebb, mint huszonhárom évig tartott, azaz 1945-ig, amikor is Alicét a Comói-tó melletti menekültek között találjuk, a Salói Köztársaság utolsó napjaiban.

Giulia Brambilla Carminat grófnő, a lelkes fasiszta több tucat levelet írt a Ducének, és megszállottan figyelmeztette a körülötte leselkedő mindenféle veszélyekre. Az egyik ilyen levélben kifejezetten Petaccira utalva azt írta: „Elképesztő számomra, hogy egy olyan ember, mint te, hogyan alacsonyodhat odáig, hogy egy ilyen némbert legyen a szeretője”, és 1938-ban újabb fenyegető hangú levelet írt az államfőnek. Ő is intim viszonyban állt a Ducével, de az már nemigen törődött vele attól kezdve,

hogy a grófnő betöltötte a negyvenet. „Kegyetlenül bánt a már hervadásnak indult nőkkel.”

Ott van a szeretők közt Leda Rafanelli Polli író – meséli G. C. Fusco –, amellet anarchista festő is, Zarathustra papnője, aki odalíszkának öltözve járta Milánó utcáit.

Angela Curti Mussolini egyik csodálójának a lánya volt, akit a Duce hosszú éveken át fontos szeretőként tartott számon. Nevezhetnénk a kisebbik Claretta Petaccinak is, aki szórványosan együtt is élt Mussolinivel. A Saló-i Köztársaság utolsó napjaiban is titkárnőként dolgozott a Duce mellett. Angela szült Benitónak egy lányt, Elenát, aki 1922-ben született, vagyis a hatalomátvétel évében, s aki mindig nagy csodálattal tekintett apjára. Édesanyját 1945-ben bíróság elé állították a fasiszmussal való együttműködés vádjával.

A Duce csáberejének áldozatul esett a híres költő, Ada Negri (1870–1945) is, aki tizenhárom évvel volt idősebb Benitónál, eszmevilága pedig a szocialistákhoz állt közel. Mussolini annak ellenére tisztelte, hogy úgy tűnik „öregceskének” tartotta; 1931-ben elnyerte az Irodalmi Mussolini Díjat.

Egy másik író-szeretője volt Cornelia Tanzi, aki minden nap írt egy levelet a Ducénak. Gyönyörű volt, de mint azt a Petaccinak tett megjegyzésből tudjuk „frigid” is.

A listán szerepel sok más nő is, akiket itt csak megemlítnék: a fasiszta nőszervezetek ellenőrző biztosa Olga Medici del Vascello; Elisa Lombardi, az Opera Nazionale Balilla nevű fasiszta gyermekszervezet vezetője; Rina Fondelli Gatteschi, a Saló-i Köztársaság Női Segélyszervezetének alapítója; Elisa Majer Rizzioli, a Női Fasciók szervezetének alapítója. Voltak köztük újságírók, zongoristák, kíváncsiak, franciák, angolok, spanyolok, dél-amerikaiak.

Amint arra Caranci és mások is rámutatnak, a szeretők listáján találunk egy meglepő nevet is, Maria José de Belgium (1906–2001), Olasz-

ország hercegnőjének nevét. Ő a trónörökös hitvese, akit 1930-ban vett feleségül Umberto. A hercegnő így átkerült a saját nyitott és toleráns belga dinasztiájából a Savoyaiak egészen más jellegű, zárt, kemény és puritán családjába. A hercegnő Mussolinivel folytatott viszonya rövid ideig tarthatott, de Mussolini saját családjának állítása szerint úgy tűnik, valóban létezett. Maria José nem támogatta a háborút, és mivel azt gondolta, hogy a tengelyhatalmak nem lehetnek győztesei a háborúnak – mint az később be is igazolódott – arra törekedett, hogy elkerüljék a nép felesleges szenvedéseit. Mussolini a rendőrséggel figyeltette a hercegnőt. Azt is beszélik, hogy a hercegnő maga is javaslatot tett a Duce és a fasiszmus likvidálására, és felvette a kapcsolatot a szövetségesekkel, ami irritálta apósát III. Victor Emmanuel-t. Mussolini bukása, és Olaszországban a másik szövetségi rendszerhez történt csatlakozása a hercegnőt arra készítette, hogy csatlakozzon az antifasiszta ellenálláshoz, és úgy hírlik, hogy még fegyvereket is szállított a partizánoknak.

Nők a Duce családjában

Léteztek más nők is, akik befolyásolták Mussolini életét, de nem szeretői vagy hitvesi minőségben. Például a lányai Edda és Anna Maria, valamint a húga, Hedvig.

Edda, az apja a kedvence, energikus, vállalkozó szellemű és nyugtalan természetű lány volt, aki nem fogta be a száját sem az apja, sem pedig más olasz vagy német személyiségek előtt. Otthon épp e tulajdonsága miatt viselte a „Sandokan” nevet, néhányan pedig látens *maschiaccio*-nak (leszbikusnak) is titulálták.

Nem bírta a „jó családból való úrilányok” bentlakásos iskoláját, a szülőknek ki kellett onnan venniük. Egyike volt azoknak az első olasz nőknek, akik nadrágot és bikinit viseltek, szerette a szerencsejátékokat, a dohányzást, és még a férjét is felszarvazta (az meg őt). „Képes voltam rá, hogy igába törjem Olaszországot, de a lányomat nem tudom igába kényszeríteni” – mondta a Duce. Edda azon kevesek közé tartozott, akik Olaszországban filogermán nézeteket vallottak – Ciano nemigen értett vele egyet e tekintetben – és mindvégig az apja politikáját támogatta.

1930-ban Edda feleségül ment Gian Galeazzo Ciano grófhhoz, akitől három gyermeke született. Ez volt Ciano tüneményes politikai karrierjének kezdete. Több képviselőtársával együtt Mussolini ellen szavazott 1943. július 25-én a Fasiszta Nagytanácsban, ezért a Salói Köztársaság idején hazaárulással vádolták, és a veronai perben halálra ítélték. Az anyósa, Rachele maga sürgette a férjét, hogy kemény kézzel bánjon az „árulókkal”, Edda ezzel ellentétben dühödten szembeszállt apjával (és az anyjával is), hogy megpróbálja megmenteni a férjét, akit végül mégis kivégeztek a következő évben. A sógornője, Monica akkor úgy vélte, hogy pontosan ez volt a nagy különbség az anya és lánya között, hogy az egyik bosszúálló volt, a másik pedig nem. Következésképpen Edda töb-

Mussolini lánya, Edda Ciano kislányával Raimondával

bé nem beszélt Rachelével, és jó pár évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy összehívja az egész családot Nápolyba ahol felajánlotta, hogy béküljenek ki. Rachele asszony elfogadta a felé nyújtott békejobbot, megölelte és megcsókolta a lányát, de Edda sosem tudta elfelejteni, hogy az anyja volt, aki határozott követelésével a férje halálát okozta. Senki sem tudott

közbeavatkozni, hogy megmentse Cianót, mert tényleg mindenki Ciano halálát akarta. Az anyjával kapcsolatban Edda csak annyit mondott: „ő védte az ő férjét; én meg az enyémet.”

Mikor Olaszország elfoglalta Albániát (1939-ben), a Saranda kaput átkeresztelték Edda kapura, egészen 1944-ig. Az második világháború alatt Edda megkapta a Katonai Érdemrend Ezüst fokozatát a görög és az orosz fronton vöröskeresztes nővérként végzett kemény munkájáért, Mussolini halálos ítéletének végrehajtása és a háború vége után kiadták Olaszországnak, melynek kormánya Lipari szigetére száműzte, majd amnesztiában részesítette. „Edda, a Duce kedvenc lánya mindig azt mondta, hogy az egyetlen férfi, akit valaha is szeretett, az apja volt, és ez igaz is”, állítja Monica Mussolini, Edda sógornője. Azt is beszélik, hogy Lipari szigetén viszonya volt a hegyekben működő kommunista és partizán csapatok egyik tisztjével. Livornóban temették el, a férje mellé.

Ami Donna Rachelét illeti, ő a Salói Köztársaság évei alatt a „kemény kéz politikáját szorgalmazta a rend fenntartásának érdekében.” A háború után 1948-ig Ischia szigetére száműzték gyermekeivel, Romanóval és Anna Mariával együtt. Amikor a Duce hamvai visszatértek Predappióba, akkor ő is letelepedett a Villa Carpenában (Forlì), ami ma múzeum, és kertet művelt, baromfit nevelt, és egy kis nyugdíjat is kapott 1975-től.

Anna Maria Mussolini, a Duce legkisebb gyermeke, hét éves korában megfertőződött a járványos gyermekbénulás vírusával, ami számára élethosszig tartó problémát okozott, az apjának pedig depressziót, ami majdnem odáig fajult, hogy lemondjon a hatalomról. Mussolini kivégzését követően a Nemzeti Felszabadítási Bizottság letartóztatta és Ischia szigetére száműzte anyjával és testvérével együtt. A háború után, az ötvenes években, amikor a RAI-nál (az olasz rádiónál) dolgozott művészeti és zenei programokban, nem használta a családnevét. Amikor felfedezték, hogy hamis nevet használ, visszavonult a munka világából.

Mussolininek két testvére volt: Edvige és Arnaldo. Edvige (1888–1957) egy csendes, jószívű, szelíd természetű lány volt – úgy tűnik ő ütött a kovács apára –, aki némi hatást tudott gyakorolni a Ducére. 1940-ben sikerült megakadályoznia, hogy elítéljék a nem fasiszta író, Dino Segre-t (írói álneven Pitigrilli). Arról is megpróbálta meggyőzni testvérét, hogy kevésbé súlyos zsidóellenes intézkedéseket fogantosszon (1938), és sok zsidó családon segített tevőlegesen is. Fia, Giuseppe Mancini alárendelt parancsnok volt Mussolini fasiszta hadseregében a Tagliamento Légióban, a Salói Köztársaságban, az olasz polgárháború idején. A partizánok 1945. április 28-án elfogták és kivégezték. Nagyon szorosan kötődött Benitóhoz, ő őrizte meg annak eléggé ellentmondásos (és az is lehet, hogy hamis) naplóit, s úgy írja le a fivérét, mint egy bensőséges kapcsolatokra vágyó, melankolikus embert, aki nem akart belépni a háborúba – ami valóban igaz is volt –, akinek „kisebbségi komplexusa” volt Hitlerrel szemben, s aki „a zsidókérdésben semleges álláspontot képviselt”.

Clara, aki a halált választotta

A Duce minden szeretője közül Claretta Petacci volt a legtökéletesebb, aki a leghosszabb ideig állt mellette, aki a legkellemesebb viszonyban volt vele, és aki követte őt a halálba is. Mussolini tisztavirág életű kapcsolatai, mint Chessa állítja „...macsó szükségleteket kielégítő röpke pillanatok, melyek nélkülöznek minden szellemi vonást. Naponta megkapja ezeket a nőket, akikkel a találkozói, a korban nagyon népszerű elmélet, a szexuális kényszeresség jegyében zajlanak. Másrészt ott találjuk a sorban a szeretőit [...], akiknek mindegyike [...] rendelkezik bizonyos erkölcsi, szellemi, kulturális vagy személyes értékekkel. Velük valódi, hiteles, bizalmi kapcsolatot tart fenn. Ezeken a kapcsolatokon túl ott van még a felesége is. Vajon mire törekedhetett Clara Petacci ezen a túlsúfolt területen, amikor kapcsolatra lépett Mussolinival? Kezdetben olyan szerepet kívánt betölteni a Duce életében, amely feljogosítja, hogy egyszer majd képes legyen valóban helyettesíteni Rachelét”.

Mindenesetre, Clara, aki majdnem harminc évvel fiatalabb volt, mint Mussolini, tökéletes példája annak a nőtípusnak, aki teljesen alárendeli magát a férfinak, és akinek a tekintélye csakis abban a mértékben növekszik, amennyiben a férfié, de ugyanakkor rendelkezik bizonyos hatalommal, mellyel képes befolyásolni a férfit. „Ha manapság beszélünk Clara Petacciról – vonja le a következtetést Chessa – az csakis azért van, mert ő a halálba is elkísérte Mussolinit, máskülönben azt sem tudnánk, hogy egyáltalán létezett.”

Claretta tizennégy éves volt, amikor beleszeretett a Ducébe, méghozzá annak a megrázkódtatásnak a következtében, amit a Mussolini ellen elkövetett egyik merénylet váltott ki belőle (ilyen támadásokból őt vagy hat is volt a Mussolini-érában). A Duce természetesen nem tudta, hogy a lány szobája teli volt róla készült fényképekkel, és vele kapcsolatos

újságkivágásokkal, mint egy tipikus tinédzser szobája, aki kedvenc énekeise vagy egy éppen divatos színész bűvöletében él. Claretta mindig is fanatikusan szerelmes volt belé. Végül aztán 1932-ben egy áprilisi napon rátalált. Claretta húsz éves volt akkor, és Ostia felé tartott autóval, mikor hirtelen egy nagy, fekete kocsi leelőzte őket, és Clara látta, hogy Mussolini vezet. Megkérte a sofőrt, hogy kövesse, és érje utol, ami sikerült is, mert a Duce megállt egy pillanatra egy körforgalomnál. Amikor Clara odalépett hozzá, a Ducét teljesen lenyűgözte ennek a barna, gyönyörű, élénk, fekete szemű és buja testű nőnek a szépsége. Abban a pillanatban kezdődött el egy tizenhárom évig tartó történet, amely Claretta számára egész élete értelmét jelentette, hiszen igazán és mélyen szeretette a Ducét, aki egészen biztosan viszonyszerette őt. Ennek a történetnek csak a kivégzőosztag golyói vetettek véget.

„Érted sírok, te cinikus alak”

A születési anyakönyvbe bejegyzett neve *Clarice*. Francesco Saverio Petacci, egy Vatikánban dolgozó orvos és Giuseppina Persichetti lányaként jött a világra. Chessa szerint, az apa egy arrogáns, hatalmaskodó személyiség, az anya pedig egy rémes nőszemély. Claretta Rómában született, 1912. február 28-án. Volt egy nővére és egy bátyja, Miriam és Marcello (ez utóbbi gátlástalanul kihasználta a Mussolini által biztosított „védeltségét” üzleti ügyeinek bonyolításához). A családban Clarettának vagy egyszerűen csak Ettának nevezték.

Mussolini szinte mindig Clarának hívta, ő pedig Mussolinit Bennek. Mauro Suttora, a *Mussolini titkai* című könyv szerzője a következőre hívja fel a figyelmet: ne feledjük, hogyClaretta Petacci, aki életében először találkozik Benito Mussolinivel [...] már a Duce köré fonódott személyi kultusz neveltje, egy fasiszta család gyermeke.” Suttora elmondja, hogyamikor találkozott Mussolinivel, Claretta éppen arra készült, hogy feleségül menjen a Katonai Légierők egyik hadnagyához, Riccardo Federicihez, akihez végül hozzá is ment. Kezdetben a Duce és a közte létező kapcsolat valószínűleg csak plátói volt. Aztán később a dolgok apránként megváltoztak, konkrétabb formát öltöttek. Claretta kezdetben szerelmes leveleket küldött a Ducének, amelyekre eleinte nem érkezett válasz, de később [...] kapcsolatuk szeretői viszonyrá vált”. Clara közel négy éven át csalta a férjét a Ducével. Az út menti találkozásokon kívül ugyanis 1932-ben Clarettának sikerült kapcsolatba lépnie Mussolinivel, és elérnie, hogy az személyes meghallgatáson fogadja. A Duce a szokásos eljárást alkalmazta Clara esetében: kérvényezés, az időpont kijelölése, várakozás, látogatás. Claretta pedig elkápráztatta. Ekkor kezdődött házasságtörő viszonyuk. Rachele, bár tudott erről a viszonyról, és megpróbált véget vetni neki, mégsem járt sikerrel. A lány 1936-ban elvált a férjétől.

Kapcsolatukban az idilli pillanatok váltakoztak a fáradtság vagy a fájdalom uralta időszakokkal, mint például amikor Claretta méhen kívüli terhesség következtében elvesztette gyermeküket. Mussolininek nagyon tetszett Claretta, de „még egy ilyen fiatal és kíváncsi teremtmény, mint Petacci sem volt képes kielégíteni a vágyait” – mondja az író, Mimmo Franzinelli. Neki még többre volt szüksége. Talán ezért is tájékoztatta rendszeresen Clarettát a másokkal folytatott viszonyairól. Claretta realista volt, hiszen ismerte az ő kedves Benének túlzott szexuális igényeit, de ugyanakkor mélységesen féltékeny, és éppen ezért mindig dühös is. Mussolini kapcsolatot tartott fenn Donna Rachelével is, bár ennek alkalmai igen ritkák voltak, és csak azokra az időkre korlátozódtak, amikor a feleség rákényszerítette, hogy tegyen eleget házastársi kötelezettségeinek. Ezt ő meg is tette azért, hogy felesége cserében békén hagyja. A kapcsolat jellegét a következő Mussolini-féle mondat foglalja össze a legtömörebben: „Ma megfizettem az adót.” Claretta megértette, sértegette, sírt, kiabált, kétségbeesetten: „Érted sírok, te cinikus áruló” – mondta neki. Csakis magának akarta, s ugyanakkor belátta, kíváncsága lehetetlenségét: „Te folyton felgerjedő, bestiális alak!” - szidta. Mit csinált Claretta, amikor nem vele volt? Bruno Vespa a *L' amore e il potere* című könyvében a következőt mondja: „Kényelmes, de monoton létezés volt ez. A szüleivel élt, sokáig aludt, mértékletesen evett és négy óra tájban megjelent a Velence palotában, ahol türelmesen várta, zenét hallgatva vagy olvasva, hogy Ben befejezze az audienciáit. Ahogy Chessa állítja: Mussolini szinte állandóan ismétlődő szexuális aktivitása miatt Claretta attól félt, hogy amíg ő rá várakozik, addig Ben valahol a Velence palota egy másik részében egy másik nővel tölti a kedvét.”

A zsebre tett diktátor

A Duce kalandjai minden olasz előtt ismertek voltak, ők pedig jó latinok módjára nyugodtan fogadták és egy csipetnyi iróniával, sőt talán irigységgel is. Egyedül a Vatikán, kiváltképpen pedig XII. Pius pápa, aki alapjában véve nem volt fasisztaellenes, jelentette ki, hogy „botrányos”, amit művel, és tanácsaival megpróbálta jobb belátásra bírni, hogy véget vessen a kapcsolatnak. Persze sikertelenül.

Suttora véleménye szerint „Claretta eleinte csak egynek tűnt a számtalan szerető közül [...], majd apránként sikerült elijesztenie a többieket, és ő lett az első számú szerető, de ezt elérnie, több évbe került. Claretta naplójából pontosan kiderül, mennyire féltékeny volt a többi nőre. Ugyanakkor azt is tudjuk, mi volt Mussolini véleménye. Valójában ezek a naplók Mussoliniról szólnak, nem pedig írójukról, és igen érdekes forrásként szolgálnak. Mert Claretta okos nő volt, bár nem részesült magas szintű oktatásban – tizenöt éves korában fejezte be tanulmányait – és igen jó íráskészséggel rendelkezett. Csak az 1938-as évről nyolcszáz oldalnyi írt. Abból következően, hogy nem érdekelte a politika, és feltétlen, odaadó híve volt vezérének, szörnyű dolgokat volt képes papírra vetni például a zsidókkal kapcsolatban.

„Mi olaszok szeretjük azt hinni – mondja Suttora –, hogy ellentétben Hitlerrel, Mussolini csak egy egész kicsit volt antiszemita, és azt is csak azért, hogy Hitlert utánozza. Claretta naplójából azonban más kép rajzolódik ki. Leírja például, hogy Mussolini egy alkalommal azt mondta: »Ah, a zsidók, átkozott fajta, ki fogom irtani őket mind egy szálig«. Ezt 1938-ban mondta, amikor kihirdették a zsidótörvényeket, vagyis négy évvel a Hitler által a zsidókérdés megoldásának szánt „végső megoldás” előtt.

A naplókban találunk jó néhány komikus epizódot is. Például, amikor Mussolini belépett a Piazza Venezián található ház erkélyéről, ahol

elmondta a beszédét, és odaszólt Clarettának: „Jaj! A csizma úgy nyomja a lábamat, nem bírom tovább!” Ez, és a hozzá hasonló jelenetek kiválóan illenének Charlie Chaplin filmjébe *A diktátorba* is.

Azt is mondhatnánk, hogy Claretta képes volt uralni Mussolinit. Nehéz elképzelni, de mégis igaz, hogy Mussolini ugyanúgy kénytelen volt naponta akár öt, hat, tíz vagy tizenkét alkalommal is hazatelefonálni Clarettának, aki nem is a felesége volt, hanem csak a szeretője, mint bármely más szegény férj egy féltékeny feleség oldalán. Íme itt állunk az előtt a teljes képtelenség előtt, hogy az olasz diktátornak egy huszonöt éves lány diktál.”

Ami a kettejük közti szexuális kapcsolatot illeti, Suttora azt mondja: „Természetesen ez volt viszonyuk alapja. [...] Ez a fiatal lány először behízelegte magát hozzá, aztán zsebre tette a diktátort, és szinte teljes kizárólagosságot szerzett a szerelmi ügyek területén. Az is mulatságos, hogy valahányszor szeretkeztek, ezt egy titkos rövidítéssel mindannyiszor megörökítette a naplóban. Ráadásul értékelt is az együttléteket. Azt írja például, hogy: 'Ezúttal jól csinálta... Ezúttal egy kicsit vonakodott... Ezúttal nagy hévvel csinálta.' Ez volt a Duce felett gyakorolt ellenőrzés módszere is. Azt gondolta ugyanis, hogy ha szerelmeskedésük idején a Duce fáradt volt, az valószínűleg azt jelentette, hogy megcsalta őt előző nap, vagy korábban. Mussolininak tehát mindig a legjobb teljesítményt kellett nyújtania, ami egy ötvenöt éves férfinak már nem egyszerű feladat. Ám a Duce nagyon büszke volt a szexuális teljesítőképességére, és általa akarta bizonyítani, hogy erős, sőt nagyon erős, és még mindig fiatal, s nem csak a politikában, hanem az ágyban is.”

Butuska szerető vagy meggyőződéses fasiszta?

Claretta naplója politikai szempontból is nagyon érdekes. Megismerhetjük belőle például Mussolini magánvéleményét Hitler Rómában tett látogatásával kapcsolatban, melyet Clarettának mondott el: „De Hitler egy senki hozzám képest. Én vagyok az, aki megtanította neki, hogy milyen egy náci. Én vagyok a tanítómestere. Ő vezeti Németországot, de én meg Olaszországot.” Szavaiból ugyanakkor az is kiderül, hogy tisztában volt vele, hogy Németország sokkal erősebb, mint Olaszország, hiszen azt mondja: „Én a semmiből kezdtem el építeni Olaszországot; Németország azonban már akkor is ipari nagyhatalom volt, amikor Hitler hatalomra került.”

Chessa véleménye szerint „Claretta, aki első látásra egyszerűen csak egy alávetett nőnek tűnt, teljesen váratlanul erősnek és politikai készségekkel megáldottnak mutatkozik. Miközben kutattam, és feldolgoztam a dokumentumokat, lehetőségem nyílt felfedezni egy másik Clarát. [...] De minél többet tudunk meg róla, annál rosszabb az összkép. Már nem az a butuska szerető, aki otthon várja, hogy hazaérkezzen a Duce. Már nem egy ártatlan lányka, hanem fasiszta és antiszemita, még hozzá meggyőződéssel, mélyről fakadó hittel. Ő pontosan az a típusú ember, amilyeneket a burzsoá-fasiszta kultúra és oktatás kitermelt magából, [...] valójában egy szörnyű nő, aki hitt a fasizmusban.”

1943. július 25-én a katasztrofális katonai helyzet miatt a Fasiszta Nagytanács, amelynek tagjai közt találjuk Ciano grófot is, Mussolini vejét, arra szavazott, hogy az államfőt mentsék fel minden tisztségéből. A király elfogatta a Ducét, akit aztán egy szállodában helyeztek el a Gran Sasso-hegységben, az Appenninek középső részén. Innen német kommandósok szabadították ki, akik Clarettát, „a bűntársát”, és annak

szüleit és testvéreit is kiszabadították a novarai börtönből. Mussolini híveivel visszavonult északra, Olaszország déli része akkor már a szövetségesek és az antifasiszták ellenőrzése alatt állt, és a Garda-tó közelében, Gardoneben létrehozta az Olasz Szociális Köztársaságot (RSI), azaz közismertebb nevén a Salói Köztársaságot, mely a németek által irányított bábállam volt. Ott kötött ki Rachele és Claretta is.

Caranci úgy véli, hogy „Claretta akaratán kívül egyfajta tússzá vált a németek kezében, akit felhasználhattak annak érdekében, hogy ki-puhatolják a Duce szándékait.” Mussolini egy tó melletti épületben, a Villa Fiordalisoba helyezte el Clarettát, ahol előkészített számára egy „intim szobát”, ahová ő eljárt látogatóba, de rendszerint csak napnyugta után, hogy meg ne lássák. Claretta sosem hagyta el a házat, mert rettegett a gondolattól, hogy a helyiek felismerik és sértegetik.

Mussolini élete azokban a napokban igen lehangoló volt: a németek a kezükben tartották. Egy kis halászfaluban kellett meghúznia magát egy szomorú és rémült szeretővel, valamint utálatos és veszekedős feleségével.

1943 szeptemberében Olaszország tehát két kibékíthetetlen táborra szakadt: a fasiszta bábállamra, a Németország támogatásával fennálló Salói Köztársaságra és az antifasiszta ellenállás Olaszországára, amelyet a kommunisták, a szocialisták, a szociáldemokraták, az antifasiszta liberálisok, a kereszténydemokraták és a nem fasiszta nacionalisták képviseltek, és a szövetségesek támogatását élvezte. A szembenálló felek két éven át harcoltak egymás ellen egy véres, kegyetlen háborúban, amely valójában polgárháború volt, miközben a szövetségesek egyre törtek előre az itáliai félszigeten, a németek pedig megszállva tartották az ország északi részét.

De 1944 végén a tengelyhatalmak egyre inkább rákényszerültek, hogy feladják az általuk ellenőrzött területeket, 1945 elejére pedig minden eldőlt, a háború a végéhez közeledett. Mussolini akkor úgy rendelkezett, hogy a Petacci család meneküljön külföldre, de Claretta nem volt hajlandó elindulni. Abban az időszakban az a teljes és feltétel nélküli

szereteten alapuló vágya, hogy a Ducét védelmezze, hatalmasra növekedett. Egy levélben, melyet a húgának, Miriamnak írt, aki az utasítás szerint csak akkor olvashatta el, amikor már Barcelonába érkezett, Franco Spanyolországba, ahol április végén menedéket talált, a következőt írta: „Ne szomorkodj miattam. Követem a sorsomat, ami az ő sorsa. Soha nem fogom elhagyni, történjék bármi. Nem fogom tönkretenni egyetlen aljas gesztussal sem a felajánlásom tündöklő szépségét. Mindvégig segíteni fogom, s mellette leszek, amíg csak lehet.”

Claretta nem hagyta el Bent, sőt még többé-kevésbé fantasztikus tervek is szövögetett, hogy ellenállást szerveznek az Alpokban, vagy hogy megmentik a Ducét. Claretta bármi áron, de mindvégig vele akart maradni, akkorra azonban már nem maradt sok idejük.

Mussolini április 25-én Milánóba tette át székhelyét, Claretta elkísérte, majd követte őt Comóba is. Onnan indította a szökési kísérletet a még hozzá hűséges fasiszták és németek védelmében. Ami ez után következett, az már a történelemből ismerős: az észak felé törő 27. hadoszlopot a partizánok ejtették fogságba. Mussolinit és Clarettát a többi fasiszta állami vezetővel együtt elfogták, és közülük sokat ott helyben, azonnal kivégeztek, míg a Ducét és a párjához ragaszkodó Clarettát máshova szállították.

Claretta Pe

Szerelmes levelek, melyek már a történelemhez tartoznak

Álljunk itt meg egy röpké pillanatra, hogy Claretta más jellemvonásait is szemügyre vehessük. Testvére Marcello (akit szintén a partizánok végeztek ki) megemlíti, hogy a húga „kém” volt, vagy „legalábbis közvetítő a szövetségesek és Mussolini között”. Clara unokaöccse, Ferdinando Petacci szerint, a nagynénje lett volna a Winston Churchillt a Ducével összekötő kapcsolat. Claretta naplói közül csak azt adták ki, amely az általa tárgyalt időszak első évének eseményeit jegyzi, az 1939–1945-ös korszakról szólókat még nem. Unokaöccse szerint ezek a napvilágra még nem került naplók és levelek tanúbizonyságul szolgálhatnak arra, hogy Claretta valóban közvetítő funkciót töltött be. Ezek szerint a háború végén, még létezett volna egy megállapodás a brit tisztek és az ellenállás (főleg a kommunisták) között, hogy meg kell szerezni a Mussolini és Churchill közötti levelezés anyagát, ami Churchillre nézve terhelő adatokat tartalmazhat, hiszen ő a leveleiben „nagy embernek” nevezi a Ducét, aki „megmentette Európát a kommunizmustól”, és likvidálni kell azokat, akik túl sokat tudtak: Clara és Marcello Petaccit, amiért cserébe az Ellenállás megszerezhetette a Salói Köztársaság kincstárát. De ez nem egyéb, mint pusztá feltételezés, melyet még soha nem bizonyítottak. Másrészt, Chessa könyve tartalmaz egy magától Mussolinittól származó levelet is, amely ellentmond ennek a híresztelésnek: „Nem igaz, hogy Clara áruló. Nem igaz [...], hogy létezik egy brit kém, akivel ő tartja a kapcsolatot.”

Mussolini felfedezte, hogy Clara annak ellenére is megtartotta a neki írt leveleit, hogy ő kifejezetten kérte, semmisítse meg őket. Erre a lány minden alkalommal így válaszolt: „.....megtartom őket, mert a mi törté-

nelmünket örökítik meg, és mert ők maguk is Történelem.” Nem kétséges, hogy Claretta nagyon is tudatában volt annak, hogy milyen szerepet játszik ő ebben a Történelemben. Ennek jeleit megtaláljuk a naplóiban is, de egyértelművé kell tennünk, hogy néha unokaöccse segítségét kérte az íráshoz, ami minden bizonnyal levon e dokumentumok intimitásának értékéből.

Chessa úgy véli, hogy „...ez a tudatosság pontosan megfeleltethető annak a helynek, amelyet Clara elfoglalt. Ő nem olyan volt, mint Margherita Sarfatti, a kimagasló entellektüel, a fiatal Mussolini múzsája, s nem hasonlított Angelica Balabanovához sem [...], nem az a fajta modern nő volt, akihez a diktátor korábban hozzászokhatott.”

De térjünk most vissza időben a letartóztatáshoz. Az Észak-Olaszország Felszabadításáért Bizottság nem tudta, mit kezdjen az elfogott Ducével. A következő lehetőségek kínáltak: vagy átadják a szövetségeseknek, vagy olasz fogságban tartják, vagy – harmadik lehetőségként, amit a kommunistákból, szocialistákból (köztük Sandro Pertinivel, az Olasz Köztársaság jövőbeni elnökével), és szociáldemokratákból álló bizottság túlnyomó többsége támogatott – ott helyben kivégzik. Caranci úgy véli, hogy „Churchill szerette volna bíróság elé állítani, azaz megmentette volna, és Olaszországban egy Mussolini nélküli fasizmus létrehozásával próbálkozott volna; míg az amerikaiak a börtönbüntetés és a kivégzés között ingadoztak.”

Végül a Nemzeti Felszabadítási Bizottság által hozott döntés lett a mérvadó a bizottságnak pedig sietős volt, mert el akarták kerülni, hogy foglyukat át kelljen adni a szövetségeseknek. A kommunista Audisio Walter volt a felelős az ítélet végrehajtásáért, melyre április 28-án került sor. A Ducét és Clarettát Giulino di Mezzegrába vitték, az ítéletet itt hajtották végre. A döntő pillanatban Claretta átölelte a Ducét, s mindketten egy kerítés rácsának támaszkodtak. Clarettát felszólították, hogy lépjen el onnan „Ön ellen nincsen semmi vád”, de ő ezt visszautasította,

s akkor mindkettőjüket lelőtték. Olyan vég volt ez, amely kiválóan illett a szereplők jelleméhez.

A kivégzés utáni napon, vasárnap, mindkettőjük holttestét, és velük együtt még vagy tizenöt fasiszta állami vezetőt is, átvitték Milánóba, a Piazzale Loreto (ahol volt egy benzinkút, amely ma már nem létezik), és a lábuknál fogva fellógatták őket, mint arra Suttora és Caranci egyaránt visszaemlékszik. A tömeg leköpdöste, megbecstelenítette a testeket, s ez pontosan azon a helyen történt, ahol, amint azt egy helyszínen található emlékmű ma is jelzi, 1944 augusztusában, a náci-fasiszták megölték tizenöt partizánt.

Chessa véleménye szerint Clara halála azt mutatja, hogymajdnem delejesen kötődött egy emberhez, akivel teljesen azonosult. Ez a fajta kötődés a vallásos ideológiák sajátja [...], a fasiszmus misztikájáé; oly módon azonosult azzal az emberrel, hogy mikor elindulnak a halálba vezető úton, akkor tisztának és szabadnak látja; a feleség eltűnt, a szeretők és a többiek pedig mind Rómában maradtak.”

Suttora elmondja, hogyez az egyetlen eset a modern történelemben, ahol egy diktátor holttestét közszemlére teszik, hogy népe kedvére kitölthesse rajta bosszúját. [...] Hiszen, mint tudjuk, Hitler öngyilkos lett [és testét később találták meg a kancellária egyik helyiségében]; Sztálin ágyban halt meg, mint Franco; Ceausescu megölték, de titokban, és végül Szaddam Husszeint felakasztották ugyan, de testét nem tették közszemlére.”

Mussolini és Claretta kivégzése viták tárgyát képezte az elmúlt években. Léteztek ide vonatkozó összeesküvés-elméletek, vannak, akik elfogadják a hivatalos verziót, és vannak, akik elutasítják, egyesek pedig azt mondják, hogy bizonyos, Churchillre nézve kompromittáló adatok eltitkolása állt a háttérben. Tény azonban, hogy csúnya haláluk volt.

Hogy ne lássák a combjait

Van valami különösen groteszk, durva és piszkos Benito Mussolini történetében, annak a nevetségés és nevetségessé tett embernek a történetében, aki sokban hasonlítható egy későbbi miniszterelnökhöz, Silvio Berlusconihoz. De nem szabad elfelejtenünk az általa vezérelt, huszonhárom évig tartó diktatúráról, a nem fasiszták elnyomásáról, a nagytőke védelmében tett intézkedésekről, a más európai és afrikai országok ellen folytatott agresszív külpolitikáról. Vagy az etiópok, szómáliaiak, albánok, líbiaiak, spanyolok, oroszok, görögök, jugoszlávok, franciák haláláról, a faji törvényekről, a nációkkal kötött szövetségről, és arról az abszurd, imperialista háborúról sem, amelybe belevitte az olasz népet 1940 és 1945 között. S természetesen arról sem, hogy több mint egy millió ember halálát okozta.

Mindezzel együtt Olaszországban még mindig léteznek olyanok, akik továbbra is misztifikálják az alakját és hiányolják őt magát. A Duce falujának polgármestere, Giorgio Frassinetti úgy véli, hogya fiatalok ma Olaszországban arra vannak ítélve, hogy a munkahelyek bizonytalanságával küzdjenek, nagy nehezen tudják csak megvetni a lábukat a munka világában. Néhányan közülük úgy vélik, hogy a múltban kell keresni a választ a problémára, s amikor ellátogatnak Predappióba, hogy megnézzék a helyeket, ahol Benito Mussolini élt, elsősorban pedig a sírt, ahol eltemették, akkor azt gondolják, hogy ő volt az egyetlen csillaga az egyetlen Aranykor-nak, amelyet ez az ország megért. [...] Ezeknek a srácoknak az aggodalma teljesen jogos, de úgy vélem, a válasz, amit találtak rossz.

A fasizmus olyan politikai mozgalom volt, amely mára teljesen időszerűtlenné vált [...], amely már nem képes helyes választ adni korunk problémáira. Mindazonáltal ez gondolkodásra kell, hogy készítsen bennünket."

Predappióban számos fasizmusra specializálódott ajándéküzlet létezik, ahol Mussolini és Hitler emléktárgyak is kaphatók. Pompignoli, az egyik ilyen üzlet, a Predappio Tricolore tulajdonosa arcpirulás nélkül állítja, hogy „Mussolini a legnagyobb államférfiak egyike volt, akik valaha is léteztek. [...] Minket irigylet akkor az egész világ. Aztán jött a háború, ami katasztrofális volt. Mussolinit Hitler tette tönkre, mert ha nem lett volna Hitler, Mussolini még most is kormányon lenne. [...] Mi 1988-ban nyitottuk ezt az üzletet, mivel a 1960-as és 1970-es években sok turista jött a világ minden tájáról Predappióba, és keresték az ajándéktárgyakat, mi meg Mussolinis képeslapokat és szuveníreket árultunk nekik. Ma a Mussolinivel kapcsolatos emléktárgyakat egész Olaszországban forgalmazzuk. [...] És számos terméket, kulcstartókat, pólókat, stb. exportálunk Spanyolországba és a világ többi részébe is". Pompignoli úgy gondolja: „Megint egy Mussolinire volna szükség, mindegyik népnek kéne egy. Mert Olaszországot teljesen tönkretették. [...] Nem vagyok rasszista, de ezek a bevándorlók..."

A Pompignoli-féle nosztalgikus fasizmus után vágyakozók a Duce által alapított kemény társadalmi rendszert hiányolják, amelyben „rend” uralkodik. Azt a fajta zsarnok uralta társadalmat, ami annyi rosszat hozott nemcsak Olaszországnak, hanem oly sok más országnak is. Egy olyan társadalmat, amely dicsérte ugyan a modern nőt, de valójában csak függő helyzetbe kényszerítette, és a társadalom peremére szorította őket, ha vezéréhez hasonlóan nem is tekintette egyszerűen csak egy vaginának.

Mussolini erőszakos halála összhangban állt az életével, és a diktatúrájával: piszkos, kegyetlen, durva halál, hogy fejjel lefelé lógatták fel, és hűséges szeretőjével, Clarával – akinek halála, bár ő is a fasizmus támogatói közé tartozott, szükségtelen volt – együtt testüket a bosszúállók lábbal tiporták. Ez volt ezeknek a tragikus szeretőknek az utolsó szerelmi kalandja. Az utolsó feleség halála úgy tűnik, hogy senkinek nem számított, kivéve talán azt a szerzetest, aki egy biztosítótűvel rögzítette a szoknyáját, hogy fejjel lefelé lógva, ne lássák a combjait.

„Istenhez imádkozva, de a furkósbotot jól forgatva”

Nők Franco életében

Az Alcalai Kapu Madrid egyik legismertebb szimbóluma, a városé, melyet a kilencedik században az arabok alapítottak Mayrit néven, egy régi vizigót település alapjain. A Puerta de Alcalán még ma is megfigyelhetők a spanyol polgárháború bombázásainak repesznyomai, a háborúé, amely beültette a hatalomba Francisco Franco tábornokot.

A könyvben tárgyalt többi diktátorral ellentétben Franco nem volt a női imádat tárgya, mint Sztálin, Hitler és Mussolini. Az erő, amellyel a Caudillo dicsekedhetett, nem vonzott rajongókat, ő maga pedig soha nem mutatott semmiféle vágyat arra, hogy flörtöljön vagy hűtlenkedjen. A feleségének, Doña Carmennek nem volt oka, hogy féltékeny legyen a férjére. Valójában, a francoi ál-udvari miliőben kolostori hangulat uralkodott.

A történész, Juan Carlos Losada véleménye szerint „Franco sajátos eset a diktátorok között, a nők, a szeretők vagy a szex tekintetében. Másokkal ellentétben, az ő életéből nem ismerünk szerelmi románcokat,

kalandokat, barátnőket, a promiszkuitás bármely formáját vagy akár milyen viselkedést, amelyet megengedhetett volna magának a diktátor hatalmi pozícióját kihasználva. Franco unalmas alak volt, egy veszéyesen unalmas és szürke alak mindenben, még a szerelem és a nők témájában is. Ez olyannyira igaz, hogy mindenféle pletykák terjedtek azzal kapcsolatban, hogy Marokkóban olyan sérülést szenvedett, amely impotenciát okozott nála, és hogy egyetlen leánygyermekének sem ő az apja... Ez nem igaz, de jól mutatja, hogy ezen a téren milyen sótlan, hűvös természetű.

Azoknak a spanyoloknak a szemében, akik az ötvenes években vagy azt követően születtek, és ezért nem tapasztalták meg a legkegyetlenebb háború utáni elnyomást, Franco, a családja és a körülötte levők általában, inkább nevetséges, abszurd és tragikomikus figuráknak tűntek. Mindig igen távolinak látszottak, de nem csak a diktatorikus hatalom inspirálta távolság miatt, hanem azért is, mert az ország által megtapasztalt fejlődéstől fényévnyi távolságra éltek. Amikor alakjuk feltűnt a korszak hivatalos híradójában, a NO-DO-ban, minden megjelenésük és minden megszólalásuk erőltetett, hamis, és nagyon merev volt. Ez a megállapításunk a Franco korszak utolsó szakaszára vonatkozik, vagyis, a hatvanas évek végétől, hetvenes évek elejétől a diktátor haláláig, azaz az 1975-ig tartó időszakra.

Addigra a rendszer már minden eresztkéiben recsegett-ropogott és egyre groteszkebbé vált, de ennek ellenére továbbra is teljes mértékben diktatúraként viselkedett a korszak legvégéig. Egy erőteljes lendülettel fejlődésnek induló Spanyolországban, egy renyhe, komor rendszer határozta meg a társadalmi kereteket, amelyben úgy nézett ki, mintha nem történe soha semmi. Azonban, mint azt látni fogjuk, élénken éltek tovább a harcok, az irigység, a nyomor és a sok eltitkolt, eltemetett szenvedély.

Egy ostoba, műveletlen és sértődött fiú

Az első nő, aki befolyással bírt a későbbi diktátor életére, az anyja volt, Pilar, aki, 1892. december 4-én életet adott neki a galíciai Ferrolban. Francisco Franco két olyan család leszármazottja volt, amelyek tagjai több generáción át a haditengerészetnél szolgáltak. Nicolás, az apa, aki sosem volt jelen, egyesítette magában az összes rossz tulajdonságot, amelyeket később a fia egy életre meggyűlölt: dohányzott, ivott és nőcsábász volt. „Mindezen tulajdonságokat – állítja Losada – a gyarmatok nyugodtabb katonai környezetében szedte magára, mert állomásozott Kubában és a Fülöp-szigeteken is. Sőt, az utóbbi helyszínen született egy házasságon kívüli kapcsolatból származó fia is, akit elismert, és aki évekkel később szerette volna megismerni testvérét Franciscót, de sikertelenül. Ezen felül, Don Nicolás szemléletmódja és viselkedése liberális volt, de nem a gyerekeivel, akikkel túlságosan kemény kézzel bánt, olyasfajta tekintélyelvű nevelési módszereket alkalmazva, amit ma fizikai bántalmazásnak hívnánk. Ráadásul antiklerikális volt, és nemigen imádkozott.”

Losada gyakorlatilag azt állítja, hogy „...rosszul bánt a gyermekeivel, különösen a kis Franciscóval. Ezzel szemben, Doña Pilar nagyon jó asszony volt, konzervatív gondolkodású, alázatos asszony, aki bele nyugvással fogadta a neki jutó minden szenvedést. A házaspár elváltak egymástól 1907-ben, de továbbra is egy fedél alatt éltek.”

A történész Paul Preston elmondja, hogy „...három fiú és egy lánygyermek volt a családban. Aki nagyon jól megértette magát az apával, Nicolás volt; az igen tevékeny és nagyon okos elsőszülött. Aztán következett a kis Ramon, aki rendkívül kalandvágyó volt, ami szintén jó tulajdonságnak számított az apa szemében;

és ott volt kettejük között Francisco, aki nagyon anyás volt, és ez eleve problémát jelentett az apai szeretet számára. Amikor a családban nézeteltérések voltak, Paquito mindig az anyja pártját fogta. Azt hiszem, hogy a másik kettőnek teljesen mindegy volt, nem érintették őket túl érzékenyen ezek a helyzetek." Nicolás végül elhagyta a családi otthont, és Madridba költözött, ahol fiatal szeretőjével élt együtt, aki foglalkozására nézve tanárnő volt. Ez szörnyű botrányt jelentett az egész család számára, és kemény megaláztatást, különösen Pacónak, aki nagyon különbözött Nicolástól és Ramontól. Igen félénk, tartózkodó, ráadásul egészen apró termetű, legkevésbé sem jóképű és vékony hangú gyerek volt.

Franco úgy tekintett az apjára, mint a korrupt és dekadens Spanyolország egyik iskolapéldájára. Ellenben édesanyja szimbolizálta a szemében a régi spanyol birodalmi erényeket, úgymint a hősiességet, a hagyománytisztelést, a konzervativizmust, a fegyelmezettséget és a szigort. A szeretett édesanya 1934-ben halt meg Madridban, és Franco, aki akkor már tábornok volt, haragtartó módon megtiltotta apjának, hogy részt vegyen a halottvirrasztáson, s mindössze annyit engedélyezett számára, hogy távolról végignézhesse a temetést.

Miután megözvegyült, az apa polgári házasságkötéssel feleségül vette kedvesét, Agustina Aldanát Madridban. De 1937-ben, miközben javában dúlt a polgárháború, Franco kihirdette a polgári házasságot tiltó törvényt, méghozzá visszamenőleges hatállyal, s így az apja szeretője újra csak az lett, aki addig is volt: egy szerető. Ezt a hidegvérrel elkövetett bosszú egyik példájának tartjuk, mely annyira jellemző volt Francóra egész életén át. Ami az apjával való viszonyt illeti, mindketten nyíltan kimutatták egymás iránti ellenszenvüket. Nicolás nem habozott hangoztatni ország-világ előtt, hogy a fiát egy ostoba, tudatlan és sértődött alaknak tartja. Nicolás szerint az is levont a fia értékéből, hogy gyűlölte a szabadkőművességet, ami pedig a művelt és felvilágosult emberek gyülekezete.

Sokan feltették a kérdést, hogy vajon mit gondolhatott a zárkózott, titokzatos Franco, amikor apja meghalt 1942-ben. Annyi bizonyos, hogy a Caudillo nem jelent meg sem a halottbúcsúztatón, sem pedig a temetési szertartáson, és ráadásul, a családi béke szétrombolásáért hirdetett bosszú utolsó aktusaként, megtiltotta Agustinának, hogy részt vegyen rajta. Ugyanakkor elrendelte, hogy apját az anyja mellé temessék el az Almudena temetőben. Lehetséges, hogy e döntésében a hagyománytisztelést vezérelte, de az is könnyen lehetséges, egyfajta perverz posztumusz bosszúval állunk szemben.

Egyszerűen csak Carmen

Nehéz gyermekkor után, Francisco Francónak a serdülőkor sem alakult jobban. Belépett a Toledoi Katonai Akadémiára, ahol csak még jobban kiérlelődtek benne azok az alapvető értékek, amelyek mentén az élete szerveződött: a szigor, a fegyelem, a militarizmus, a nacionalizmus és a civil társadalom irányában táplált mélységes bizalmatlanság. Franco iskoláit tekintve is különbözött a többi, általunk tárgyalt diktátortól, mivel ő volt az egyetlen, aki katonai akadémiát végzett, fegyveres erők felett rendelkezett már igen fiatal korában, és szédítő gyorsasággal emelkedett a ranglétrán, a marokkói harctéren szerzett érdemeinek köszönhetően.

„Ő a Haditengerészet kötelékébe szeretett volna belépni – magyarázza Preston –, de ez akadályokba ütközött, mivel az 1898-as nagy katonai katasztrófa után a haditengerészethez nem hirdettek többet felvételt, ezért a szárazföldi hadsereghez kellett csatlakoznia, ami kezdetben nem tetszett neki. Ez lehetett az egyik olyan első tapasztalat az életében, amelyet ő csak elnapolásoknak hívott. A katonai akadémián ez az »anyuka kisfia« gyerek nem volt túl boldog. Iskolái elvégzése után Afrikába került. Az én elképzelésem a jellemével kapcsolatosan az, hogy Franco csakis úgy volt képes pszichológiailag leküzdeni ezeket a nehézségeket, hogy álarcokat fejlesztett ki önmagának. Egyszer egy olasz újságíró megkérdezte tőlem, hogy milyen történelmi, valóságos vagy kitalált alakhoz tudnám hasonlítani Franco tábornokot, s én anélkül, hogy tudtam volna, honnan pattant ki a válasz (túl azon, hogy húsz éve tanulmányozom az életét), rávágtam, hogy Óhoz, a csodák csodájához, vagyis egy gép belsejében lakozó vagy egy álarc mögé bújó sebezhető emberhez. Az én szememben Franco mindig nagyon hamis személyiség volt, egy olyan sebezhető lény, aki másnak mutatja magát, mint aki valójában, és e mögül az álarc mögül irányít.”

Franco nem járt se bordélyházba se kocsmába, és nem hódolt a szerencsejáték szenvedélyének sem, mint hadseregbeli bajtársai általában. Utálta az ilyen szórakozásokat, talán azért, mert az apját juttatták eszébe. Losada elmondja, hogy „Franco 1912-ben, alig húsz évesen érkezett meg Marokkóba, hogy gyarmati háborúban harcoljon. A katonai akadémiát eléggé közepes eredménnyel végezte, a 312 végzős diák rangsorában a 251-dik helyen. Az afrikai hadszíntéren már szerzett némi hírnevet, mint bátor és szerencsés katona, ami miatt feltételezhető volt, hogy előléptetések és megbecsülés várja majd e pályán.” 1917-ben őrnagyi rangba került, otthagyta Marokkót, ahonnan Oviedóba, Asztúria fővárosába vezényelték. Ott történt, hogy egyszer részt vett egy zarándoklapon, amely megváltoztatta az életét. Ott találkozott Carmen Polóval, a tizenöt éves gyereklánnyal, aki egy nagyon szigorú, apácák által működtetett iskolában tanult, ahonnan kikerülve a lányok túlnyomó többsége maga is az apái hivatást választotta.

Az író, Carmen Domingo, a *Beszélgetések a hálófülkében* című mű szerzője szerint, „...kettejük között nagy volt a társadalmi különbség, amit a jelek szerint a lány nem bánt, mert azonnal megérezte, hogy udvarlója, a félénk, csakis a munkának élő fiatalember emelkedni fog a hadsereg ranglétráján. Az udvarlója ugyanis nem járt el a rossz lányokhoz, nem szokott berúgni, ami egyébként általános volt a hadsereg soraiban – nem tudom, hogy ma is így van-e, de korábban igen jellemző volt –, s abban az időben Franco azok közé tartozott, akik nyilvánvalóan nem hódoltak ezeknek az élvezeteknek. Így aztán Carmen azt gondolta, hogy mivel ilyen fiatal, és máris ilyen magasra emelkedett a ranglétrán, hát segíteni fog neki, hogy még magasabbra mászhasson.”

Francót nagyon megragadta Carmen, mert az édesanyjára emlékeztetete. Karcsú volt, titokzatos, mély tekintetű és ugyanolyan erkölcsös, rendkívül vallásos, döllyfős, távolságtartó és arisztokratikus, mint doña Pilar. Családja jó társadalmi pozíciót élvezett, és az arisztokrácia köreiből tar-

tozott. A Polo családban nem voltak boldogok, hogy a kislányuknak egy fiatal vagyontalan katona udvarol, aki ráadásul bármely pillanatban fűbe haraphat a harctéren, s így a menyasszony egykettőre megözvegyülhet.

Ne feledjük, hogy Spanyolország abban az időben háborút viselt Észak-Afrikában. Franco, aki makacs ember volt, nem nyugtalankodott emiatt, hanem minden reggel elment a misére, hogy Carment akár csak messziről is, de láthassa. Így megnyerte magának az apácákat, akik mély csodálattal adóztak a fiatal tiszt vallásos buzgóságának, aki nap mint nap ellátogatott az Úr házába, ami egyáltalán nem volt megszokott dolog.

Egyszóval, Franco soha nem adta fel, és folyton leveleket küldött Carmennek az ovidói bentlakásos intézménybe, amelyeket az apácák elfogtak és továbbítottak a lány nagynénjének. Carmen családja azt szerette volna, ha gyermekük, az ovidói arisztokrácia egy jelentős és némi vagyonnal is rendelkező sarjához megy feleségül.

Preston szerint „az egyik probléma az volt, hogy Carmen egy nagyon előkelő ovidói család gyermeke volt, és ráadásul szörnyen sznob is. Francisco viszont egy galíciai katonai családból származott, amely jóval alacsonyabb helyet foglalt el a társadalmi ranglétrán. Személyes ízlését tekintve fegyelmezett katona volt, aki nem kedvelte különösképpen sem a bort, sem pedig a jó ételeket. Ebben az értelemben szigorú életvitelt folytatott, és mint a hadsereg legtöbb tagja abban a korszakban, és különösen az afrikai hadtest tisztjei, ha nem is volt egyértelműen egyházellenes, de legalábbis igen kevésbé vagy egyáltalán nem volt vallásos. Carmen azonban épp ellenkezőleg, mint az ovidói felső társadalmi körök legnagyobb része, nagyon vallásos volt, és rendszeresen járt templomba, misékre, és jó kapcsolatot ápolt az egyházi hierarchia tagjaival.”

Tehát, bár azokban a korai években a fiatal Francisco nem volt különösebben vallásos, sőt inkább úgy tűnt, hogy osztozik a bajtársi körben általánosnak mondható antiklerikalizmusban, később fokozatosan és minden kétséget kizáróan Doña Carmen hatására, egyre vallásosabbá

vált, olyannyira, hogy meggyőződéses katolikus vált belőle, aki szembeállt az ateista kommunizmus támadásával.

Francisco édesanyjának halála után Carmen vállalta annak szerepét is, és ő lett férje számára a szinte egyetlen menedék. Francóra gyakorolt befolyása ettől kezdve valószínűleg jelentős mértékben nőtt, mivel a tábornok a rendkívül erős vallásosság szabályai mentén kezdte élni az életét: szinte minden nap reggeli misén vett részt, és gyakran imádkozott rózsafüzért esténként.

„Doña Pilar halálától kezdve – jelzi Carmen Domingo -, úgy tűnik, hogy még nagyobbra növekszik benne a vágy, hogy a saját lehetőségei fölé emelkedjen, és olyan célokat tűzzön ki maga elé, amelyeket nem remélhetne elérni. Van egy olyan érzésem, hogy ez azért van, mert Carmen Polo kezébe kerül mindkét hatalom, melyek korábban megosztottak az elhunyt anya és a feleség között. Idővel nemcsak Franco tanácsadójának szerepét tölti be, hanem mondhatjuk, hogy többé-kevésbé minden ügynek ő lesz a fő felügyelője.”

Bizalmasai szerint Franco vallásossága nem abból fakadt, hogy a vallásgyakorlás által kívánt volna közelebb férközni Carmen szívéhez, de annyi bizonyos, hogy ez nagyobb lehetőségeket biztosított neki ezen a téren. Mindig vallásosabb volt az átlagosnál, és a vallás politikai rendszerének is lényeges eleme volt.

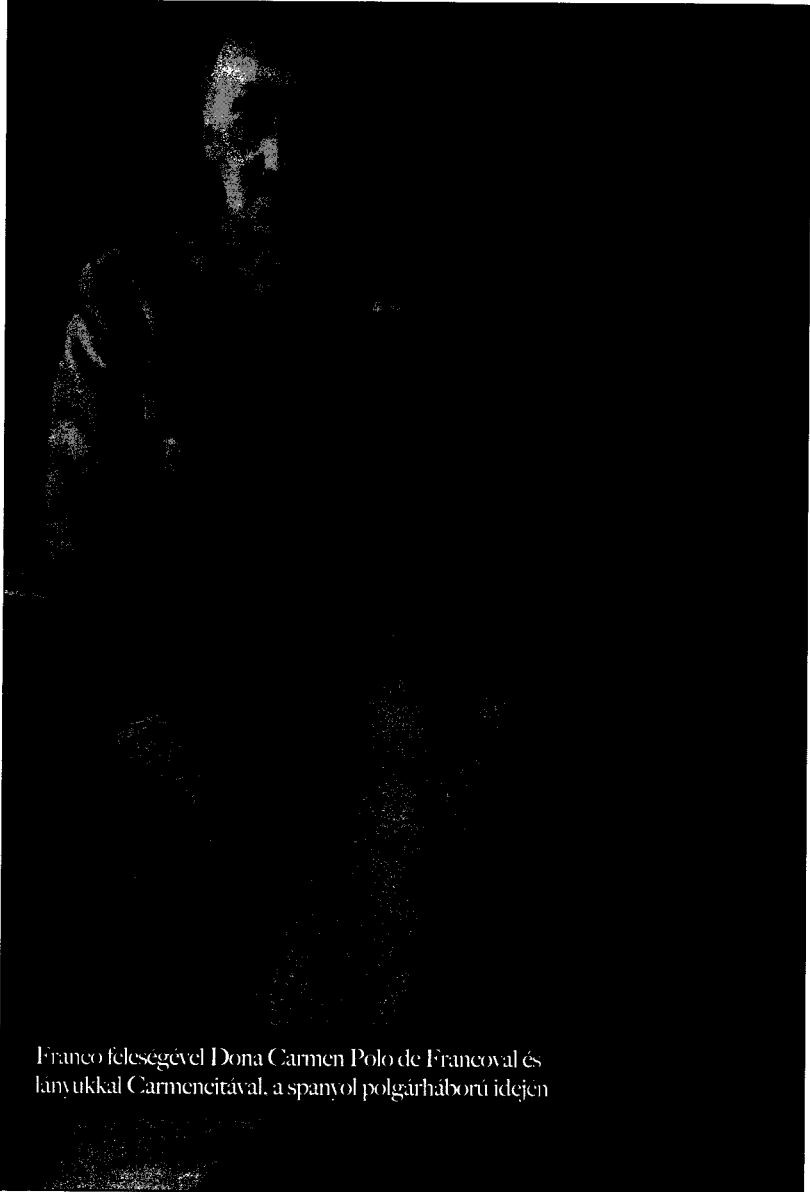
Joseph Goebbels Hitler mindenható propagandaminisztere is azt találta mondani, hogy Franco „...egy fanatikus hívő, aki megengedi, hogy Spanyolország kormányrúdját gyakorlatilag ne ő, hanem a felesége és annak a gyóntatója tartsa a kezében.”

A Polo család szemében is kezdett kedvezőbb színben feltűnni Franco, miután sikeresen leverte az 1917-es általános forradalmi sztrájkot. Ez pedig a helyi oligarchia körében is meghozta számára az ismertséget és a népszerűséget, általuk pedig a legmagasabb állami körökbe is eljutott Franco neve és jó híre.

Groteszk udvartartás

A fiatalok már hivatalosan is jegyben jártak, de az esküvőt többször el kellett halasztani a vőlegény katonai kötelezettségei miatt. Azonban, mint azt Losada elmagyarázza, „...hatalomvágyó álmai összeomlottak, amikor nem őt nevezték ki a Légión főparancsnoki posztjára, amelynek várománya volt, és ugyanakkor nem kapta meg az alezredesi kinevezést sem. Ez annyira bosszantotta, hogy 1922 végén áthelyezését kérte Oviedóba, s ezt meg is kapta. Útban odafelé 1923 januárjában megállt Madridban. Ekkor a király katonai érdemrenddel jutalmazta addigi szolgálatait, és az udvari nemesség sorába emelte. Ez a nemesi cím ugyan csak tiszteletbeli nemességet jelentett, de egyben azt is, hogy attól kezdve az uralkodó bizalmát élvező, bátor, válogatott katonák körébe tartozott. Amikor márciusban Oviedóba érkezett, a város úgy fogadta, mint egy hőst, és lépten-nyomon tiszteletadásban részesítették. Az esküvő időpontját júniusra tűzték ki. Mindazonáltal Marokkóban egy súlyos katonai vereség során életét veszítette a Légión főparancsnoka is ugyanazon hónap elején. Francónak óriási szerencséje volt, az első azok közül a szerencsés események közül, amelyek végigkísérték egész politikai és katonai pályafutását. Ekkor ugyanis sietve kinevezték alezredesnek, és rábízták az afrikai hadtest irányítását. Az esküvő elhalasztása nagy áldozat volt a menyasszonytól és a vőlegénytől, de mindketten tudták, hogy ez egy kiváló szakmai előrelépési lehetőség, amelyet nem szabad kihagyniuk. Elindult hát Afrikába a nagy tömeg által búcsúztatott hős, esküvőjét a következő szabadságolás idejére halasztva”.

Végül Carmen huszonegy, Francisco Franco pedig harminc éves volt, amikor 1923. október 22-én egybekeltek Oviedóban. A vőlegény hivatalos násznagya a király volt, XIII. Alfonz. Francót az édesanyja vezette be az oltár elé, Carmen pedig az oviedói körzet katonai kormányzója az uralkodó képviselőjeként. Carmen baldachin alatt vonult az oltár elé,

Francó feleségével Dona Carmen Polo de Francoval és lányukkal Carmencitával, a spanyol polgárháború idején

és ezzel kezdetét vette a tiszteletadás és dicsőítés számtalan antikra hangoztatásának bevezetése a spanyol közéletbe.

Franco harminckét éves volt, amikor ezredessé léptették elő, és továbbra is ő maradt az afrikai csapatok parancsnoka. 1926-ban nevezték ki dandártábornokká, ami azt jelentette, hogy elhagyják Afrikát, ami után Carmen mindig is buzgón vágyakozott. Ettől kezdődően Franco egyre több és magasabb rendű katonai kitüntetésben részesült, amivel párhuzamosan egyre nagyobbra növekedtek felesége társadalmi igényei és hivalkodni vágyása, ami már-már a groteszk kategóriáját súrolta. Franco, aki mindig velejéig katonás maradt – különösen az ötvenes évektől kezdve – dicsekedett azzal, hogy milyen szigorú egyszerűség uralkodik az ő mindennapi életében, amelyet mondhatni szinte kaszányai körülményekre rendezett be; messze földön hírhedt volt például az El Pardo pocsék gasztronómiai szintje. A konyháját egy tiszthelyettes vezette. De a Caudillónak ez a száraz egyszerűsége egyáltalán nem tudta féken tartani Doña Carmen vágyát a társadalmi emelkedés és a feltűnő csillogás iránt. Mikor Francót egy Madridban állomásozó gyalogsági dandárparancsnoki posztjára nevezték ki, magával vitte a családját is a fővárosba, ahol egy luxus apartmant béreltek a Castellana Avenue 28. szám alatt, amelynek bérleti díjára a dandártábornoki fizetésből nem futotta. De Doña Carmen ragaszkodott ehhez a szécsélyhez, s mivel édesapja nem sokkal korábban halt meg, csinos kis örökséget hagyva lányára, ebből fizették az apartman költségeit, és a hölgy izlésének megfelelően rendezték be.

A házaspár életében a következő állomás Zaragoza, amelynek Katonai Akadémiájának igazgatói székébe 1928-ban nevezték ki Francót. Carmen Polo itt vezette be azt a hagyományt, hogy egy kis udvartartást rendezett be magának, ahol maga köré gyűjtötte a férje parancsnoksága alatt szolgáló tisztek alázatos feleségeit, s ezek között az általa leghűségesebbnek tekintett, válogatott asszonyok közt ő volt a királynő. A házaspár itt kötött barátságot Ramón Serrano Suñerrel, az ügyvéddel, aki később feleségül vette Doña Carmen húgát, Zitát.

Egy szent asszony, akinek hatalom van a kezében

Franco rendkívül zárkózott ember volt. Az egyetlen figyelemre méltó vonása a megzavarhatatlan nyugalom volt, és a jeges hidegség, az érzelmek kifejezésére való teljes alkalmatlanság és a szinte állandóan őrzött némaság. Mindazonáltal fiatalkorában, a Légiónban készült fényképeken mosolygósnak és nyugodtnak látszik. De ez az öröm később eltűnik az arcáról.

Feleségével való kapcsolata legalábbis a nyilvánosság előtt szintén rendkívül hideg viszonyoknak tűnt. A házaspár étkezései néma csendben zajlottak. Ezt állítja Franco személyi titkára és unokatestvére, Francisco Franco Salgado Araujo, becenevén Pacón, aki jobban örült, ha nem hívták meg őt is az asztalhoz, hogy együtt étkezzenek, mert kényelmetlen volt két olyan emberrel üldögelni, akik alig szóltak egy szót ebéd közben és úgy tűnt, hogy teljesen idegenek egymásnak.

Francónak erre a jellemvonására utalva a családban azt hangsúlyozták, hogy ez a gyakran figyelmetlenségnek tűnő elmerengés, elkalandozás nem a koncentráció képesség hiányát jelentette, mert amikor valami érdekelt, arra reagált. Működött benne egy kikapcsoló mechanizmus, mely azonnal működésbe lépett, ha a beszélgetés közömbös volt számára, de odafigyelt akkor is, ha nem beszélt, ami olyan tulajdonság, amelyről azt mondják, hogy a bölcs emberek sajátja. Úgy látszik, hogy a barátaival nem volt ilyen, és azokkal sem, akikkel szimpatizált, velük általában figyelmesnek, előzékenynek és gyakran beszédesnek is mutatkozott.

Azok, akik nem értenek egyet a Pacón-féle verzióval, azt állítják, hogy az étkezéseken nem csak a titkár volt jelen, hanem a két asszisztens és

mások is, úgyhogy az asztalnál sosem ültek kevesebben hat vagy hét személynél. Mindannyian úgy emlékeznek, hogy az étkezések utáni beszélgetések általában hosszúra nyúltak, és szórakoztatóak voltak, mikor ott ült az asztalnál a Caudillo húga, Pilar, aki nagyon nyitott személyiség volt. Ami a vacsorát illeti, azt a házaspár általában a szobájába kérte, és kettesben szokta elkölteni.

Carmen Domingo azt mondja: „Az a klasszikus spanyol közmondás jutott az eszembe, amelyik így szól: 'Istenhez imádkozunk, de a farkóbotot jól forgatjuk.' Azt hiszem, Doña Carmenre nagyon jól illik ez a mondás, mert a látszat azt mutatta, hogy igen szent asszony, aki folyton a misékre jár, és nem avatkozik bele semmibe, de ő volt az, aki minden éjjel együtt aludt a Caudillóval, vagy majdnem minden éjjel, de legalábbis közös volt a szobájuk.

Amikor becsukódott mögöttük az ajtó, ő csak ott fejtette ki – az én véleményem szerint igen kevésbé áldásos – hatását a férjére. Segített Francónak abban, hogy elinduljon fölfelé, egy olyan célpont felé, amelynek elérése szerintem benne soha nem is merült volna fel.”

Néha, amikor úgy érezte, hogy a felesége túlságosan is beavatkozik a dolgokba, mindig ugyanazzal a mondattal háritotta: „Te fogd be a szádat, hisz erről nem tudsz semmit”. De az igazság az, hogy a történelem tanúsága szerint Doña Carmen igen jól tudta, mikor és hogyan mondja el véleményét ahhoz, hogy meghallgassák. Nagyon valószínű például, hogy az ő közbenjárásának köszönhető, hogy Franco bátyját, Nicolást eltávolították a hatalomból, Doña Carmen ugyanis gyűlölte a sógorát, mert az dicsekvő, nagyhangú, bonviván volt, s ezen felül még egyházellenes is. Rendelkezett tehát az összes hibával, amelyeket Doña Carmen gyűölt, és ráadásul sógora a házasságtörő apósra emlékeztette. Doña Carmen, úgy tűnik, soha nem értékelte sógorának rendkívüli tárgyalóképességét, és azt sem ismerte el, milyen fontos szerepet játszott Nicolás férje karrierjének felívelésében. Pedig azt mindig is nagyon vi-

lágosan látta, hogy kitűzött célja a hatalom megszerzése és a társadalmi felemelkedés. E tekintetben feltétlenül emlékeztetnünk kell arra a szokásra, melynek értelmében nemesi titulusokat osztogattak a rendszer barátai számára, köztük néhány egészen sokkoló címet is. Például azt, amivel 1955-ben az iparmágnást Pedro Barriét jutalmazták, a Fenosa grófja, mely név a Barrié által működtetett villamos energia cég (Fuerza Eléctrica del Norte Sociedad Anónima, FENOSA) nevéből került a titulusba.

De térjünk vissza Franco katonai ranglétrán való felemelkedéséhez és karrierjéhez.

Gyóntatópapok, plébánosok és Nagy Szent Teréz kézereklyéje

1931 áprilisában XIII. Alfonz elhagyta Spanyolországot, és kikiáltották a köztársaságot. A Zaragozai Katonai Akadémiát bezárták, amit Carmen Franco úgy élt meg, mint egy megaláztatást, hiszen azért kellett visszatérniük Oviedóba, mert nem volt újabb katonai célállomás, ahová a férjét kinevezhették volna. Carmen úgy érezte magát, mint egy kegyvesztett felesége, holott ő egy hőshöz ment feleségül, akinek pályája egyre csak magasabbra ívelt.

A legközelebbi kinevezés azonban ezúttal sem váratott magára. A következő év februárjában Francót egy gyalogos dandár élére nevezték ki La Coruña-ba, majd 1933-ban, a Baleár-szigetek katonai főparancsnoka lett, és áttette székhelyét Palma de Mallorcára. 1934-ben, miután a jobboldali pártok győztek a választásokon, vezérőrnaggyá léptették elő, majd ő volt az, aki az asztúriai bányászok forradalmi sztrájkjának vérbe fojtását összehangolta és irányította.

A politikai környezet 1936 februárjában a baloldali Népfront választási győzelme után megváltozott. Francót eltávolították a posztjáról, és az anyaországtól legtávolabbi pontra, a Kanári-szigetek katonai kormányzójává nevezték ki. Július 18-án, a fegyveres erők egy része fellázadt a köztársaság törvényes kormánya ellen. Ahogy teltek a hónapok, Franco fokozatosan a saját kezében összpontosította a lázadók katonai és politikai vezetését, majd ezt a helyzetet állandósította. 1939-ben aratott győzelme után ő lett Spanyolország diktátora, és haláláig uralkodott népe felett.

A katonai puccs után néhány nappal felesége és lánya Franciaországba indult, hogy ott várják ki, mi lesz a felkelés eredménye, és elkerüljék a kockázatot, ha a dolgok rosszul sülnének el. A családot támogatta az

ország egyik legvagyonosabb bankára, Juan March, aki Franco nevére félmillió pesetát helyezett letétbe egy francia bankban, nehogy a családnak anyagi nehézségei legyenek. 1936 szeptemberében a Franco család tagjai a nemzetiek által uralt Spanyolországban találkoztak újra. Losada elmondja, hogy „...ettől a pillanattól fogva a házaspárt folyton gyóntatópapok és tisztelendő atyák veszik körül. Évekkel később, a polgárháború alatt, Franco szert tett Nagy Szent Teréz épségben megmaradt kezének ereklyéjére, melyet mindig az éjjeli szekrényén tartott, és magával vitt minden egyes utazására. Az értékes ereklyét csak Franco halála után juttatta vissza özvegye a karmelitákhoz.”

Lejárt szavatosságú bonbonok

A Spanyol Polgárháború során, 1936-ban, María del Carmen Franco Polo, becenevén Nenuca, a házaspár lánya, tízévesen, légiós sisakkal a fején, a szüleivel együtt lépett be a nemzetiek által elfoglalt területekre. Nagy örömmel élte át a diadalmas fogadásokat, melyekben a lakosság részesítette őket, és teli torokból fújta a lázadó erők katonai indulóit. A hatalom és a luxus ígézetében nevelkedett gyermek kultúrája azoktól a magántanároktól származott, akiktől aztán megkapta az érettségi bizonyítványt is.

Carmen Polo kevés nagylelkű politikai gesztust tett élete során, ezek egyike azonban mindenki által elismert, nagy bátorságot igénylő akció volt, melyet akkor hajtott végre, amikor 1936. október 12-én részt vett egy a Salamancai Egyetemen rendezett eseményen mint a Caudillo felesége. José Millán Astray tábornok, a Légión egykori vezetője, rövid beszédét egy lelkes kiáltással zárta: „Éljen a halál!” – amire a Salamancai Egyetem rektora, Miguel de Unamuno, azt válaszolta: „Éljen az élet!” és a teremben kitörő hatalmas csetepaté közepette még hozzátette: „...győzni fogtok, de meggyőzni nem!”. A fanatikusok rá akartak támadni az öreg professzorra, de Carmen kimentette, mert karon fogta, kikísérte az egyetemi aulából, és az autóján elszállíttatta a helyszínről.

Ez egy igen meglepő cselekedet volt, mert a Doña Carmen sosem próbálta megakadályozni a férje által a háború alatt és 1939 után elrendelt sok ezer kivégzés végrehajtását. Nem azért, mert nem foglalkozott hozzá senki, hiszen rengetegen kértek tőle segítséget. Úgy látszik azonban, hogy mégis volt egy kivétel: „Abban az egy esetben igen, mégis közbenjárt – mondja Losada – egy unokatestvére fiának az érdekében, aki a leóni börtönben raboskodott, de annak a szegény

asszonynak órákig kellett várnia, könyörögnie és siránkoznia azért, hogy megszerezze a Caudillótól azt a csodatévő, szabadságot hozó írást. Ez az eset mutatja, hogy Carmen képes volt befolyásolni a férjét, olyannyira, hogy felmentést is tudott szerezni. Sokkal több befolyással bírt, mint amit e téren latba vetett. Nem ismeretes, hogy ilyen kérdésekben vitákat folytatott volna a férjével, vagy kegyelmi kérvényeket támogatott volna. Doña Carmen az elnyomás és a kemény kéz politikájának híve volt. Kétség nem férhet hozzá, hogy kőszívű teremtmény volt.”

Ezen felül folytatott még más, rá nagyon jellemző tevékenységet is: ő fogadta az álszerénység álcája mögé bújva az emberek által kompromisszum- vagy a hízélgésképpen a férjének küldött igen értékes, hivalkodó ajándékokat. Habozás nélkül elfogadta például azt az El Escorial-ban található hatalmas ingatlant, amelyet egy nemes ajánlott fel nekik köszönet gyanánt Spanyolország megmentéséért, vagy a Pazo de Meirást, azt a galíciai kastélyt, amelyhez egy többé-kevésbé kötelező közadakozás révén jutott hozzá, és ezen felül is még sok más ajándékot.

Tettei alapján ítélve Doña Carmen vágya az volt, hogy a társadalmi ranglétra legtetetejére érkezzon. Amikor a háború véget ért, a királyi palotába, a spanyol királyok, egykori rezidenciájába kívánt költözni. Továbbá úgy vélte, hogy Francónak, érdemei elismeréseképpen csillagászati összegű havi fizetést kell kapnia.

De Ramón Serrano Suñer, aki a diktátor bizalmi embere volt azokban az években, tisztában volt vele, hogy a háború utáni spanyol társadalom éhezik és nyomorog, ezért aztán azt javasolta, hogy Franco ne költözzön a királyi palotába, és fizetése se legyen olyan magas. Végül úgy döntöttek, hogy a Franco család az El Pardóba költözik, III. Károly vadászkastélyába, amelyet úgy rendeztek be, mint egy kis királyi palotát.

Ebben a témában Carmen Domingo a következő véleményt fogalmazza meg: Carmen Polo kívánságai túlmutattak a királyi palotába költözésen is, de természetesen meg kellett kérni, hogy legyen kissé visszafogottabb. Ő azonban mindig egy kicsit többet szeretett volna, még annál is többet, mint ami helyzetéből fakadóan neki járt, pedig Franco feleségként, így is sokkal több volt neki, mint akármelyik spanyol nőnek.

Idővel Doña Carmen fizikai megjelenése is egyre jobban kezdte tükrözni a személyiségét. A korábbi karcsú, vonzó, és egykor sötét, álmodozó szemű fiatal lány egyre inkább kezdett hasonlítani, arra, aminek a rendszer kritikusai mondták: egy szarkára. Magának szerzett meg és gyűjtött be mindent, ékszereket, régiségeket, festményeket, édességet, virágot, és bonbonokat. A halmokban álló ajándékokat rendszereztek, osztályozták. Elraktározta mindazt a holmit, ami érdekelte, beleértve a romlandó dolgokat is, s amikor rá került az ajándékozás sora, ezekből válogatott tekintet nélkül arra, hogy bizonyos dolgok időközben megromlottak, mint például a híres lejárt szavatosságú Carmen-féle bonbonok.

Kapzsiságának jelét láthatjuk abban is, hogy az érmekeket, tálcákat és plaketteket, melyeket Franco ajándékba vagy tiszteletadás gyanánt kapott, beolvasztatta és ezüst- vagy aranyrudakat készíttetett belőlük.

„Carmen Polo kapzsi volt, állapítja meg Preston is. Nem volt a legkevésbé sem nagylelkű, és nagyon extravagáns ízléssel bírt. Egyszóval, az ajándékok dolga odáig fajult, hogy elsőszámú kérdéssé vált, hol és hogyan tárolják őket. Bizonyos dolgokat, például az ajándékba kapott tálcákat, hajókat, melyekbe neveket gravíroztak, valamint nagyon is politikai feliratokat, melyek az ajándékozók köszönetét fejezték ki az országnak tett szolgálatokért, ezt mindent rudakba olvasztatták, Carmen asszony parancsára.” Preston a következőképpen fogalmazza meg a diktátor feleségéről alkotott véleményét: „....sok éven át tanulmányoz-

tam Carmen Polo életét és személyiségét, s nem értem honnan származik az ötlet, hogy engedelmes, alárendelt nőként fessék le? Mert az a kép, melyet én és rajtam kívül sokan mások is őriznek róla az, hogy nagyon is parancsnoki természet, aki a férjének ugyanúgy parancsolgat, mint mindenki másnak, vagyis ha a háznál valaki alárendelt volt, az Franco nem pedig Doña Carmen. Vallásos volt abban az értelemben, hogy számos egyházi szertartáson részt vett, de a hitéről és a lelkeségről nem tudok számot adni, mert cselekedetei igencsak ellentétben álltak azzal, amilyennek az igaz keresztény lelkiületet általában elképzeljük.”

Se hibák, se ballépések

Hogyan lehetséges, hogy egy ilyen jellemű nő, ekkora meggyőzőerővel rendelkezék, s mindezt közvetett módon gyakorolja? Hogy ekkora hatalom összpontosuljon a kezében, sokkal több, mint a korábban elemezett asszonyokéban? Először is, a Franco házaspár mindkét tagja nagyon praktikus ember volt. őket nem korlátozták ideológiai megfontolások, melyek életük horizontját kijelölték volna, egyedül a hatalom bálványozása, a spanyol nacionalizmus és az anti-kommunizmus vezérelte lépteiket.

Franco ezért vette körül magát sokféle emberrel, olyanokkal, akik a Falangéhez tartoztak, liberálisokkal, monarchistákkal, s mindenféle más ideológiához tartozókkal is, akik hasznára lehettek elsődleges célja megvalósításában: megőrizni a hatalmat minden áron. Ebben a tekintetben nem lehet kétséges, hogy elérte célját, hiszen az országnak ki kellett várnia, amíg Franco meghal, hogy megváltozhasson. Mi volt mindebben Carmen Polo szerepe?

Bár a róla alkotott hivatalos kép egy önzetlen, csendes, családias nőt mutatott, aki nem szól bele semmibe, valójában ő volt Franco felemelkedésének motorja. Különösképpen a társadalmi ranglétrán történő felemelkedése. Doña Carmen ambíciója valószínűleg lendületet adott annak a Caudillóban élő váagnak, hogy revansot vegyen az életem boldogtalan gyerekkoráért.

Ezen kívül arról is meg voltak győződve, hogy Isten helyezte őket oda, ahol voltak. Ebbéli hitük eltávolította őket a valóságtól, különösképpen kormányzásuk utolsó éveiben. Doña Carmen befolyása egyenes arányban nőtt férje fizikai és mentális hanyatlásával. Különösképpen a Parkinson-kór kezdetétől, melynek tünetei a hatvanas évek elején jelentkeztek, amikor a tudomány még nem volt képes a betegség pusztító

hatását mérsékelni. A rezsim jellegzetes vonása ebben az időben az elszigetelődés volt, aminek következtében önmagától, belülről porladt szét. Ekkor kezdték el, a legtisztábban látó értelmiségiek a nyitást szorgalmazni, legalábbis valamit, ami mindent „rendben a helyén hagy.” Ahogy az olasz író, Giuseppe di Lampedusa mondta: „valamit megváltoztatni azért, hogy minden maradjon a régiben”.

Doña Carmennek intenzíven hízelgett a falangisták új nemesi osztálya is. Ráadásul úgy hírlett, hogy Carmen asszony a kulcsa annak, hogyan oszlik el a hatalomra gyakorolható befolyás, és ő az, aki megakadályozhatja a hatalmi központokhoz való hozzáférést. Ami a munkaadókkal ápolat kapcsolatokat illeti, Carmen Domingo úgy véli, hogy üzletembereknek „...bonyolultabb dolog volt eljutni hozzá, hacsak nem egy ajándékkal próbálták megvásárolni kegyeit, ami eléggé bevett szokásnak számított.” „Elég könnyű dolog úgy udvartartást toborozni magad köré, hogy ha kérsz valamit, de nem kapod meg, másnap azt mondhatod a férjednek: 'Idehallgass, szerintem X.Y. ne legyen többet honvédelmi miniszter, menj inkább a kőbányaiba dolgozni.' Nem ölték meg, de nyilvánvaló, hogy elvesztette rangját, hatalmát, társadalmi pozícióját” – teszi még hozzá.

Doña Carmen nem tűrt semmiféle szerelmi botlást a politikusok és a katonák köreiben. Nem engedélyezett semmiféle eltérést a leghagyományosabb családmódtól. Úgy látszik, hogy a teljesen jogszerű kapcsolatok esetében is véleményt nyilvánított és megbírált, hogy szerinte eléggé kíváncsi-e az udvarlás vagy a frigy, ahhoz pedig, hogy valaki, a belső kör tagja maradjon természetesen nem tarthatott szeretőt, vagy a házassága nem működhetett rosszul. A válást Franco Spanyolországában nem engedélyezték, de Carmen asszony nem ismerte el a különélés vagy az együttélés egyetlen olyan fajtáját sem, amely nem a teljesen hagyományos katolikus alapon szerveződött.

Érdekes módon, sógora, Serrano Suñer, más néven a Sógorok sógora, mivel a rendszer korai éveiben személye óriási jelentőséggel

bírt, végül több okból kifolyólag Doña Carmen egyik legszemélyesebb ellenségévé vált. Először is azért, mert azt tanácsolta, hogy ne költözzenek a Királyi palotába, másrészt pedig azért, mert jóképű volt, intelligens, művelt, egyre nagyobb hatalom összpontosult a kezében, és egyre nagyobbra nőtt a népszerűsége. Az utolsó csepp a pohárban az volt, amikor Doña Carmen megtudta, hogy sógora rendszeresen és nyíltan csalja a húgát, Zitát, aki egyébként tudta és elfogadta ezt, s rezignáltan beletörődött a helyzetébe. Nem így Doña Carmen. A helyzet az elviselhetetlenségig romlott amikor Serranónak lánya született az egyik szeretőjétől, aki ráadásul férjes asszony volt. Kitört a botrány. Olyannyira, hogy a Sógorok sógora kegyvesztetté vált lett, és eltávolították a hatalomból, természetesen politikai okokból, mert lelkes fasiszta is volt, ami már kellemetlennek bizonyult, abban az időszakban, amikor a tengelyhatalmak napja leáldozott. De ellenséges viszonya Doña Carmennel döntően befolyásolta karrierje ilyen hirtelen befejezését.

Ami Doña Carmennek a rendszer kialakításában játszott szerepét illeti, Preston úgy véli, hogy „...nyilvánvalóan nincs bizonyíték arra nézve, milyen beszélgetéseket folytattak az ágyban, vagy a magánéletben, de sok közvetett bizonyíték áll rendelkezésünkre, valamint olyan emberek észrevételei is, akik jól ismerték őket. Carmen asszony nagyon ambíciózus volt, de ennek férje sem volt soha híjával. Voltak azonban olyan idők, amikor Carmen asszony ösztönözte a férjét, különösen a háború elején, amikor az kétségekkel küzdött. Erre vonatkozóan sok bizonyítékkal rendelkezünk, majd később, mikor Doña Carmen megérezte a hatalom ízét, attól fogva szeretett beleszólni a miniszterek kinevezésébe és így tovább.”

Azok, akik Doña Carmen pártját fogták, és jó szemmel nézték a tevékenységét azok azt állítják, hogy a befolyásoló képességével kapcsolatos állítások hamisak, elsősorban azért, mert Franco sosem engedte volna,

hogy az államügyekbe beleszóljon. Tagadhatatlan tény azonban, hogy a spanyol egyházra rendkívül nagy befolyással bírt.

Hogy mennyire kényelmetlenül érezte magát Carmen Polo a férje társadalmi háttérével kapcsolatban, azt Franco szülői házának átalkítása mutatja a legjobban. A munkálatok egyedüli célja az volt, hogy eltöröljék a szerény származás nyomait, és a Caudillót születésétől fogva elegáns és magasabb körökből származó személyiségnek mutassák. Amikor a házban berendezett múzeum megnyílt, az semmiben sem hasonlított az eredeti otthonhoz, ami többek között a Caudillo nővérének tiltakozását is kiváltotta. Nyilvánvaló volt, hogy Carmen át akarta írni a történelmet, különösen azt a részét, amelytől kevesebbnek érezte magát, s amelyik árnyékot vetett azoknak a napoknak a ragyogására, amelyekben teljhatalom birtokosaként saját udvartartást vitt, és olyan befolyással rendelkezett, mint rajta kívül senki más Spanyolországban. A Doña Carmen által a rendszerre gyakorolt hatás jóval nagyobb volt, mint az összes többi korábban bemutatott diktátorfeleségé.

A nyakékek

Franco lánya, anyjához hasonlóan jelen volt mindenféle társadalmi eseményen: jótékonyági esteken, bálokon, ünnepségeken és különösképp a vadászatokon, ami a diktátor kedvenc időtöltése volt, s ami központi szerepet játszott a Franco korszak mindennapjaiban. Itt mutatkoztak be egymásnak azok, akik közel álltak a rendszerhez, és azok, akik arra törekedtek, hogy közel kerüljenek hozzá. Ez volt az a hely ugyanis, ahol megvitatták és tető alá hozták a különféle üzleti ügyeket, és ahol a Caudillo támogatását meg lehetett szerezni.

„Egyszer Antonio Burgos birtokán voltunk – meséli az újságíró Jaime Peñafiel – [...] Ez egy olyan vadászterep volt, ahová Franco mindig visszajárt a közeli barátaival, és ahová én, mint újságíró mentem, mert a vadászatot, azt soha nem szerettem. Francót mindig öregnek láttam. Valószínűleg nem volt annyira öreg, de én annak láttam. Alacsony, rövidlábú emberke volt. Igazi látványosságnak számított végignézni, hogyan száll fel öreg lova nyergébe, amelyik aztán felvitte a hegyre. A vadászat ugyanis a hegyekben folyt. A műveletben mintegy hat ember vett részt: a csendőr, aki tartotta a lovat, egy másik, amelyik a ló mögött állt, hogy az állat ne tegyen semmilyen váratlan mozdulatot, és két-két csendőr a ló két oldalán. Szörnyű volt az egész procedura, mert úgy zajlott, hogy felemelték, és amikor a nyereg magasságába ért, megszólalt valaki, és azt mondta: 'Excellenciás Uram, a lábát!', és akkor az excellenciás úr átvette a lábát a lovon. De mivel rövidlábú volt, néha nem sikerült a mutatvány, s akkor vissza kellett tenni a földre, míg közben a másik oldalon álló csendőrök éberrel vigyáztak arra, nehogy átlendüljön a túloldalra, ha túl nagy lendületet vesz. Az akciót számos alkalommal kellett újra ismételni. Végül aztán nyeregbe ült, és akkor megindultunk libasorban a nyomában, a csendőrök, a segítők, jóma-

gam, aki e sorokat írja, és mindenki más is a ló mögött. Végül mindannyian elérkeztünk egy isten háta mögötti, csendes, elhagyatott helyre, mindentől távol, ahol nem volt más, csak egy kőből rakott fal, és ott is maradtunk Franco, a titkára és az újságíró, azaz én. Mindenki más elbúcsúzott, és így hármasban maradtunk ott délelőtt tizenegykor a farkasordító hidegben egy kis elemózsiás csomagocskával, amely krumpilis omlettet, sört és valami kolbászféleséget rejtett. És egész áldott nap ott üldögéltünk. [...] Valahányszor Franco rám nézett, én figyelmesen vártam, hogy mit fog mondani, de soha nem szólt hozzám, míg aztán egy nap mégis. Én egy sarokban üldögéltem, ő meg se nem evett, se nem ivott, még csak nem is vizelt. Ha ránk jött a szükség, a titkár meg én, kimentünk a kőkarámból, és odavizeltünk valahova a közelbe. Emlékszem, úgy nézett rám, mint egy kutyára. Egy nap aztán hirtelen oda szólt, azt mondja: 'Peñafiel' erre én 'Mondja, excellenciás uram', mire ő gyorsan kibökte az őt nyugtalanító kérdést: 'Gondolod, hogy a fényképésem szabadkőműves?' Ezt a kérdést az akkori idők szellemében kell értelmeznünk. Francónak a szabadkőművesség volt az egyik rögeszméje; a neki ellenséges dolgok mindegyikét a szabadkőművesség tárgykörébe utalta. Például Don Juanról is azt állította, és még Alba hercegről is, de aki jókat mondott Don Juanról, az sem lehetett más, csakis szabadkőműves. Én szinte semmit sem tudtam kinyögni válaszként. Tátva maradt a szám. A hideg levegő betódult a tüdőmbe, és épp abban a pillanatban, amikor azt mondtam volna: 'Nem tudom, nem tudom, nem tudom,' megszólalt a titkár: 'Excellenciás uram, Excellenciás uram...' Emlékszem, épp felugrott egy szarvas, Franco lőtt, és eltalálta, mert nagyon jól tudott célozni. Nekem meg, népies kifejezéssel szólva, tele lett a nadrágom attól, hogy most hirtelen arra szólít fel, hogy beköpjek valakit. Igazából annyira megijedtem, hogy a következő nap bent maradtam a birtokon. A vadászat három napig tartott, mint mindig, és miután nyeregbe ültették Francót, Antonio Carrera Burgos

odaszólt nekem: 'Akkor most te még az Excellenciás úrral!', mire én azt válaszoltam: 'Nem, ma nem, ma itt benn maradok'. Féltem, hogy Franco megint visszatér a szabadkőműves témára..." Természetesen, ezt a történetet Franco öregkorának kontextusában kell elképzelnünk, hiszen katonai szolgálata alatt, és különösen ifjú korában, jól lovagolt.

A gyártók minden termékből, amelyet Spanyolországba elsőként importáltak, vagy ott először gyártottak küldtek ajándékba az El Pardóba, függetlenül a termék kategóriájától, legyen az autó, kerékpár, elem vagy konyhafelszerelési eszköz. A Franco család által igazgatott Spanyolországban futótűzként terjedt a hír, hogy valahányszor Doña Carmen belépett egy ékszerboltba, az mindig nagy érvágást jelentett a tulajdonosoknak, mert miután a hölgy kiválasztotta, ami tetszik neki, megkérte az ékszerészt, hogy küldje el neki a számlát. A történet szerint azonban igen kevesen merték valóban elküldeni. Így aztán az üzletemberek vagy bezárták a boltot, amikor tudomást szereztek róla, hogy a hölgy a városba készül, vagy létrehoztak egy biztosítási alapot, amelynek értelmében a legjelentősebb ékszerüzletek tulajdonosai megosztották egymás között a látogatás okozta veszteséget. Carmen asszonynak a gyöngysorok voltak a gyengéi, melyekből mindig többet is viselt egyszerre. Ezért is nevezte a nép szája egyszerűen „nyakláncosnak”. Azzal kapcsolatban, hogy Carmen Polo fizette-e vagy sem a számláit, Peñafiel a következőképp vélekedik „ez a híresztelés így nem egészen igaz; mert Doña Carmen mindig fizetett, csak nem volt, aki el merete volna küldeni neki a számlát, ami más térszta, mert az ékszerészek voltaképpen attól féltek, hogy ha kiszámlázzák neki az ékszert, akkor a nyakukra küldi az adóellenőröket... és mivel akkori-ban ezek az üzletek kettős, sőt hármas könyveléssel működtek... a kereskedők tehát inkább úgy döntöttek, hogy nem követelik a tartozást. De nem arról volt szó, hogy ő nem volt hajlandó fizetni, sőt megkérte az ékszerészeket, hogy küldjék utána a számlát, és azt hiszem, hogy az

első alkalommal, amikor valaki valóban elküldte az El Pardóba, akkor fizetett is, de kisvártatva valóban megérkeztek az adóellenőrök is.”

Preston szerint „...ez az anekdota egy vox populi történet, egy úgynevezett városi legenda, amit Spanyolországban mindenki elhisz. Csak nincs rá írásos bizonyíték.”

Családtagjai is elismerik, hogy Carmen asszony szerette az ékszereket, de szerintük soha nem hagyott kifizetetlenül egyetlen egyet sem. Még azt is hozzáteszik, hogy nagyon szeretett csereberélni tárgyakat, bútorokat, mindenféle dolgokat, és szeretett lakásokat is vásárolni, mikor azokat még meg sem építették, hogy aztán később minden unokájára hagyjon egy lakást. A családtagok szerint egyszerűen arról volt szó, hogy a kereskedők nagyon jó áron ajánlották neki az őt érdeklő árukat, mert érdekelték voltak benne, hogy vevőik között tudják.

A házaspár által ajándékba kapott dolgok értéke több millió pesetára rúgott. Ezen kívül, mélyen ár alatt kaptak vagy vásároltak meg mintegy tizenöt különféle típusú ingatlant: házakat, palotákat, villákat, birtokokat.

Jaime Peñafiel emlékszik arra, hogy „...a Szűzanya Carmen napi ünnepén, az egész kormány, és mindenki, aki számított valamit ebben az országban, pazar ajándéközönnel árasztotta el az El Pardót. Doña Carmen számtalan sok virágcsokrot kapott, és ezeket később széttosztotta a barátnői között. Egyszer az egyik ilyen csokrot elküldte egy nagyon bensőséges, jó barátnőjének, aki felhívta, hogy megköszönje az ajándékot: 'Ó, Carmen, annyira meg vagyok hatva, annyira meg vagyok hatva.' 'De hát ez csak egy egyszerű virágcsokor, mint eddig is mindig.' 'Ó, nem, nem, nem, én úgy meg vagyok hatva, nem is tudom, mit mondjak, én meg sem érdemlem, az igaz, hogy nagyon szeretlek, de azért ezt nem kellett volna, ez olyan csodálatos!' 'Mi a csodálatos? Igen, az egyik nagy csokrot küldtem neked, a legszebbet, mert te vagy a legjobb barátnőm ... Ne, ne próbáld meg tagadni!' 'De hát mit tagad-

nék ...?' 'Azt, ami még benne volt a csokorban...' Ez volt az a pillanat, amikor Carmen asszony feltette magának a kérdést, hogy vajon, mi lehetett a csokorban, így aztán megkérdezte a barátnőjét: 'Mi volt még a csokorban?'. 'Hát, Carmen, egy briliáns.' 'Micsoda?' A beszélgetés itt véget ért, és Doña Carmen azonnal elküldött a virágok közé rejtett gyémántért."

Peñafiel véleménye szerint „Doña Carmen olyan elképesztően kapzsi volt, hogy azok tárgyak, amelyekkel a házaspár ingatlanjait, de különösen a Pazo de Meirást telezsúfolta, mind műalkotások voltak, mellettük rengeteg ízléstelen förmedvénnel. Olyanok voltak ezek a házak, mint egy zsibvásár...”

Hivalkodás, pazarlás és hatalom

Amikor 1944 decemberében a Franco házaspár leánygyermeké betöltötte tizennyolcadik életévét, megrendezték számára a társadalomba való bevezetés bálját hatalmas fényűzés és pompa keretében, miközben a spanyol társadalomban mindennapos volt a nélkülözés és az éhség. A bálon, melyet nemzeti ünnepként rendeztek meg, kétezer meghívott vett részt. Ezután következett Carmen esküvője az orvossal, Cristóbal Martínez Bordiúval 1950-ben, ami még inkább a karikatúra kategóriájába tartozott, hisz a vőlegény a Szent Sír Rend díszegyenruháját viselte, a mellén alig fértek el a kitüntetések, az öltözék legkirívóbb darabja pedig az ezüstsisak volt. Kezdetben a család ellenezte a fiatalok kapcsolatát, de Carmencita semmiféle ellenvetést nem volt hajlandó elfogadni, így végül a szülők elfogadták a vőlegényjelöltet. Nyolcszáz meghívott és ajándékok ezrei érkeztek, melyeket a köztisztviselők esetében közpénzből vásároltak. Az ifjú párnak tizennégy év alatt hét gyermeke született, vagyis Nenuca ebben az időszakban szinte mindig vagy terhes, vagy gyermekágyas, vagy kisbabás anyuka volt. Carmencita termékenysége példaértékű volt az ország számára. Franco a nácihoz és a fasisztákhoz hasonlóan díjakkal jutalmazta a sokgyermekes családokat.

A polgárháború utáni Spanyolországban a nők egészen más körülmények között éltek, mint ma. Egészen 1975 májusáig a férjük engedélyére volt szükség ahhoz, hogy munkát vállalhassanak, útlevelet válthassanak ki, autót vásárolhassanak vagy, hogy számlát nyithassanak egy bankban. A férjnek joga volt ahhoz, hogy ő vegye fel a nő fizetését. Igaz, hogy a hatvanas években a férfiak nagy része már nem élt ezzel a törvény adta jogával, de annyi bizonyos, hogy ez a törvény létezett, és aki akarta, alkalmazhatta. Az ilyen helyzetek jól mutatják, hogy milyen helyet szánt a francóizmus a nőknek a társadalomban.

Francisco Franco lánya Carmen Franco Polo esküvői ruhájában 1950-ben

A Szocialista Ifjúsági Szervezet vezetője, Soraya Vega így foglalja össze: „Nagynénéim, anyám és nagymamám is azt mesélték, hogy nekik egyetlen dolguk volt, otthon lenni, a háztartást vezetni és kész. Otthon lenni, ellátni a családot, és a mi esetünkben a családi vállalkozásban dolgozni, majd később, ahogy felnőttek, és elértek egy bizonyos kort, amikor már elmehettek a háztól, csak akkor mentek el, amikor elvette őket valaki feleségül. Mert valójában úgy volt, és részben még ma is egy kicsit így van, hogy először az apádtól függsz, utána meg a férjedtől. Másképpen úgy tűnik, hogy a nő nem mehet el a családjától. Amikor nekem tanígtatták ezeket a dolgokat én még kicsi lány voltam, de továbbra is körülbelül így látom a dolgokat. Ha egy nő el akar menni a családjától, és függetlenített, emancipált módon akar élni, akkor továbbra is csak akkor kerülhet ki az apja fennhatósága alól, ha összeköltözik ma már nem kötelezően férjével, hanem mondjuk az udvarlójával vagy a barátjával, vagy általában valamilyen hímnemű egyeddel”.

Két alapvetően fontos tényező játszott szerepet a nők társadalmi helyzetének és magának a társadalomnak a változásában: az egyik a gazdasági jólét kezdete a szükség és hiány jellemezte polgárháború utáni időszakot követően, valamint a turisták, akik az összekötő kapcsot jelentették a spanyolok és a világ többi része között, ahol más szokások és más erkölcsi normák uralkodtak. Másfél millió nő munkába állása 1968 és 1975 között, gyökeres változást jelentett a háztartásban játszott női szerep tekintetében.

Franco legidősebb leányunokája, akit szintén Carmennek hívnak Bourbon Alfonzzal kötött házasságot, aki János Károly herceg unokatestvére, és az utolsó spanyol király, XIII. Alfonz unokája. E frigy körül mindig a konspiráció árnyéka lebegett, mert Carmen asszony minden általa megtehető dolgot megtett annak érdekében, hogy a férje által az államfői posztra jelölt János Károly helyett Alfonz legyen a pozíció várományosa. Az ötletet a menyasszony anyja is támogatta csakúgy, mint az

apja, Villaverde márkija, azzal a kettős céllal, hogy megőrizték a Franco rendszer folytonosságát Franco nélkül is, és családjuk belépjen a királyi körökbe.

Az esküvő ugyanolyan pazarló és pompázatos külsőségek között zajlott, mint a Nenuca társadalomba való bevezetése alkalmából rendezett bál, és az azt pár évvel követő esküvő. A cél az volt, hogy a szertartás monarchikus jelleget kapjon, ami leginkább Carmen asszony gesztusaiban mutatkozott meg, aki a kétezer meghívott előtt folyton az ifjú pár felé hajlongott, és fenségeknek szólította őket, holott ez a cím egyáltalán nem járt nekik. A hadművelet azonban nem volt sikeres: Franco nem engedett a nyomásnak, és az államfői poszt, vagyis a királyi szék várományosaként ragaszkodott János Károly személyéhez.

Peñafiel meséli, hogy abban az időszakban, amikor Carmen asszony igyekezett kiütni János Károlyt a férje után öröklendő államfői szerepből, rendezett egy teadélután a miniszterek feleségei számára. „Doña Carmen korábban soha nem hívott meg senkit teázni. Aznap egy kis szalont rendeztek be az alkalomra, s a fotelekben ott ültek a miniszter asszonyok (így nevezték akkor a miniszterfeleségeket). Mindannyian gyanították, hogy a meghívás nem véletlenszerű. Egymás közt találgatták, vajon miért áll egy fotel üresen Doña Carmen mellett. Egyszer csak megjelent az unokája, Doña Carmen felállt, és bókolt előtte, bókolt! Így aztán a többiek sem tehettek mást, kénytelenek voltak utánozni. Egészen szürreális látvány volt. Aztán az esküvő előtti napokban egy divatbemutatót rendeztek Madridban a Jorge Juan utcában, ahol a legújabb szörme modelleket mutatták be. Nagyon sok meghívott volt, mivel oda várták Carmencitát is. A helyszínre egy trónszéket vittek, azon foglalt helyet a Franco-unoka olyan arccal, mintha valóban egy trónon ülne. Carmencita végig hitt a színjátékban. Ez már a szánalmas paródia kategóriája volt. Fenségnek kellett szólítani őt is, mint elsőszülött gyermekét '...nem tudom, a fenség kiitta-e már a cumisüveget?' Ez volt itt a Csodák Udvara.”

Carmen Domingo véleménye szerint(Carmen Polo) olyan asszony volt, aki minden hatalmat meg akart tartani, ezért próbálta tető alá hozni unokája házasságát egy Bourbon leszármazottal, hogy királyi pár lehessen belőlük. De nem jó Bourbont választott, mert Franco pragmatikusan gondolkodott, és János Károlyt támogatta”.

Losada úgy látja, hogya kitűzött cél az volt, hogy mindenképpen érjenek el a királyi szintig, mert akkor Doña Carmen egy királyné nagymamája lehetne, aminél magasabbra személyes ambíciói nem emelkedhettek. Másrészt viszont be akarta biztosítani, hogy a rendszer, férje egyre közelebbinek látszó halála után is hű maradjon az 1936. július 18-án deklarált elvekhez, s ennek biztosításával mellesleg megvédje a francóista uralkodó osztályok személyes érdekeit.”

Preston szerint „Egyértelmű, hogy ez az El Pardo körüli csoport, amelyet bizonyos értelemben a vej vezetett, egyrésztől nem akarta megkockáztatni, hogy egy olyan uralkodó kerüljön a trónra, akiről feltételezhető, hogy demokrata.” Ez a szektor nem tudta megvalósítani szándékait,és ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a spanyol politikai átmenet nem sokkal véresebb körülmények között zajlott. Ez a csoport valójában azt a gondolatot dédelgette, hogy Franco nagyon sokáig fog élni, azt szerették volna, ha soha meg se hal, mert addig a hatalom az ő kezükben volt. Ennek jelét láthatjuk Arias Navarro könnyeiben, amikor bejelenti a diktátor halálát. A csoporthoz tartozók látták, amint összeomlik a világuk”.

„Spanyolország nem volt náci ország, mint ahogy mondják. Spanyolország francóista ország volt – biztosít róla bennünket Carmen Domingo – mert Carmen Polo egyénisége rajzolódik ki leghatározottabban a vonásai között. Sikerült elérnünk, hogy egy korábban Bourbon jogar alatt álló országból francóista ország váljék. Egy olyan ember számára, akit az ilyen típusú dolgok motiválnak, annak ez olyan lehet, mint valami delírium tremens.”

Hitler ezeréves birodalmat kívánt létrehozni, és kiirtani a kommunistákat, akik ideológiai ellenfelei voltak, politikai téren pedig riválisai. Mussolini, aki fiatalon szocialista eszméket vallott, azt hitte, hogy újra feltámaszthatja a Római Birodalmat. Sztálin a világforradalom és a kommunizmus egyetemes diadala mellett tette le a voksát. S mire törekedett vajon Franco? Annyi bizonyos, hogy bár a katolikus királyok örököseként tüntette fel magát, és új birodalmi álmokat is dédelgetett, valójában lehetséges, hogy csak azt akarta bebizonyítani, hogy mindenki tévedett vele kapcsolatban. Az apja, aki rosszul bánt vele, megbüntette és megalázta; azok, akik csúfot űztek belőle satnya termete és vékonyka hangja miatt, azok, akik Frankócska vagy Vezérecske néven emlegették, mint tették azt viccelődve Oviedóban, mindenkit szembesíteni akart a ténnyel, hogy ő a legjobb.

„A nagyapám szocialista volt – folytatja Soraya Vega –, azok közül, akik a Pireneusok csempészútjain menekültek ki az országból. Ő elmesélte nekem, ki volt Franco, és hogy mit jelentett az ő hatalma ennek az országnak, az itteni egyszerű embereknek, és konkrétan a mi családunk számára. Az iskolákban először semmit sem tanítottak Francóról, de ahogy múlnak az évek, úgy kerül elő a történelemoktatásban egyre több vele kapcsolatos dolog, bár igencsak szőrmentén érintik a témát.”

Az ortodoxia védelmezője

Franco rezsimjének utolsó éveiben két Spanyolország létezett: a hivatalos, önmagába zárkózott ország, amelynek nem volt kapcsolata a világban végbemenő eseményekkel, és a valóságos, amelyiknek ha titokban kellett is cselekednie, amikor tiltott dolgot csinált, mégis megcsinálta, és mindenki tudott róla. Ha valaki fogamzásgátló tablettát akart venni, akkor talált magának egy patikát, ahol pult alatt kapható volt, ha tiltott könyvet akart beszerezni, akkor megrendelte, és a könyvesbolt hátsó raktárhelyiségében adták át neki, ha olyan filmeket akart nézni, amelyeket nem adtak a spanyol mozikban, átment a határ túloldalára Franciaországba, ahol rendeztek olyan kis fesztiválokat, amelyeken több ilyen filmet levetítettek egy hétfője alatt.

A rendszer legalább olyan rossz állapotban volt, mint maga Franco, ám az udvartartását, legfőképpen az utolsó években, Doña Carmen mozgatta, akinek befolyása meghatározó volt ebben az időszakban.

Sok ember számára ők voltak az ideális pár. Carmen asszony minden ambícióját a férjébe vetette, és meggyőzte arról, hogy ő a kiválasztott, és ezért joga van például ahhoz, hogy a hálószobájában tartsa Ávilai Nagy Szent Teréz romolhatatlan kezét, ezt a nagyon értékes ereklyét, és az ő döntései soha, egyetlen egyszer sem kérdőjelezhetők meg. Éppen ezért annyira szánalmas a diktátor uralkodásának utolsó éveiben. Egészsége megroppant, Parkinson kórban szenvedett, már csak a vadászatnak, a horgászatnak és a filmeknek szentelte idejét, és teljesen eltávolodott a politikától s mindattól, ami a világban történt. Egész nap csak üldögélt egy fotelbe süppedve a tévé előtt, mint egy nagypapa. Ám Franco sosem volt csak egyszerűen nagypapa, valójában sosem hagyott fel a halálos ítéletek aláírásával: néhány héttel a halála előtt írta alá az utolsó halálos ítéleteket a FRAP és az ETA terrorcsoportok öt tagjának ítéletét, me-

lyeket végre is hajtottak a nagy nemzetközi tiltakozás és annak ellenére, hogy sokan próbáltak meg közbenjárni a halálra ítélték életéért, köztük olyan jeles, világszerte nagy tekintéllyel bíró személyiségek, mint VI. Pál pápa.

Losada elmondja, hogy „...a televízió igazi forradalmi találmány volt. Franco reggeltől-estig érdeklődéssel figyelte a műsorokat, Doña Carmen pedig nyíltan cenzori szándékkal tette ugyanezt. Folyton éberen figyelt, hogy megjelenik-e valahol egy túl merész dekoltázs, vagy néhány túlságosan meztelenül hagyott váll, majd betelefonált egyenesen a film-stúdióba, hogy jelezze, azonnal adjanak olyan ruhát a szereplőkre, amely takarja a túlzó meztelenség megnyilvánulását a képernyőn. Ugyanezt az eljárást követte a sajtótermékekben megjelenő fényképek esetében is. Az újságokra néhány hónapos bezárás, pénzbírság, vagy akár büntetőjogi eljárás is várt, ha kifogással illette őket. Ám cenzori tevékenysége nem csak a szexuális témákra korlátozódott, véleményt nyilvánított a műsorokról általában is, a filmekről, a tévébemondókról, és minden utasítását azonnal, szó szerint végrehajtották. Ő volt a tisztaság és az ortodoxia őre, mivel a hivatalos cenzúrán túl az is kötelező volt, amit a „Señora” diktált. Carmen Polo vette a fáradságot, és személyesen tiltakozott például a Spanyol Rádió és Televízió elnökénél, Adolfo Suáreznál egy olyan szó vagy mondat miatt, amelyet nem érzett helyénvalónak.

Doña Carmenről azt állítják családi körben, hogy nem volt közbeavatkozó típusú ember. „Talán egy televíziós csatorna vezetősége egyszer azt mondta neki: 'S ha valami nem tetszik, akkor hívjon fel bennünket!' Az is lehet, hogy ezt néha valóban megtette, de nem hívott fel ismeretleneket, mert nagyon diszkrét ember volt. Bár, ha összefutott valaki ismerőssel, az lehet, hogy azt mondta neki: »Az a helyzet, hogy véleményem szerint vannak bizonyos hölgyek, akik túlságosan hiányos öltözetben mutatkoznak a képernyőn«, mire a válasz természetesen az volt, hogy »Ne nyugtalankodjon, asszonyom, csak értesítsen bennün-

ket, hogy melyik hölgyre gondol.« Az ő köreibbe tartozók tagadják, hogy Doña Carmen irányított volna a háttérből.

Preston véleménye szerint „Franco nagyon-nagyon sokáig egészen hihetetlen, machiavellisztikus képességekkel rendelkezett, és pontosan tudta azoknak az embereknek az árát, akikkel dolga volt. Ez néha nem volt több mint egy csomag szivar, máskor pedig csak szemet kellett hunynia az illető piszkos ügyei felett. Volt olyan is, akinek egy miniszteri állással fizetett, s ezt a rendszert, mely különböző erők összjátékából tevődött össze, kiválóan igazgatta, hiszen a francóizmus nemcsak Franco személyét jelentette, hanem egy egész koalíciót, ő pedig nagyon ügyesen manipulálta a körülötte lévőket.”

Egy megkeseredett öregasszony

A '60-as évek elején a diktatúra kezdett meggyengülni. A hatalmon belül két csoport létezett: azok, akik mindent úgy akartak folytatni, ahogyan addig, semmiféle változtatást nem engedélyezve a diktátor halála után sem, másrészt pedig azok, akik úgy vélték, a rezsim és vezetőjének halála után elkerülhetetlenül a demokrácia útjára kell lépni.

Röviddel a legutolsó, Franco által jóváhagyott kivégzések után a diktátor egészsége visszafordíthatatlanul megroppant, és megkezdődött a haláltusa. Ágya mellett ott állt a felesége, a lánya és a sógora, akik nem tehettek semmit annak érdekében, hogy meghosszabbítsák az életét, pedig mindenféle gépre rákötötték, amelyek egy darabig még életben tartották. Ezekben az utolsó napokban a lánya segített lejegyezni a végakarátát, de később, amikor látták, hogy milyen embertelen szenvedés számára életben maradni, s hogy a vég elkerülhetetlenül be fog következni, a két nő, Franco felesége és lánya elfogadták a megváltoztathatatlant, és engedélyezték az életben tartó gépek kikapcsolását. Franco 1975. november 20-án halt meg a La Paz Klinikán, abban a kórházban, amelyet ő építtetett, s amelyre különösen büszke volt.

Azoknak az éveknek az egyik szimbóluma az Elesettek Völgye, ahol Franco parancsára a polgárháború után egy hatalmas bazilikát építettek. Ez a templomépület egészen elképesztő méretű, hogy némi fogalmuk legyen róla, elárulom, hogy csak a templom tetején található kereszt maga százötven méter magas. A Caudillo úgy rendelkezett, hogy ily módon állítsanak emléket a polgárháborúban elesetteknek, mindkét oldal halottainak, ám volt egy kikötése, csakis azokat a köztársaságpartiakat temethették oda, akik katolikusok voltak.

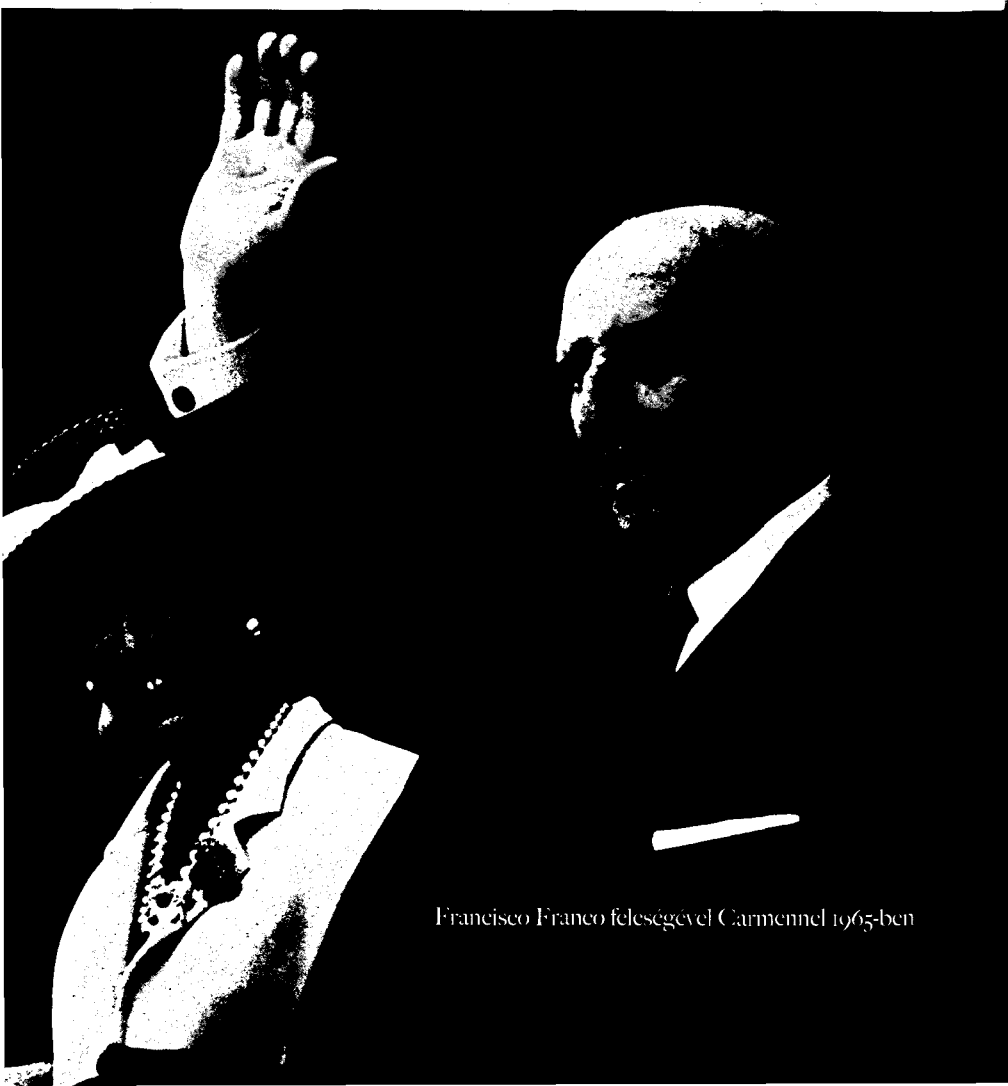
Az Elesettek Völgye a Madrid környéki hegyekben található, hatvan kilométerre a fővárostól egy olyan területen, ahol igen nehéz építkezni.

A munkálatok 1940-től el is húzódtak egészen 1958-ig. A templomépítésben hadifoglyok dolgoztak, akik önkéntesként jelentkeztek erre a munkára, mert minden egyes templomépítéssel eltelt nap hat nappal rövidítette meg a büntetésüket, ráadásul arra is engedélyt kaptak, hogy a családjuk odaköltözzön a közelükbe. Való igaz, hogy az építkezés ideje alatt sok kis dib-dáb kunyhó nőtt ki a földből a környéken, amelyekben a hadifoglyok családjai laktak. Harminchárom ezer katonát temettek el itt, nemzetieket és köztársaságpartiakat egyaránt, s azon kívül itt helyezték nyugalomra a Falange alapítóját, José Antonio Primo de Riverát és Francisco Francót is.

A diktátor halála után Doña Carmen belekezdett az El Pardóban található tárgyak becsomagolásába és más ingatlanjaiba történő szétválogatásába. Az egykori vadászkastélyból egyre másra távoztak a dugig megrakott teherautók, amelyeket senki sem ellenőrzött, s amelyek meglehet, a nemzeti vagyon egy részét is elszállították. Özvegysége negyedik hónapjában Doña Carmen elhagyta az El Pardót, méghozzá keserű könnyhullatás közepette. Egy Madrid közepén található földszinti lakásba költözött, ahol továbbra is ugyanúgy élt, mint addig: fősvényen – kivéve az unokái irányában – és nagyon vallásos módon. Azt mondják, soha nem fogadta el, s nem is értette, mi történt, mi volt az oka, hogy a világuk ilyen rövid idő alatt és ilyen módon egyszerre csak összeomlott.

Losada szerint „....már csak egy szerep maradt számára, a férje emlékét ápoló tökéletes özvegyé. Mindazonáltal úgy élt, mint egy megkeseredett öregasszony, egyre csak panaszkodott az emberek hálátlansága miatt, amellyel véleménye szerint mindenütt találkozott.... Elvették tőle az El Pardót, a hivatali autót, a testőrséget, már senki sem hajolt meg előtte, nem ismerték el a korábbi államfő érdemeit és a hazáért hozott áldozatait, már nem félték tőle, és nem tisztelték úgy, mint korábban... Néha részt vett szélsőjobboldali csoportok találkozóin és gyűlésein, ahol a régi szép időkre emlékezve élvezettel hallgatta a tapsokat és a „Franco, Franco” kiáltásokat.

Carmen Polo 1988-ban halt meg, és kifejezett kívánsága volt, hogy férje mellett kíván nyugodni. Kívánsága nem teljesült. Franco az Elesterk Völgyében van eltemetve, Carmen asszony pedig nem. A halottvirasztáson részt vett a spanyol szélsőjobboldal, és kiemelkedően nagy koszorúval képviseltette magát a chilei diktátor Augusto Pinochet.

Francisco Franco feleségével Carmennel 1965-ben

Az utolsó Franco emlékmű Madridban az Új Minisztériumok néven ismert negyedben álló lovas szobor volt, amelyet 2005-ben távolítottak el a helyéről. Hát ennyi maradt Francóból napjaink Spanyolországában: semmi.

Azt mondhatnánk, hogy olyan ember volt, aki mindig a lehetőségeit meghaladó szinten élt; feleségül vett egy jó családból származó szép lányt, aki az ő társadalmi csoportja feletti réteghez tartozott. Gyors és ragyogó katonai pályát futott be, s jóval magasabbra jutott, mint azt a katonai akadémián őt lenéző társak valaha is feltételezték volna. Végül ez az alacsony, nem túl művelt, furesa, hízásra hajlamos ember, aki sosem beszélt semmiről, ráadásul férfiatlanul vékony hangja volt, s akit mindenki gúnyosan emlegetett, kezébe vette Spanyolország kormányrúdját és vasszigorral irányította népe sorsát majd negyven éven keresztül.

Abban, hogy mindezt elérte, bizonyára segítségére volt azoknak a passzivitása és meglepődése, akik semmit sem vártak tőle. Minden bizonnyal alábecsülték. S ráadásul számolhatott egy alapvető fontosságú támogatásra, arra az indításra, kiapadhatatlan forrásra, ösztönző erőre, amit felesége, Doña Carmen jelentett, aki mindig nagyobb embert szeretett volna csinálni belőle, mint amekkora valójában volt. És e törekvése végül sikerrel is járt. De micsoda tragédia, hogy épp egy diktátor fabrikálásába fektette ezt a rengeteg energiát.

Képjegyzék

Borítófotó: Adolf Hitler és Eva Braun, *Hulton Archive*

10. oldal: Joszif Sztálin 1896-ban, 18 évesen, *Mondadori*
25. oldal: Sztálin lányával Szvetlánával 1936-ban, *Universal Images Group*
31. oldal: Nadeshada Allilujewa, *ullstein bild*
34. oldal: Nádja temetése, 1932, *Universal Images Group*
38. oldal: Sztálin Vaszilij fiával és Szvetlána lányával 1930-ban, *Hulton Press*
60. oldal: Adolf Hitler beszédét próbálja tükör előtt (1925, München),
Gamma Keystone
65. oldal: Klara Pölzl, Hitler anyja 1880-as évek vége körül, *Hulton Press*
78. oldal: Hitler Geli Rauballal 1930 körül, *ullstein bild*
85. oldal: Miss Unity Mitford 1940 január 3-án Angliában, sikertelen
öngyilkossági kísérlete után, *Popperfoto*
95. oldal: Adolf Hitler személyi orvosának feleségével Johanna Morellet,
és Eva Braunnal a Berghofnál, 1937 körül, *Popperfoto*
108. oldal: Benito Mussolini 1925-ben, *Hulton Press*
121. oldal: Rachele Guidi 1920 körül, *Popperfoto*
130. oldal: Benito Mussolini feleségével Rachele Guidival és öt gyermekükkel,
Eddával, Vittorioval, Brunoval, Romanoval és Anna Mariával, *Hulton Press*
137. oldal: Mussolini lánya, Edda Ciano kislányával Raimondával, *ullstein bild*
149. oldal: Claretta Petacci, *ullstein bild*
156. oldal: Francisco Franco, *Hulton Press*
166. oldal: Franco feleségével Dona Carmen Polo de Francoval és lányukkal
Carmencitával, a spanyol polgárháború idején, *Roger Viollet*
188. oldal: Francisco Franco lánya Carmen Franco Polo esküvői ruhájában
1950-ben, *Hulton Press*
198. oldal: Francisco Franco feleségével Carmennel 1965-ben,
Universal Images Group

Tartalom

Bemutakozás	5
-------------	---

A hullámvasút szédítő száguldása	5
----------------------------------	---

Ezerszer becsapottak – A nők és Sztálin	II
--	----

A vörös cár asszonyai	II
-----------------------	----

Kegyetlen idők kegyetlen embere	13
---------------------------------	----

Bolsevik szokások	15
-------------------	----

Acélos Ludmilla	17
-----------------	----

Édes Kató	18
-----------	----

A romantikus középkori hős	20
----------------------------	----

Nádja, a tragikus szerelem	22
----------------------------	----

Sztálin, a nagy mókamester?	24
-----------------------------	----

A feleség megszökik	26
---------------------	----

A fekete ruha	29
---------------	----

Nádja él	32
----------	----

Tágra nyílt szemek	35
Szvetlana szerelmei	37
Mindent a hatalomért	40
Zsenya és számos történet a kegyetlenségről	43
„Tönkretette az életemet”	48
A szép és hűséges Valeska	50
Milyen lehet Sztálin lányának lenni?	54
A kiszámíthatatlan múlt	56
A földi pokol	59

A nők, akik megmérgezték magukat –

A szebbik nem Hitler életében

Egy nagyon édes anya	63
Névtelen szerelmes levelek	66
Mit várnak a nők a férfiaktól?	68
Ezer rózsza Miminek	71
Széles csípejű nők	74
Elsa, Gertrud, a két Helena és Wagner menyecskéje	76
Geli a fogoly	79
Unity, egy másik levél és egy másik pisztoly	82
Magda Goebbels, a Harmadik Birodalom First Ladyje	86
Eva Braun, az ártatlan szókeség	88
Zöldségek a bunkerben	96
Vörös rózsák	99
A kereskedő és a karácsony	105

Csillagok a plafonon –

A Duce asszonyai

Százszor kiűzetve	110
A bíboros szeretője	114
Misztika és erőszak	116
Donna Rachele, „a család igazi diktátora”	120
A Sarfatti	124
Hisztérikus és meddő, vagy jó hazafi és termékeny?	
Nők az olasz fasizmusban	127
Röpke találkozások a Zodiákus szalonban	131
Naponta egy levél	133
Nők a Duce családjában	136
Clara, aki a halált választotta	140
„Érted sírok, te cinikus alak”	142
A zsebre tett diktátor	144
Butuska szerető vagy meggyőződéses fasiszta	146
Szerelmes levelek, melyek már a történelemhez tartoznak	150
Hogy ne lássák a combjait	153

„Istenhez imádkozva, de a furkósbotot jól forgatva” –

Nők Franco életében

Egy ostoba, műveletlen és sértődött fiú	159
Egyszerűen csak Carmen	162
Groteszk udvartartás	167

Egy szent asszony, akinek hatalom van a kezében	169
Gyóntatópapok, plébánosok és Nagy Szent Teréz kézereklyéje	172
Lejárt szavatosságú bonbonok	174
Se hibák, se ballépések	178
A nyakékek	182
Hivalkodás, pazarlás és hatalom	187
Az ortodoxia védelmezője	193
Egy megkeseredett öregasszony	196

Képjegyzék	201
------------	-----

A Holnap Kiadó ajánlatából:

CRISTINA MORATÓ Rebellis dívák

A világhírű emberek élete az őket övező kíváncsiság miatt mindig legendás, még ha maguk ezt nem is így élik meg. Audrey Hepburn például visszautasította a sokmillió dolláros ajánlatot, mely arra szól, hogy írja meg életrajzát, mert nem tartotta különösen érdekesnek a saját életét, s mivel szerény volt, és nem várt sokat az életől, elvárásai mindig sokszorosan teljesültek, mint azt a könyvből megtudhatjuk. A Rebellis dívák hat világhírű hölgy élettörténete, akik a könyvbéli sorrendben a következők: Maria Callas, Coco Chanel, Wallis Simpson, Eva Perón, Audrey Hepburn és Jackie Kennedy. A szerző, Cristina Morató, e legendás csillagok életének fény és árnyoldalait mutatja be: a sikert és a hírnév mögött rejtőző féltékenységet, szorongást, magányt.

MARY SOAMES A Churchill lány története

Mary Churchill, Winston és Clementine Churchill legkisebb, gyermeke csak a közelmúltban, 2011-ben jelentette meg emlékiratát. Bár édesanyjáról írt már egy nagy sikerű könyvet *Clementine Churchill* címmel és szerkesztett egy kiváló kötetet is a szülei között lezajlott több évtizedes levelezésből: *Speaking for Themselves – Önmagukért beszélnek*. Ez a könyv Mary születésétől a második világháború végéig és Mary férjhezmeneteléig mutatja be Mary és a Churchill-család életét, és nagyrészt a fiatal leány naplóján alapul. Mary az ötödik gyermek volt, sok év választotta el idősebb testvéreitől. A negyedik gyermek, egy kislány, pici korában meghalt. A szülők nem terveztek több gyermeket, de 1922-ben megszületett a „vigasztalás gyermeke”, a kis Mary. Őt másképp nevelték, mint idősebb testvéreit, nem adták intézetbe, és egy kiváló távoli rokon volt a nevelőnője, hiszen édesanyjának mindig és mindenekfelett a férje volt a legfontosabb, és ezt mindenki tudta is a családban.

Rosa Montero

DIKTÁTOROK ÉS ASSZONYAIK

Rosa Montero könyve egy sikeres televíziós sorozat könyvváltozata. Négy világtörténelmi jelentőségű figura, huszadik századi európai diktátor: Hitler, Sztálin, Mussolini és Franco portréját tartalmazza egy különleges szemszögből, a zsarnokok családjába és a köreikbe tartozó nők perspektívájából. A szerzőre nagy hatással volt egy algériai egyetemi professzortól sok évvel korábban hallott mondat, mely szerint egy nép szabadsági és civilizáltsági foka abban mérhető, hogy adott társadalomban milyen szerepet töltenek be a nők. A könyv levelek, dokumentumok, naplók, újságcikkek, és közszájon forgó anekdoták felhasználásával mutatja be a diktátorok személyes kapcsolatait, valamint az elképzelésük alapján felépített társadalmakban a nőknek szánt szerepet. Mussolini híres mondata némileg árulkodó e tekintetben: „A nők arra valók, mint a tömegek, hogy megerősokoljuk őket”.